

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za povijest hrvatskog prava i države

Darija Željko

**„SESTRE BLUDA“: ZAKONSKA REGULACIJA ŽENSKÉ PROSTITUCIJE NA
HRVATSKOM PODRUČJU U RAZDOBLJU OD 1852. DO 1934., S POSEBNIM
OSVRTOM NA GRAD KARLOVAC I EUROPSKO OKRUŽENJE**

Zagreb, 2015.

Ovaj rad izrađen je u okviru Katedre za povijest hrvatskog prava i države Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom više asistentice dr. sc. Dunje Pastović i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2014./2015.

1. UVOD.....	1
2. DEFINICIJA PROSTITUCIJE.....	3
3. KRIMINOLOŠKA STAJALIŠTA O PROSTITUCIJI.....	9
4. ODNOS PRAVNOG SUSTAVA PREMA PITANJU PROSTITUCIJE.....	14
4.1. Reglamentacija.....	16
4.2. Abolicija.....	20
4.3. Prohibicija.....	23
5. KOMPARATIVNI PRIKAZ ZAKONSKE REGULACIJE PROSTITUCIJE U EUROPSKOM OKRUŽENJU.....	24
5.1. Njemačka.....	26
5.2. Austrija.....	33
5.3. Italija.....	37
5.4. Velika Britanija.....	40
6. POVIJESNOPRAVNI PREGLED REGULACIJE PROSTITUCIJE U HRVATSKOJ.....	45
6.1. Regulacija prostitucije u srednjovjekovnom razdoblju.....	45
6.2. Regulacija prostitucije u novovjekovnom razdoblju.....	52
6.2.1. Normativni okvir regulacije prostitucije u razdoblju važenja <i>Kaznenog zakona o zločinima, prijestupima i prekršajima od 27. svibnja 1852.</i>	
a) Kazneni propisi.....	53
b) Redarstveni propisi.....	58
c) Zdravstveni propisi	65
6.2.2. Normativni okvir regulacije prostitucije u razdoblju važenja <i>Krivičnog zakonika za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 27. siječnja 1929.</i>	70
a) Odredbe o prostituciji u <i>kz-u 1929.</i>	70
b) <i>Zakon o suzbijanju (s)polnih bolesti od 28.iii.1934.</i>	75
6.2.3. Prostitucija u Bosni i Hercegovini za vrijeme austro-ugarske vlasti (1878-1918.).....	79
7. OBILJEŽJA PROSTITUCIJE KAO POJAVE U HRVATSKOM DRUŠTVU POČETKOM 20. STOLJEĆA	82
8. „CASE STUDY“: PROSTITUCIJA U GRADU KARLOVCU.....	92

9. REZULTATI RADA – Prilog I.....	106
10. ZAKLJUČAK.....	109
11. ZAHVALE.....	111
12. POPIS LITERATURE.....	113
13. SAŽETAK.....	127
14. SUMMARY.....	128
15. ŽIVOTOPIS.....	129

1. UVOD

Cilj ovoga rada nazvanog „*Sestre bluda*“: *zakonska regulacija ženske prostitucije na hrvatskom području u razdoblju od 1852. do 1934., s posebnim osvrtom na grad Karlovac i europsko okruženje* jest prikazati povijesnopravni položaj prostitutki na hrvatskom području u razdoblju od 1852. do 1934., i to prvenstveno analiziranjem odredbi tada važećih zakona i mjerodavnih pravilnika koji su regulirali njihovu specifičnu djelatnost.

Radi konkretnijeg i preciznijeg uvoda u samu temu, smatramo potrebnim na samom početku rada definirati prostituciju i iz toga prvotnog normativnog okvira dalje detaljnije razraditi relevantna kriminološka stajališta o samoj prostituciji, pri čemu je poučno i zanimljivo bilo obratiti posebnu pozornost na mišljenja istraživača te teme koji su živjeli i stvarali u proučavanom razdoblju, odnosno tijekom druge polovice 19. i početka 20. stoljeća.

Dakako, nužnim smatramo obrazložiti kakav sve može biti odnos pravnog sustava prema prostituciji, pri čemu se, kako u povijesnim, tako i u recentnim svjetskim (pa i hrvatskim) okvirima kao mogućnosti regulatornog uređenja prostitucije posebice izdvajaju sustavi reglementacije, abolicije i prohibicije. Stoga smo nastojali sustavno prikazati na koje se sve mjerodavne načine može pristupiti regulaciji prostitucije u pojedinoj zemlji, a pritom su svi navedeni (reglementacija, abolicija i prohibicija, odnosno kriminalizacija prostitucije) bili u uporabi upravo u povijesnom razdoblju koje se nastojalo što detaljnije prikazati u ovom radu. Također, smatrali smo korisnim prikazati i komparativnu zakonsku regulaciju prostitucije budući da su strana rješenja europskih država itekako (više ili manje) izravno utjecala na hrvatsko zakonodavstvo, a što dosada nije bilo predmetom sustavnog proučavanja u našem podneblju. Iz tog razloga, za taj dio rada je korištena isključivo strana relevantna literatura koju je bilo potrebno precizno prevoditi, pri čemu smo nastojali da većinski dio literature bude baš iz analiziranog razdoblja, kako bismo mogli dati vlastite relevantne komentare na iskaze svjedoka tih burnih vremena.

Što se tiče povijesnopravne regulacije prostitucije na hrvatskom području, ukratko smo izložili partikularno srednjovjekovno uređenje, dok smo se, u skladu sa temom samog rada, detaljnije bavili regulacijom prostitucije u novovjekovnom razdoblju. Pritom smo, isključivo po normativnom kriteriju, novovjekovno razdoblje podijelili na dva perioda. U prvom razdoblju proučavani normativni okvir za regulaciju prostitucije bio je vezan uz razdoblje važenja *Kaznenog zakona o zločinima, prijestupima i prekršajima od 27. svibnja 1852.*, dok

je u drugom razdoblju relevantan bio *Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 27. siječnja 1929.* Uz spomenuta dva temeljna kaznenopravna zakona, radi iscrpnijeg sagledanja teme analizirani su i drugi mjerodavni kaznenopravni, ali i redarstveni te zdravstveni propisi jer su spomenuta područja bila u izravnoj vezi sa prostitucijom. Posljednji analizirani propis, *Zakon o suzbijanju (s)polnih bolesti*, bio je mješovite naravi, te je važan budući da se njime ukida legalna prostitucija, a isti sadrži detaljne odredbe kaznenopravnog, redarstvenog i zdravstvenog sadržaja. Također, radi specifičnog društvenog i normativnog uređenja prostitucije, ali i radi zajedničkog monarhijskog državnog okvira u razdoblju od 1878. do 1918. te povijesne povezanosti s hrvatskim područjem, posebno je ukratko analizirana prostitucija na području Bosne i Hercegovine za vrijeme austro-ugarske okupacije.

Već je na prvi pogled signifikantno kako se malobrojni povijesni i pravni radovi bave povijesnim pregledom prostitucije, a pritom nijedan cjelovitom zakonskom regulacijom prostitucije na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće na hrvatskom području. Iz nejasnih razloga, ni pravnici, niti povjesničari nisu se upustili u istraživanje prostitucije u autoričinom rodnom gradu Karlovcu u analiziranom periodu te stoga ovaj rad u tom dijelu (nazvanom u skladu s pravnom strukom '*Case study*') predstavlja autoričin izvorni znanstveni doprinos.

Prilikom pisanja ovog rada, osim korištenja brojne domaće i strane pravne te povijesne literature, provedeno je arhivsko istraživanje u Državnom arhivu grada Karlovca te su u potrazi za relevantnim izvorima posjećeni Muzej grada Karlovca i zavičajni odjel Gradske knjižnice Karlovac. Istraživanje je uključivalo pronalaženje te komentiranje relevantnih zakonskih i podzakonskih odredbi i mišljenja relevantnih kaznenopravnih stručnjaka, kako hrvatskih, tako i iz šireg europskog okruženja.

Već samim time ovaj rad predstavlja značajan doprinos području istraživanja prostitucije kao pravnog, sociološkog i kriminološkog problema, budući da ne postoji sustavan rad koji prikazuje normativno uređenje prostitucije u spomenutom povijesnom razdoblju, a riječ je o uistinu burnom periodu hrvatske povijesti u kojemu je prostitucija doživjela svoju ekspanziju, tj. dotad neusporedive društvene razmjere, što je uostalom i pokrenulo svojevrzne društvene pokrete čiji je glavni cilj bio ishoditi zakonsku zabranu prostitucije.

2. DEFINICIJA PROSTITUCIJE

Autor najpoznatijeg povijesnog pregleda prostitucije¹ Fernando Henriques u svome djelu „*Historija prostitucije*“ zapaža da istraživače te teme unatoč što se o njoj govori kao da je riječ o nečemu samom po sebi razumljivom i očitom², može zbuniti nedostatak adekvatne definicije prostitutke ili prostitucije, odnosno primjećuje postojanje zapanjujuće šarolikosti takvih definicija.³ Tome je tako zbog nesumnjive kontroverznosti prostitucije pa je stoga kako laicima i široj javnosti, tako i teoretičarima i stručnjacima vrlo teško doći do konsenzusa o ovoj temi.⁴ Zapanjujuće je da je prva jezična odrednica, „epitet“ uz pojam žena i u suvremenim rječnicima upravo: javna žena (prostitutka), a potom slijedi laka u značenju: „lako osvojiva žena, ona koja lako stupa u intimne odnose“.⁵

Budući da je ovaj rad povijesnopravne tematike, potrebno je ukratko povijesno spomenuti kako se prvi oblici prostitucije prema nekima javljaju već u kamenom dobu, no materijalni dokazi vezani uz postojanje hramske prostitucije vezani su uz starovjekovni Babilon gdje se prvi puta spominje 2400. p. n. e. na tzv. Sumerskoj listi poznatih zanimanja (uz ona liječnika, brijača i kuhara; zatim slijedi među ostalim zapis iz čuvenog Epa o Gilgamešu iz 2000. p. n. e.). Radilo se zapravo o vjerskim svetkovinama pa se u stručnoj literaturi stručno govori o obrednoj, tj. sakralnoj prostituciji koja je prvenstveno imala religiozni karakter. „Hramske svećenice bijahu istodobno i svete žene i prostitutke, „prve povijesne kurve.“⁶ One su bile

---

¹ Povijesno gledano postojalo je više tipova prostitucije te se uvriježila klasifikacija sljedećih tipova prostitucije: religiozna, ritualna, kompenzacijska, supstitucijska i profesionalna. Više u: Singer, Mladen; Kovčo Vukadin, Irma; Cajner Mraović, Irena, *Kriminologija*, Zagreb, 1996., str. 738.; *Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007., str. 1342. O tri povijesna oblika prostitucije govori križevački liječnik Fran Gundrum koji je djelovao početkom 20. stoljaća te on tako razlikuje gostoljubivu, svetu ili vjersku te zakonitu, odnosno od strane države priznatu prostituciju. Gundrum, Fran, *Statistika javnih bludnica u Hrvatskoj i Slavoniji (1907-1908. godine)*, Liječnički vijesnik, 1, 1910., str. 7.

² Kanduć, Zoran; Grozdanić, Velinka, *Prostitucija (nepoželjna tema, kažnjiva radnja i stalna pojava)*, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, v. 19., br. 1., str. 27.

³ Henriques, Fernando, *Historija prostitucije, Prostitucija primitivnih, klasičnih i istočnjačkih naroda, Svezak I.*, Epoha, Zagreb, 1968., str. 5

⁴ Draženović, Maja, *Prostitucija i sociokulturni aspekti zakonske regulacije prostitucije (u Hrvatskoj)*, diplomski rad (mentor dr. sc. Aleksandar Štulhofer, red. prof.), Zagreb, lipanj 2013., str. 2.

⁵ Time se jasno, kao što tvrdi izvršna direktorica Centra za ženske studije Rada Borić, dokazuje da i danas u društvu neupitno prevladava seksističko poimanje žena, s obzirom da je od brojnih ženskih „uloga“ naglasak već u prvoj rječničkoj natuknici stavljen upravo na onu koja predstavlja otklon od normativnog očekivanog, tj. ideal tipa u vidu tradicionalne i pokorne žene, ali kojim se istovremeno ne poriče ženska prvenstvena i predodređena generativna funkcija. Prostitucija pak dolazi od latinske riječi *prostituere* u značenju: javno izvrći na blud, izvrgavati sramoti, obeščastiti. – Klaić, Bratoljub: *Rječnik stranih riječi*, Zora, Zagreb, 1972., str. 1075.

Stoga ne čudi da znameniti Rousseau: „... dijeli žene na dobre i raskalašene, ili bludnice. Žene mogu ostati dobre jedino ako ostanu pod okriljem kućanskog života.“ Pateman, Carole, *Ženski nered: Demokracija, feminizam i politička teorija*, Ženska infoteka, Zagreb, 1998. str. 76.

⁶ Heršak, Goran B.: *Kratki pregled prostitucije kroz povijest*, Pravnik, Zagreb, 1996., str. 111.

smatrane svetima, a njihov posao bio je u službi uljudživanja pučanstva, pri čemu je na prvi pogled jasno da je tadašnje poimanje daleko od današnje stigmatizacije prostitutki.

Jedna francuska definicija prostitucije iz 1918. glasi: „Prostitucija je djelomična ili potpuna specijalizacija određenih žena za zadovoljavanje muškarčevih seksualnih potreba.“,⁷ dok Abraham Flexner u svom kapitalnom djelu „*Prostitucija u Europi*“ osobu koja se bavi prostitucijom definira kao: „... svaku osobu koja iz običaja ili učestalo ima manje ili više promiskuitetne seksualne odnose za novac ili druge najamne naknade“⁸. Iz te definicije jasno je da Flexner za razliku od većine njegovih suvremenika ne inzistira na stajalištu da je prostitucija rezervirana kao isključivo ženska djelatnost⁹, odnosno radi razliku s obzirom na spol osobe koja se prostituira.¹⁰ Ipak, budući da je ipak zabilježeno postojanje daleko više žena prostitutki, ovaj će se rad bazirati na pravnoj regulaciji njihovog položaja. Dakako, to ne ublažava činjenicu da je kod prostitucije odmah jasno vidljivo postojanje neskrivenog dvostrukog standarda naspram ženskog spola: „... obilježenog brojnim nekonzistencijama, stereotipima i predrasudama“ jer „... moralno se osuđuje jedino prodavanje spolnih usluga, ne i njihovo kupovanje“¹¹, a ključno je naglasiti: „... usto se zaboravlja da ne bi bilo prostitucije,

---

Ipak, autorica Gerda Lerner u svom radu iznosi i obrazlaže stajalište kako se unatoč tome prostitucija ne može smatrati „najstarijim zanatom“ na svijetu, prvim svjetskim zanimanjem i sl. Detaljnije vidjeti: Lerner, Gerda: *The Origin of Prostitution in Ancient Mesopotamia*; Signs, Vol.11., No.2., Winter, The University of Chicago Press, str. 238.

Unatoč tome prostituciju možemo proučavati od najranijih pa sve do suvremenih civilizacija, i to neovisno o političkom i ekonomskom uređenju društva.

⁷ Veillard, Maurice, *La prostitution, étude critique de droit comparé*, impr. de E. Cherix, Nyon, 1918., str. 2.

⁸ Flexner, Abraham, *Prostitution in Europe*, New York, 1914., str. 11.

⁹ Implikacija kako je prostitucija djelatnost kojom se bave isključivo žene datira još iz rimskog prava kad je u Digestama znameniti rimski zakonodavac Ulpijan izjavio da je to: „... djelatnost kojom žene ustupaju svoje tijelo za novac većem broju muškaraca bez prikrivanja i biranja“. Henriques, Fernando, *op. cit.* (bilj. 3), str. 4., McGinn, Thomas A. J., *Prostitution, Sexuality, and the Law in Ancient Rome*, Oxford University press, 1998. Ulpijanova definicija zvuči paradoksalno, pa i povijesno netočno kada se uzme u obzir da su u Rimu bile izrazito popularne muške „prostitutke“, i to u tolikoj mjeri da je: „... rimski kalendar imao poseban dan posvećen muškim prostitutkama, a postojale su i javne kuće isključivo za muškarce koji su bili željni zabave s drugim muškarcima. Važno je napomenuti da je odraslih muškaraca koji su se prostituirali (tzv. *exoleti*) bilo mnogo i da su preuzimali i aktivne i pasivne spolne uloge. Savršen primjer dvostrukih standarda koji su postojali kada je bila riječ o prostituciji je reakcija moralista Katona Starijeg. Jednom je prilikom pohvalio mladića koji je izlazio iz jedne javne kuće na Forumu: bilo je primjereno da se mladi muškarci prepuste užitku s profesionalcima, a ne sa suprugama drugih muškaraca. Međutim, kada ga je nekoliko dana kasnije ponovno sreo na istom mjestu, Katon ga je izgrdio: „Pohvalio sam te zato što povremeno dolaziš ovamo, ne zato što ovdje živiš.“ Aldrich, Robert (ur.), *Povijest gej i lezbijskog života i kulture*, Sandorf, Zagreb/Beograd, 2011., str. 51.

¹⁰ Osim heteroseksualne i homoseksualne (muško – ženske) prostitucije, postoji niz javnih oblika prostitucije koji se mogu grupirati na sljedeće načine: po organiziranosti i načinu pribavljanja klijenata (samostalno, preko agencije ili svodnika); rizičnosti obavljanja posla (elitna, ulična); lociranosti (hotel, bar, javna kuća...); starosti prostitutke (dječja, maloljetnička, odrasla); prisilna i dobrovoljna, obredna i svjetovna. *Pravni leksikon, op. cit.* (bilj. 1), str. 1342.; Petak, Olga, *Socijalni i socijalno – psihološki faktori regrutiranja uličnih prostitutki*, magistarski rad Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1980., str. 30 – 47.

¹¹ Kanđuč, Zoran, *Žene, zločini, zatvori: Pregled neke od središnjih kriminoloških problemskih cjelina u Grozdanić, Velinka i Šelih, Alenka (ur.): Žene i kazna zatvora*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2001.str. 13.

da nema potražnje za tom vrstom spolnosti. Potražnja je *conditio sine qua non* postojanja prostitucije.¹²

Flexner također navodi: „Ni potreba za promiskuitetom ne mora biti potpuno bez izbora; žena nije manje prostitutka što je manje ili više izbirljiva u svojim vezama.“¹³ I u toj tvrdnji se ističe ženska tjelesnost, njezina „promiskuitetnost“ koja dovodi do toga da: „... ni u jednoj zemlji, ni u jednom razdoblju, žene nisu bile sigurne od vrhunskog spolnog nasilja, odnosno tvrdnje da ženska tijela postoje samo u odnosu prema muškarcu, radi njihovog uživanja i potomstva.“¹⁴ Flexner pronicljivo uviđa kako iz perspektive povijesti, nijedan prijedlog koji se bavio kažnjavanjem prostitucije nije na jednak način nikada uključivao oboje sudionika. Bludnica je bila izgnana iz društva i predana „vukovima“; ona sama, nikad muškarac, njezin jednak partner u odgovornosti.¹⁵ Istovremeno je paradoksalno povijesno gnušanje muškaraca (kao klijenata prostitutki, zbog kojih je uostalom taj „zanat“ i uzeo tolikog maha)¹⁶ naspram žena vezano upravo uz uvijek tabuiziranu sferu seksualnosti i slijedom toga treba cijeniti Flexnerovo stajalište iz davne 1914. kao ono koje je u potpunosti ispred svoga vremena (a tema posebne stručne rasprave može biti je li i izvan našeg, toliko „naprednijeg“ vremena): „Stigma i posljedice kaznenog djela (prostitucije) moraju .... ili biti maknute od žena ili pridodane muškarcima.“¹⁷

Sljedeća definicija iz *Pravnog leksikona* je danas uvriježena za prostituciju: „... prodavanje tijela kao predmeta spolnoga zadovoljavanja uz novčanu ili kakvu drugu materijalnu naknadu.“¹⁸ ili pak ona sažetija iz *Rječnika kaznenog prava* prema kojoj je prostitucija: „bavljenje pružanjem seksualnih usluga uz naknadu“¹⁹ te je iz istih jasno da u potpunosti slijede tradicionalno shvaćanje o prostituciji sa početka 20. stoljeća. Zanimljivo je da već sljedeća natuknica vezana uz prostituciju daje općeprihvaćeno stajalište o prostituciji prema kojoj se ona ovisno o tome da li je određeno zakonodavstvo određuje kao kažnjivo ponašanje

---

¹² Kanduč, Zoran; Grozdanić, Velinka, *op. cit.* (bilj. 2), str. 36.

¹³ Flexner, Abraham, *op. cit.* (bilj. 8), str. 68.

¹⁴ Bilo bi zanimljivo povući paralelu i proučavati kako se promjenom statusa žena u društvu mijenjao i položaj prostitutki. Naime, kako su žene postale sve više vezane uz očinsku, odnosno muževljevu vlast u skladu sa tradicionalnim, konvencionalnim poimanjem uloge žena u obitelji i društvu tako se istovremeno događa sljedeće: „Paradoksalno je što su supruge, majke i „krepodne“ žene doživljavale sve veća ograničenja i bile podložnije tiranskim sustavima nadzora i teže kažnjavane za svako zastranjivanje, baš kao i njihove nezakonite sestre, „kćeri bluda“. Miles, Rosalind, *Ženska povijest svijeta: Tko je skuhao posljednju večeru?*, EPH Liber, Zagreb, 2009., str. 167.

¹⁵ Flexner, Abraham, *op. cit.* (bilj. 8), str. 107.

¹⁶ Prostitutke se oduvijek prikazuju kao primjer krajnje potrošne žene ona koja je, u svakom smislu te riječi, muškarcima slobodna meta. Miles, Rosalind, *op. cit.* (bilj. 14), str. 185.

¹⁷ Flexner, Abraham, *op. cit.* (bilj. 8), str. 108.

¹⁸ *Pravni leksikon*, *op. cit.* (bilj. 1)

¹⁹ Horvatić, Željko, *Rječnik kaznenog prava*, Masmedia, 2002., str. 479.

svrstava u devijantnu pojavu ili delikvenciju. Horvatić elaborira da čak i u onim sredinama gdje prostitucija nije predviđena kao kažnjivo djelo (bilo da se radi o prekršaju ili kaznenom djelu) ona je svakako i dalje devijantno ponašanje, te nastavlja kako je ujedno kriminološki, pa i kaznenopravno, relevantna zbog česte povezanosti s drugim oblicima devijantnih ili delikventnih pojava, kao što su prosjačenje, trgovina ljudima ili danas raširena zlouporaba droga.²⁰ Već je spomenuto kako se prostitucija općenito tretira: „...kao negativna društvena pojava koju se nastoji suzbijati na različite načine, od kojih i propisivanjem prostitucije kao prekršaja i kao kaznenog djela“,²¹ a *Kriminološki rječnik* dodaje da je prostitucija: „...socijalnopatološka pojava, poznata od najstarijih vremena, u različitim sredinama i s vrlo različitim društvenim vrednovanjima.“²²

Taj kompleksni, povijesno-društveni i globalni fenomen ipak ima određene odrednice koje su nesporne i prisutne u različitim kulturama, kao i u različitim vremenskim epohama. Naime, slijedom gore napisanoga neupitno je da kod prostitucije posrijedi: „... zajednička razmjena seksualnih usluga za materijalne vrijednosti koja uključuje sljedeće karakteristike: spolnost, emocionalnu ravnodušnost, materijalnu korist i povećani zdravstveni rizik.“²³ Ujedno je zamjetno da neka od spomenutih različitih više-manje prijepornih stajališta i definicija prostitucije naglašavaju da je riječ o zanimanju kod kojeg osobe koje se bave prostitucijom trebaju imati prava koja proizlaze iz tog rada, baš kao i sve druge osobe koje se nalaze u nekom radnom odnosu.²⁴ Stoga se postavlja očito pitanje (na koje je doduše teško odgovoriti): „Što je zapravo predmet ugovora koji prostitutka sklapa sa svojim klijentom? Pojedinci zastupaju tezu da prostitutka p(r)odaje samo sebe odnosno, preciznije, svoje tijelo. Drugi, osobito kontraktualisti, to poriču. Po njihovu mišljenju prostitutka, koja je vlasnica sebe same, ne p(r)odaje sebe ni u cijelosti (u tom bi slučaju postala „spolna robinja“) ni u dijelovima (na primjer vaginu, prsa, stražnjicu), već isključivo specifični seksualni učinak.“²⁵

Objekt zaštite kod prostitucije u nacionalnim i međunarodnim zakonskim regulativama, kao uostalom i kod ostalih kaznenih djela protiv spolne slobode, jest prije svega zaštita spolnog

---

²⁰ *Ibid.*, str. 479 – 480.

²¹ Milivojević Antoliš, Lana; Mihajlović, Petar; Štrk, Davor, *Prostitucija u hrvatskome prekršajnom i kaznenom pravu*, Policijska sigurnost, Zagreb, god. 22., broj 2, 2013., (284-296.), str. 284.

²² Modly, D; Korajlić, N., *Kriminalistički rječnik*, Tešanj, Centar za kulturu i obrazovanje, 2002., str. 521.

²³ Draženović, Maja, *op. cit.* (bilj. 4), str. 3.

Zanimljivo je da je ta obilježja prostitucije prepoznao Schrank koji kao karakteristike bludništva (ondašnji sinonim za prostituciju koju naziva „bludno nepoštenim obrtom“, njem. *Unzuchts-Gewerbe*) navodi: „1. Posvemašnju ravnodušnost protiv osobe, koja hoće spolno općiti; 2. Žrtvovanje tijela za neku odštetu i 3. Često opetovanje spolnog općenja s različitim osobama“. – preuzeto iz: Gundrum, Fran, *op. cit.* (bilj. 1), str. 15.

²⁴ Milivojević Antoliš, Lana; Mihajlović, Petar; Štrk, Davor, *op. cit.* (bilj. 21), str. 285.

²⁵ Kanduč, Zoran; Grozdanić, Velinka, *op. cit.*, (bilj. 2), str. 28.

integriteta i spolne autonomije,²⁶ ali prema nekima također i imovina (iskorištavanje nečije seksualne sfere života u svrhu financijske dobiti) kao i njezina sloboda.²⁷

Povezanost prostitucije i organiziranog kriminala je nepobitna,²⁸ a zanimljivo da to pronicljivo zaključuje križevački liječnik Fran Gundrum još 1909. sljedećom logičkom konstatacijom: „... dok će biti bludilišta, bit će trgovine sa živom robom, sa ženskinjama, bit će zavodjenja, obećanja i koječesa, samo da se osobnim interesima nekolicine kakogod udovolji“²⁹. Naime, prostitucija se od početka 20. stoljeća počinje vezati uz sve rašireniju trgovinu ljudima³⁰ pa stoga možemo govoriti o trgovanju ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja odnosno prisilnoj prostituciji kao poveznici između tih rasprostranjenih i lukrativnih³¹ kažnjivih djela čije su žrtve u najvećem broju slučajeva žene i djeca.³² *Konvencija za suzbijanje trgovine bijelim robljem* iz 1904. sadržavala je samo 9 članaka, od kojih je većina spominjala prostituciju kao jednu od posljedica trgovine ljudima. Tako u članku 1. stoji da: „Svaka od stranaka ugovornica obvezuje se, da će postaviti posebnu vlast, koja će biti dužna da sabire sve podatke, koji se odnose na zavađanje žena i djevojaka u svrhu prostitucije u inozemstvu...“, dok članak 2. obvezuje vlade država potpisnica da: „... vode nadzor najpače na željezničkim stanicama, u lukama i tečajem vožnje u svrhu, da se pronađu oni, koji vode žene i djevojke u svrhu prostitucije“ i samo ukratko članak 3. obvezuje vlade: „... da će u granicama zakona saslušati žene i djevojke stranih narodnosti, koje se podaje prostituciji, da se ustanovi njihov identitet i njihov građanski položaj, te da se pronađe, tko ih je naveo na to, da ostave svoju imovinu.“³³ Aleksandar Štulhofer upozorava na razliku između prisilne prostitucije, eksploatacijske seksualne djelatnosti i seksualnog rada. Tako prisilna prostitucija označava pružanje seksualnih usluga pod prinudom (prijetnjama, iznuđivanjem ili nasiljem), dok su eksploatacijske seksualne djelatnosti one seksualne usluge

---

²⁶ Anderson, Scott A., *Prostitution and Sexual Autonomy: Making sense of the Prohibition of Prostitution, Ethics*, Vol. 112, No. 4, 2002., str. 750 ,

²⁷ Kovčo, Irma, *Organizirani kriminalitet: pedofilija i prostitucija*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 5, broj 2, 1998., str. 642; Cvitanović, Leo; Derenčinović, Davor; Munivrana-Vajda, Maja; Turković, Ksenija, *Posebni dio kaznenog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 157.

²⁸ Milivojević Antoliš, Lana; Mihajlović, Petar; Štrk, Davor, *op. cit.* (bilj. 21), str. 286.

²⁹ Gundrum, Fran, *op. cit.* (bilj. 1), str. 8.

³⁰ Početkom 20. stoljeća nastaju prve komisije stručnjaka i međunarodne konferencije koje se bave trgovinom ljudima (prva takva konvencija je *Međunarodna konvencija za suzbijanje trgovine bijelim robljem* iz 1904. koju je potpisalo 12. država) da bi naposljetku 30. rujna 1921. bila donesena međunarodna *Konvencija za suzbijanje trgovine sa ženama i djecom* te je istu raticirala i Kraljevina Jugoslavija 28. veljače 1929. Šilović, Josip, *Trgovina bijelim robljem, Pučka sveučilišna predavanja 29. i 30. januara i 1. i 2. februara 1932.*, Narodne novine, Zagreb, 1932., str. 28.

³¹ Seksualna industrija predstavlja vrlo unosan posao na svjetskoj razini, jedan od profitnijih „*buisnessa*“ te je time nepresušni izvor stalnih prihoda budući da prema nekim procjenama godišnji promet od prostitucije iznosi oko 186 milijardi dolara . Preuzeto s: <http://havocscope.com/tag/prostitution>, pristupljeno 16. ožujka 2015.

³² Belušić, Morana; Doležal, Dalibor; Dvorski, Ivana; Draganja, Martina, *Trgovanje ljudima*, 2006., str. 53.

³³ Članci preuzeti iz: *Konvencija za suzbijanje trgovine bijelim robljem*, 1904.

žena kojima se sustavno uskraćuje ili otima zarada (najčešće je riječ o ženama koje su naslućivale da će se baviti prostitucijom, ali su zauzvrat očekivale naknadu koja će im omogućiti egzistenciju). Stoga ti pojavni oblici itekako predstavljaju ono što bismo mogli nazvati modernim oblikom ropstva, odnosno „ropstvo treće generacije“.³⁴ Treći oblik predstavlja seksualni rad odnosno dobrovoljnu prostituciju koju karakterizira da se radi o slobodno izabranom i relativno dobro plaćenom poslu čija je temeljna odrednica sloboda napuštanja profesije.³⁵ No objektivne okolnosti vezane uz prostituciju nerijetko dovode do toga da se s vremenom i dobrovoljna prostitucija pretvara u prisilnu.³⁶

Prostitucija zasigurno i dalje predstavlja jednu od intrigantnijih društvenih i pravnih tema kojoj se može pristupiti iz različitih aspekata,³⁷ no istovremeno je signifikantno da: „... zbudjujući aspekt ovog predmeta šutnja je običnih historičara, koja je ponekad gotovo nalik na zavjeru... Takvo stanje stvari zbudjuje, jer je nemoguće poricati da je u raznim razdobljima naše povijesti prostitucija predstavljala izraziti socijalni problem i ostavila duboke tragove u našim običajima i moralu.“³⁸ Prostitucija predstavlja specifično djelo iz sfere kaznenog prava (neovisno da li je u zakonodavstvu pojedine države regulirana kao kazneno djelo ili prekršaj) zato što je teško usporediva sa bilo kojim stvarnim kaznenim djelom te je stoga nemoguće pristupiti prostitucijom sa potpunom i nužnom objektivnošću.³⁹

---

³⁴ Mazur, Nives; Lulić, Mira, *Trafficking in women for the purpose of sexual exploitation on the territory of the former Yugoslavia*; Pravni vijesnik 23, 3-4, 2007., str. 156.

³⁵ Štulhofer, Aleksandar; Raboteg-Šarić, Zoran; Marinović, Lovorka, *Trgovanje ženama i djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja*; Centar za istraživanje tranzicije i civilnog društva, Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Zagreb, 2002.

³⁶ Kovčo, Irma, *op. cit.* (bilj. 27), str. 662.

³⁷ S obzirom da prostitucija kako uvodno u svom radu *Prostitucija u Zagrebu u prvoj polovici XX. stoljeća: do početka Drugog svjetskog rata* kaže povjesničar Tomislav Zorko predstavlja „velik moralni, društveni, socijalni, zdravstveni i ekonomski problem“, upravo se iz tih različitih pogleda može pristupiti proučavanju tog povijesno-društvenog fenomena. Zorko, Tomislav, *Ženska prostitucija u Zagrebu između 1899. i 1934. godine*, Časopis za suvremenu povijest, god. 38., br. 1., Zagreb, 2006., str. 223

³⁸ Henriques, Fernando, *op. cit.* (bilj. 3), str. 5

³⁹ Naime, kao što kriminolog Aschaffenburg objašnjava: „Mnoge mlade djevojke bi pribjegle krađama i prijavarama kako bi udovoljile svojoj želji za užitkom i odjećom, da im prostitucija ne omogućuje da na lakši i profitabilniji način zadovolje svoje želje (...) Muški lopov, ulični pljačkaš, prevarant ne odgovara prostitutki, već prosjak ili litalica.“ Stoga Aschaffenburg ne vidi razloga da se prostitucija doživljava kao vrsta kaznenog „sigurnosnog ventila“ gdje država iskazuje svoju snagu i igra ulogu policajca. Preuzeto iz: Johnson, Eric A., *Urbanization and Crime Germany 1871 – 1914*, Cambridge University Press str. 191.

3. KRIMINOLOŠKO STAJALIŠTE O PROSTITUCIJI

Seksualni delikti podliježu najvećim promjenama u pravnoj regulaciji ljudskog ponašanja te nas pogled u povijest uvjerava da je kazneno pravo dugi niz stoljeća zadiralo u oblast spolnog ponašanja ljudi.⁴⁰ Pritom je ženski kriminalitet dugo bio zanimakan kao jedno od predmetnih područja kriminologije, pa su stoga žene (ne)opravdano dugo smatrane (anti)kriminogenim čimbenikom, odnosno prevladalo je stajalište da postoji prirodna ženska averzija prema kriminalu. Kriminologinja Doris Klein to stajalište smatra djelomično razumljivim zbog ženske niske statističke razine kriminaliteta, ali ne i opravdanim, zato što su žene uvijek bile važni društveni subjekt i zaslužuju i u tom aspektu biti proučavane sa jednakom pozornošću i školskim pristupom kao i muškarci i mladež.⁴¹ Kada ipak žene konačno postaju predmetom kriminološkog proučavanja, tada to često biva učinjeno neadekvatno, ponekad čak i otvoreno seksistički.⁴² Iz statistika i povijesnog iskustva proizlazi da su žene neusporedivo rjeđe počinitelji kaznenih djela od muškaraca te da se češće nalaze u ulozi žrtve kaznenog djela. Predmet istraživanja raznih patrijarhalnih kriminoloških teorija jest što to točno uzrokuje te atipične ženske „devijacije“ u ponašanju, odnosno odakle ženskom spolu toliki neslućeni i sa ženskim spolom nespojivi kriminogeni potencijal koji prije svega predstavlja „subjektivizirani“ otklon od prevladavajućih normativnih očekivanja u svezi sa „normativnim“ ženskim ponašanjem i osjećajima, odnosno „igranjem uloga“.⁴³

Istoimeno se pitanje može postaviti i iz perspektive prostitucije, koja je utoliko dodatno posebno i prijeporno područje jer bi mnogi kriminolozi sumnju oko manjeg kriminološkog potencijala ženskog spola razrješili tako što bi u cjeloukupni ženski kriminalitet uvrstili i prostituciju, koja je u tom smislu predstavljena kao nekakva „specifično ženska“ kriminalna djelatnost,⁴⁴ odnosno „ženski“ seksualni delikt (kojeg, doduše, potrebno je naglasiti ne čine samo žene!) koji je u nekim američkim državama poznatiji pod nimalo eufemističkim izrazom veliko „socijalno zlo“⁴⁵ te koje samim svojim postojanjem prijeti opstojnosti konvencionalnog obiteljskog života te društvenom redu i miru.

---

⁴⁰ Šeparović, Zvonimir, *Kriminologija, studije o žrtvama*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1985., str. 129.

⁴¹ Johnson, Eric A., *op. cit.* (bilj. 39.), str. 184.

⁴² Kanduč, Zoran, *op. cit.* (bilj. 11), str. 5.

⁴³ *Ibid.*, str. 8.

⁴⁴ *Ibid.*, str. 13

⁴⁵ Taj je „rječiti“ naziv upotrebljen za prostituciju u zakonskim opisima Iowe i Illinois 1913., ali predstavlja i čest sinonim koji se u literaturi koristi za prostituciju u viktorskoj Engleskoj već od 1850ih. Kanowitz, Leo, *Women and the Law: The Unfinished Revolution*, University of New Mexico Press Albuquerque, 1968., str. 53.;

Kriminologija se u svojim počecima⁴⁶ prvenstveno bavila osobom delikventa te je tako jedan od istaknutijih kriminologa, talijanski biologistički pozitivist Cesare Lombroso (1835-1909.) u svojim djelima nastojao ustvrditi fizičke i psihičke osebnosti delikventa, a jedan od njegovih brojnih objekta proučavanja bile su i delikventne žene budući da je bio uvjeren da se žena prijestupnica (svakako je u tu skupinu ubrajao i prostitutke) razlikuje od muškog delikventa.⁴⁷ Vezano uz etiologiju ženske delikvencije, Lombroso je smatrao da je svaka žena potencijalni delikvent, a čimbenici koji ju odvrćaju od zabranjenog ponašanja jesu brak, majčinstvo i ono što on naziva ženskom slabošću. Unatoč tome Lombroso hladnokrvno „znanstveno“ rezonira: „Žena delikvent je prostitutka s nerazvijenim osjećajem za društveni moral. Ona je osvetoljubiva, ljubomorna i inklinira nasilničkom i okrutnom ponašanju...“⁴⁸ U svom tipičnom atavističkom stilu⁴⁹ Lombroso uviđa sljedeće karakteristike prostitutki: one su mentalno nerazvijene, deformirane i „biološki zaostale“, imaju specifične tjelesne karakteristike koje uključuju pretjerani rast pubičnih dlaka, hipertrofiju vaginalnih usnica i enormni klitoris.⁵⁰ Lombroso i Ferrero u antropološkoj studiji dolaze do daljnijeg zaključka o ženskoj infantilnosti naspram muškaraca, kako tjelesnoj tako i duševnoj.⁵¹ Nadalje, smatraju da su one zbog svoga promiskuiteta: „... prave predstavnice atavističkog zaostajanja i nalaze se na stupnju razvoja viših sisavca. Rađaju se kao frigidne i ispoljavaju prepredenost, lukavost, pakost, i sklone su prevarama, dok je materinski instinkt u potpunosti odsutan. Po svim odlikama one su genetski više muškarci („pseudomužjaci“) nego žene.“⁵² Provodili su se bolni eksperimenti na takvim „prijetvornim, podmuklim i zluradim“ ženama koji su dovodili

---

Walkowitz, Judith R., *Prostitution and Victorian society: Women, class and the state*, Cambridge University Press, New York, 1980., str. 13.

⁴⁶ Kao primijenjena interdisciplinarna društvena empirijsko-teorijska znanost kriminologija nastaje krajem 19. stoljeća. Novoselec, Petar; Bojanić, Igor, *Opći dio kaznenog prava*, Četvrto, izmijenjeno izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 27.

⁴⁷ I u djelima Lombrosa jasno prevladavaju ustaljene kulturološke predrasude i stereotipni stavovi prema ženama: „Lombroso i Ferrero misle da je žena zaista manje sklona kriminalu nego muškarac, i to zbog svoje pasivne prirode i biološke uloge majke. *La donna delinquente* je zato relativno rijetka kreatura, pored toga teško ju je prepoznati jer ima manje atavističkih znakova nego *l' uomo delinquente*.“ Kanduč, Zoran, *op. cit.* (bilj. 11), str. 28; Radulović, Dragan, *Prostitucija u Jugoslaviji*, Zavod za izdavačku djelatnost Filip Višnjić, Beograd, 1986., str. 75.

⁴⁸ Derenčinović, Davor; Getoš, Anna-Maria, *Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008., str. 193.

⁴⁹ Cesare Lombroso došao je do zaključka da je zločin manifestacija atavizma, tj. urođenih anomalija naslijeđenih od dalekih predaka. Zločinac se lako može prepoznati po tjelesnim anomalijama kao što su nisko čelo, izbočene jagodice, jake vilice itd., a koje povlače za sobom i određena psihička svojstva, u prvom redu moralnu neosjetljivost. Novoselec, Petar; Bojanić, Igor, *op. cit.* (bilj. 46), str. 40.

⁵⁰ Lombroso, Cesare; Ferrero, Guglielmo, *La donna delinquente*, Fratelli Bocca, Torino, 1923., str. 178.

⁵¹ Ženska inferiornost proizlazi iz sljedećih ženskih karakteristika kao što su veličina tijela, težina, trbuh, u manjem opsegu i težini lubanje, donje čeljusti isl. I ženski duh zaostaje te je: „... ženskinja, obzirom na smisao za čudorednost, inferiorna kao malo dijete.“ Lombroso, Cesare; Ferrero, Guglielmo, *Das Weib als Verbrecherin und Prostituirte: antropologische Studien, gegruendet auf eine Darstellung der Biologie und Psychologie des normalen Weibes*, Hamburg, 1894., str. 32.

⁵² *Ibid.*, str. 365-441.

do „znanstvenih“ zaključaka da su prostitutke kao „pseudomužjaci“ manje osjetljive na nanošenje boli.⁵³ Lombroso i Ferrero u knjizi „*Žena prijestupnica*“ koju su zajednički napisali 1895. ne prezaju od ideja da je ženska delikvencija u bilo kojem obliku (pa tako i prostitucija) ozbiljna forma devijacije, i to takve vrste da predstavlja istinsku patologiju koja stoga zahtijeva tretman liječenjem (neupitno je da su metode takvog liječenja, kao što je već uostalom spomenuto, bile iznimno bolne) ili čak eliminacijom.⁵⁴ Lombroso nije imao mnogo sljedbenika, no neke njegove ideje o devijantnim ženama (posebice „*urođenim prostitutkama*“) opstaju u radovima kasnijih pozitivističkih stručnjaka. Tako primjerice njegove ideje o prostitutkama (i drugim delikventnim ženama) najšire su zastupljene u djelu P. Tarnowsky (1898., 1908.) koja kao konstitucionalne predispozicije prostitutke navodi: niski rast, velike grudi, nisko i zabačeno čelo, sitne oči, velike uši itd., ali određeni značaj pridaje i nedostatku ljubavi u porodici, odsustvu religioznosti i moralnoj degradaciji.⁵⁵ Iz spomenutog proizlazi da je prostitucija, kao uostalom i osoba koja se time bavi „neugodna, sramotna, jednom riječju, prljava“.⁵⁶ Iz tog konteksta proizlazi pitanje ima li uopće imalo smisla govoriti o žrtvama? Nije li prostitucija u društvu shvaćena, na kraju krajeva kao „zločin bez žrtve“, kako glasi prijevod poznate engleske sintagme *victimless crime*?

Čudi što pristaše prije spomenutih biologističkih shvaćanja nisu svjesni da nijedna iole racionalna osoba ne želi biti (dobrovoljno) iskorištavana i svedena na isključivu seksualnu komponentu i toga da je prostitucija nesumnjivo oblik eksploatacije čije se postojanje temelji na činjenici da društveno imućniji tako imaju jedinstvenu mogućnost dobiti i iskoristiti seksualni objekt koji požele, odakle kriminolozi izvlače zaključak da su žene (bile) žrtve u svim „buržujkim“ društvima.⁵⁷

Kao što je već spomenuto, mnogi stručnjaci kaznenog prava i kriminolozi svjesni su da prostitucija sa sobom povlači niz pitanja budući da se radi o široko rasprostranjenoj i stalnoj pojavi koja ujedno predstavlja tabu temu tj. nepoželjnu temu zbog nebrojenih moralnih konotacija i etičkih prijepora oko iste pa tako Ferdo Čulinović s pravom još 1934. ustvrđuje kako je prostitucija: „najranjivija točka svakog modernog zakonodavstva (...) Prostitucija

---

⁵³ Među navedenim eksperimentima provodilo se i mjerenje težine ženskog mozga kako bi se dokazala teza da su žene „velika, zlobna djeca.“ French, Marilyn, *From Eve to Dawn: A History of Women*, Feminist Press, vol. 3., str. 70.

⁵⁴ Derenčinović, Davor; Getoš, Anna-Maria, *op. cit.* (bilj. 48), str. 167.

⁵⁵ Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 75.

⁵⁶ <http://zenskasoba.hr/podrucja-rada/trgovanje-zenama/uvog-sakriveno-u-sjeni-klinicka-opazanja-o-prostituciji/>, pristupljeno 24. ožujka 2015.

⁵⁷ Anderson, Scott A, *op. cit.* (bilj. 26), str. 750.; Johnson, Eric A., *op. cit.* (bilj. 39), str. 185.

sama za sebe više je nesreća, nego delikt.⁵⁸ Sličan stav dijeli i njegov suvremenik, veliki kaznenopravni stručnjak Josip Šilović koji u svom poznatom djelu „*Uzroci zločina*“ o prostituciji bez zadržke kaže sljedeće: „Dolazimo do jedne od najžalosnijih točaka ovoga raspravljanja, na odvratno zanimanje trgovanja sa vlastitim tijelom...“⁵⁹ Navedena žalost proizlazi iz toga što: „Većina osoba, koje se bave tako nečistim obrtom, pasivna je. Često su to više ili manje duševno zaostale žene, slabe, neotporne na utjecaje. Prostitucija, dakle, ne slični pravom i tipičnom zločinstvu, koje se pojavljuje *aut vi aut fraude*, nego je mnogo bliža takvim asocijalnim pojavama kao što su prosjačenje i skitnja (kao poziv), te drugi oblici pasivne mrsкости prema radu, iako i s njima nije posve istovjetna.“⁶⁰ Uzroke prostituciji vidi prvenstveno u svodništvu i bijedi, ali dodaje i niz „ohrabrujućih“ okolnosti (ono što bismo danas nazvali *pull* faktorima) koji uključuju opscene slike i pripovijesti, lascivne kinematografske i kazališne predstave, loše primjere iz okoline te opću degeneraciju (jedino je potonji faktor sasvim u skladu s Lombrosovim učenjem).⁶¹ Krajem 19. i početkom 20. stoljeća počinju prevladavati teorije sličnije Šilovićevom poimanju prostitucije koje društvenu rasprostranjenost iste uvjetuju socijalnim uzrocima (suprotno Lombrosovom učenju o isključivim fiziološkim i psihopatološkim uzrocima prostitucije), kao što su socijalna bijeda, neprosvijećenost, nejednakost žena u klasnim društvima, nesređene prilike u roditeljskom domu. Alexandre Parent-Duchâtelet⁶² uzroke prostitucije u Parizu sredinom 19. stoljeća vidi u krajnjem siromaštvu takvog razmjera da dolazi do pomanjkanja svega za opstanak, nebrizi obitelji za djevojke ili pak u dužnosti istih da skrbe za nemoćne roditelje i/ili maloljetnu braću i sestre, kada iste napusti ljubavnik/zaručnik nakon trajnijeg konkubinata i sl.⁶³ Fran Gundrum u svojoj statistici bludnica u Hrvatskoj i Slavoniji početkom 20. stoljeća dolazi do zanimljivih rezultata prema kojima najveći broj žena ulazi na tu zloćudnu stranputicu, odnosno u svijet prostitucije iz sebičnih razloga kao što su pohota ili još jednostavnije i prostodušnije jer „im se dopada“. I njega samoga je taj razlog iskreno začudio, budući da s neskrivenom dozom

---

⁵⁸ Čulinović, Ferdo, *Žene u našem krivičnom pravu*, Globus, Beograd, 1934., str. 105.

Čulinović, kao neprijeporni kaznenopravni stručnjak, u već citiranom djelu primjećuje: „Odgojeni smo da u ženi gledamo samo instrument za uveseljavanje, kao lijepu igračku bez smisla i pameti, kojoj se nikada ne smije pridati potpuna osobnost, koja nam nikada ne može biti posve ravnom.“ Već Demosten u antičkoj Grčkoj jasno radi distinkciju između sljedećih „tipova“ žena i istovremeno im precizno određuje funkciju, tj. njihovu ograničenu društvenu ulogu, što Čulinović dalje prenosi: „Hetera imamo za zabavu, konkubine za tjelesnu nasladu, ali žene imamo da bismo imali zakonitu djecu i čuvare kuće.“ *Ibid.*, str. 7.

⁵⁹ Šilović, Josip, *Uzroci zločina*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1913., str. 74.

⁶⁰ Kanduč, Zoran, *op. cit.* (bilj. 11), str. 13.

⁶¹ Zorko, Tomislav, *Prostitucija u Zagrebu u prvoj polovici XX. stoljeća (do početka Drugog svjetskog rata)*, Biakova, 2013., str. 10.

⁶² Liječnik Fran Gundrum Parent-Duchâteleta, inače autora knjige „*De la prostitution dans la ville de Paris*“ iz 1857. naziva „znamenitim klasičarom literature bludnica.“ Gundrum, Fran, *op. cit.* (bilj. 1), str. 17.

⁶³ *Ibid.*, str. 37.

ironije daje na razmišljanje čitateljstvu sljedeća (sugestivna) pitanja: „U čemu leži dopadnost i volja za bludništvom? – treba se upitati? Dali u tome, što na se navuče kojekakve „krpe“, koje i onako mora „skupo“ platiti? Ili u laskanju muškarca?... Ili što gdjevoja odista dosta novca zasluži? Ili je možda pohota u pravom smislu riječi, u koji bi se razlog imao vrstati velik broj onih, koje imaju volju za bludništvom, kojima se dopada? Pohota, da žudi, samo da u jačoj mjeri, češće, svakuda opći s muškarcima?“ Određena zdravorazumska sumnjičavost u vezi s takvom atipičnom požudom dovodi do sljedećeg, ovog puta neupitnog razloga, a to su siromaštvo i krajnja bijeda, koja se najčešće manifestirala na sljedeći način: „... najžalosniji obiteljski odnošaji, možda velik broj djece, slaba zarada, možda pijanstvo roditelja ili kakva bolest roditelja, što je valjda već palu djevojku odagnalo od domaćeg ognjišta, koja si je mislila, čemu da živi u nuždi i tešku poslu, kad si na „lagan“ način može kruh služiti.“⁶⁴ Ne bez prijekora Gundrum daje strogi stav o djevojkama koje su iz egzistencijalne nužde postale prostitutkama: „Ovakva je lakoumnost žalostan dokaz, kako ih ima, koje nemaju srčanosti, da se sa teškim životnim prilikama uhvate u koštac, koje nemaju toliko čvrsta značaja, da uvide, da je bolje biti siromašna poštena nego pala djevojka pa makar bila u svili i kadifi.“⁶⁵

Kao jedna od uočljivijih posljedica prostitucije može nastupiti uništavanje autonomije prostitutke i izazivanja stanja njezine krajnje podčinjenosti, najčešće putem sustavno upućenih prijetnji i/ili uporabom prinude. Ujedno je kod prostitucije problematično i svezremenski što ljudi koji se iskorištavaju u prostituciji jako su svjesni licemjerja navodno uglednih ljudi koji traže njihove usluge. K tome, one/i su izložene/i ideologiji kriminalne klase koja ih iskorištava, u kojoj se svaka vrsta nemoralnog ponašanja racionalizira ili čak glorificira uz opravdanje da je cijelo društvo eksploatatorsko i korumpirano i da je jedini način očuvanja nečijeg dostojanstva „pobijediti sustav.“⁶⁶

Konačno, kriminolozi i psiholozi uz prostitutke vežu još jedan od brojnih uočljivih (socijalnih) problema, a to je ne/mogućnost napuštanja prostitucije. Prostitutke su nerijetko u apsolutno zavisnom položaju naspram svodnika (ili su dužne „odraditi“ dug za pozajmljeni novac i/ili stanarinu – koji nikako da bude otplaćen ili žive u neprikidnom strahu od raznih ucjena i prijetnji usmjerenih na život i/ili tijelo nje i/ili njoj bliskih osoba) te stoga: „Kao i zlostavljane žene, žene u prostituciji mogu očekivati eskalaciju nasilja ukoliko pokušaju

---

⁶⁴ *Ibid.*, str. 36.

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ <http://zenskasoba.hr/podrucja-rada/trgovanje-zenama/uvog-sakriveno-u-sjeni-klinicka-opazanja-o-prostituciji/>, pristupljeno 24. ožujka 2015.

umaknuti svojim zlostavljačima i može im, u velikoj mjeri, biti potrebna pomoć kako bi stekle zaštitu i osnovnu fizičku sigurnost.⁶⁷

Kod prostitucije žene su svedene na puki objekt muške naslade i užitka te stoga ni u jednoj drugoj kažnjivoj radnji žene nisu toliko objektivizirane niti je tako jasno uočljiva muška satisfakcija i dominacija nad ženama: „Stvorena muškom pohotom, a potom kažnjena za to što joj ugađa, prostitutka je utjelovljivala vječnu erotsku napetost užitka i pogibelji. Njezin je zanat bio bojno polje na kojem su se izravno sučeljavali muška žudnja i prijezir prema ženama.“⁶⁸ Jasna odbojnost prema prostitutkama proizlazi i iz sljedećih riječi srednjovjekovnog učenjaka sv. Augustina: „Što može biti prljavije, neskromnije, sramotnije od prostitutki, bordela i svakog zla ove vrste? Ali, uklonite prostitutke iz ljudskih odnosa i uprljat ćete sve stvari požudom: stavite ih među poštene gospođe i obeščastit ćete stvari sa sramotom i zlom.“⁶⁹ Proizlazi da unatoč tome što sv. Augustin uistinu nije birao riječi kad je zgroženo opisivao prostitutke i njihovu silnu nemoralnost, ipak je uviđao njihovu potrebitost pa i nezamjenjivost licemjernom srednjovjekovnom društvu (točnije muškarcima) jer je smatrao da ne treba suzbijati prostituciju, jer će lakomislena požuda pokvariti društvo.⁷⁰

4. ODNOS PRAVNOG SUSTAVA PREMA PITANJU PROSTITUCIJE

Tijekom druge polovice 19. stoljeća u čitavoj Europi započinju javne rasprave o pitanju kako pravno regulirati prostituciju. Ondašnja zainteresirana hrvatska javnost također se uključila u žustru polemizaciju o toj uvijek intrigantnoj i za većinu društava krajnje kontroverznoj temi. U nastavku slijedi prikaz relevantnih i zanimljivih stavova i odgovora tadašnjih hrvatskih, a kasnije i jugoslavenskih, liječnika, ljekarnika i drugih stručnjaka na pitanje što učiniti s prostitucijom, odnosno, kako pravno reagirati na nju.

---

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ Miles, Rosalind, *op. cit.* (bilj. 14), str. 168.

⁶⁹ Abramson, Paul R; Pinkerton, Steven D., *O užitku: razmišljanja o naravi ljudske spolnosti*, Zagreb, Jesenski i Turk, 1998., str. 89.

⁷⁰ *Opća enciklopedija jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, Svezak 6., gl. urednik Šentija, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1980., str. 656.

Tijekom dugog 19. stoljeća u svim europskim državama zbog nastanka i razvoja kapitalizma dolazi do enormnog porasta broja prostitutki.⁷¹ Ta pojava posljedica je nagle urbanizacije koja je pak produkt prvih faza industrijalizacije i urbanizacije tijekom industrijske revolucije.⁷² Zbog prevelikog priljeva stanovništva (najčešće seoskog i neobrazovanog) u velike gradove nije bilo dovoljno otvorenih radnih mjesta te su stoga silom prilika mnoge žene skromnoga socijalnog podrijetla bile prisiljene baviti se prostitucijom kako bi sebi (i eventualno svojoj djeci) omogućile puko preživljavanje te tako počinje njihov život na društvenim marginama.⁷³ Uistinu, ondašnje žene su imale malo opcija u periodima recesije ili nezaposlenosti te su jedino svoj doprinos društvu mogle dati ulaskom u svijet prostitucije.⁷⁴

Unatoč činjenici što te žene uistinu nisu imale ugodnijih alternativa kojima bi si omogućile puko preživljavanje, zlobni jezici nisu šutjeli već nisu birali sredstva kako bi javno iskazali neskriveni prijezir naspram njih; „obična flundra (kurva), priležnica“, padale su uvrede na račun takvih žena. Kad bi prolazile ulicom na njih bi prstom ukazivali, bile su predmet kućnih ogovaranja ili primjer za zorno odgajanje vlastitih kćeri: „Pazi da ne prođeš kao ona...“⁷⁵

Također, iz današnje perspektive strahovito i neprijeporno dvolično je što je jasno uočeno da ekonomski uvjeti najčešće odvođe žene u prostituciju, ali nije osuđeno siromaštvo i sustav koji ga proizvodi nego samo žene i njihove obitelji.⁷⁶ Ipak, bilo je i iznimki pa je tako Josip Šilović nastojao utjecati na promjenu stava javnosti o prostitutkama: „Proste su one, čak banalno proste u svom polsu. Nitko i nije tražio da budu drukčije, nitko od njih nije gradio ženu već ženku, meso, pohotu. I postale su mehanizam. Neka ne govorimo ovdje, koliko žena same srljaju u ovakav život, neka se ne pitamo, koliko su one krive za svoj sram, dovoljno je

---

⁷¹ Nije stoga bezrazložno da je prostitucija u tom razdoblju proučavana kao: „... socijalni fenomen ogromnih razmjera.“ Evans, Richard, J., *Prostitution, State and Society in Imperial Germany, Past and Present*, Oxford University Press, No. 70, 1976., str. 106

⁷² Zahtjevi industrijskog društva krajem 19. stoljeća doveli su do shvaćanja kako je za razvoj društva nužna i ženska radna snaga. No općepoznato je da žene su dobivale znatno nižu plaću od muškaraca i da su bile isključene iz stručnih zanimanja te da su zajedno sa djecom uglavnom cjelodnevno radile na iznimno opasnim radnim mjestima u često stravičnim uvjetima, npr. u rudnicima ili velikim tvornicama. Te nepravde su bile svjesne i same radnice: „... zapošljuju se samo ženski radnici, jer se njima, pod izlikom da su samo ženski radnici, daje plaća toliko niska da to nitko ne može ni zamisliti. Najbolje radnice zarađuju za jedan tjedan najviše 2-3 forinti, ali većina među njima, još djeca, koja prema obrtnom zakonu ne bi ni smjela biti zaposlena, dobivaju svega 60 krajcera na tjedan (...) Po ovoj sadašnjoj plaći savršeno pristaje poslovice: Za umiranje previše, za život premalo!“ U: *Der Arbeitsfreund*, br. 5, Zagreb, 1875. Članak preuzet iz zbirke: *Žene Hrvatske u radničkom pokretu (do aprila hiljadu devetsto četrdeset prve)*, Konferencija za društvenu aktivnost žena Hrvatske, Zagreb, 1967., str. 2.

⁷³ Javnosti je bio serviran mit o karijeri u prostituciji kao o „putu bez povratka“, gubitku čistoće duše, prepuštanju vrazjim silama, podzemlju i sl. Wilson, Elisabeth, *What is to be Done About Violence Against Women*, Penguin, 1983., str. 100.

⁷⁴ Evans, Richard, J., *op. cit.* (bilj. 71), str. 105.

⁷⁵ Lacmanović, Bogoljub, *Brak bez prstena*, August Cesarec, Zagreb, 1979., str. 12.

⁷⁶ Heršak, Goran B., *op. cit.* (bilj. 6), str.

da ih vidimo u prostituciji potištene i osramoćene i nameće nam se pitanje: da li je moguće riješiti njihovo opstojanje u životu na nekoj drugoj osnovi?⁷⁷

Upravo odgovor na ovo pitanje možemo dobiti proučivši sustave reglementacije, abolicije i prohibicionizma (kriminalizacije prostitucije) koji predstavljaju svojevrstne državne politike prema prostituciji, tj. tri glavna sistema kontrole prostitucije. Četvrta politika prema prostituciji jest potpuno toleriranje iste, odnosno njezina legalizacija, a koja je kao jedinstveni model regulacije prostitucije prisutan u današnjoj Nizozemskoj.⁷⁸ Spomenuti pristupi u pravnoj regulaciji prostitucije (izuzev, dakako, njezine legalizacije) bili su prisutni u europskim državama krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Pritom ne smije se zaboraviti kako se ambivalentan odnos prema prostituciji (koji je vidljiv ovisno o tome postoji li manji ili veći stupanj društvene tolerancije naspram prostitucije) uvijek i u svim društvima ogleda u sljedećem: potpunom moralnom odbacivanju prostitucije sa jedne strane i pomirljivom shvaćanju neizbježnosti prostitucije (i u skladu s time nužne zakonodavne regulacije) sa druge strane.⁷⁹

4.1. Reglementacija

Reglementacija prostitucije predstavlja pojavu u kojoj vlast prostituciju stavlja pod svoj državni i institucionalizirani nadzor te se prostitucijom mogu baviti samo osobe koje su uspjele ishoditi dozvolu vlasti. Sustav regulacije prostitucije dominirao je tijekom 19. stoljeća u vodećim europskim zemljama Njemačkoj, Austriji, Italiji i Velikoj Britaniji, čija regulativa će biti analizirana u radu, ali i u ostatku europskog kontinenta. Razlog tome bio je, osim porasta broja prostitutki zbog spomenute industrijalizacije i urbanizacije i porasta oboljelih od veneričnih bolesti, početak poimanja prostitucije kao socijalno-medicinskog problema koji stoga zahtijeva hitru državnu akciju.⁸⁰

Začetke reglementacije nalazimo već u pragmatičnom rimskom pravu te u staroj Grčkoj. U Rimu je tako 180. godine prije nove ere donesen poseban zakon kojime se prostitutkama koje su posjedovale posebnu dozvolu izdanu od strane države (tzv. *licenciu stupi*) omogućuje

---

⁷⁷ Šilović, Josip, *op. cit.* (bilj. 30), str. 90.

⁷⁸ „Liberalni duh multikultiranog nizozemskog društva odredio je prostituciju kao normalnu, pa čak i poželjnu pojavu. Sama prostitucija u Nizozemskoj *oduvijek* je bila tolerirana, a zabranjeni su bili jedino bordeli. Ukidanje zabrane vođenja bordela 2000. smatra se činom legalitacije prostitucije u Nizozemskoj...“ Više o liberalnoj regulaciji prostitucije u Nizozemskoj vidi: Matak, Šime;Vargek, Ana, *Trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja – utječe li legalizacija prostitucije na smanjenje trgovanja ljudima?*, Pravnik, br. 1. (92), 2012. god 46., str. 71-74.

⁷⁹ Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 165.

⁸⁰ *Ibid.*, str. 151.

bavljanje prostitucijom, ali samo u za to predviđenim četvrtima.⁸¹ U Ateni je pak znameniti zakonodavac Solon 594. prije nove ere radi zaštite braka osnovao državne javne kuće nazvane *dicteria* u kojima su se: „... nalazile žene koje je kupovala država u ime puka kojemu su služile. U neku su ruku to bile javne službenice; nisu imale nikakva prava da biraju svoje mušterije već su stajale na raspolaganju svima onima koji bi naišli. Uplaćene pristojbe, ma kako bile, pripadale su državi, te su se upotrebljavale za tekuće izdatke.“⁸² Nisu usamljene ideje o tome da su države licemjerno (kako starovjekovne, tako i one moderne) dopuštale reglamentaciju prostitucije ne samo zbog nužne kontrole nad istom već prvenstveno zbog otimanja zarade prostitutkama putem oporezivanja.⁸³

U novijem dobu, odnosno tijekom 19. i početkom 20. stoljeća za reglamentaciju prostitucije zadužena je policija, odnosno policijske službe s zvučnim nazivima poput ćudoredna policija, zdravstvena ili vod za suzbijanje nemoralu.⁸⁴ Reglementaristička doktrina opisuje i tolerira prostituciju kao „nužno zlo“⁸⁵ koje mora biti nadzirano kako bi se suzbila potencijalna društvena šteta, odnosno: „Prostitucija je priorna, a reglamentacija njen tužni postulat i posteriorna pojava.“⁸⁶ Ujedno je jasno da takva strogo nadzirana prostitucija zbog zaštite javnog reda, mira i ćudoređa nikako nije smjela biti previše uočljiva i dostupna, već je bila prikrivena ili čak posve getoizirana (kao što je uostalom i danas u suvremenim četvrtima u gradovima gdje je prostitucija legalizirana, poznatijima pod nazivom *red light district*).⁸⁷ Iz toga slijedi da prostitutka nije smjela slobodno obavljati svoj zanat na gradskim ulicama već isključivo u za to predviđenim kućama i to samo ako je bila ubilježena u policijskom registru.

Neki autori navode da se reglamentacija prostitucije može javiti u četiri oblika: javne kuće, kasernacija, slobodno stanovanje s ograničenim kretanjem i slobodno kretanje.⁸⁸ Od spomenutih, najraširenije su bile javne kuće u kojima su prostitutke bile pod kontrolom

---

⁸¹ Knibiehler, Yvonne, *Seksulanost kroz povijest*, Agam, Zagreb, 2004., str. 172.

⁸² Henriques, Fernando, *op. cit.* (bilj. 3), str. 166.

⁸³ Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 166.

⁸⁴ Marković, Tomislav, *Prostitucija (skripta iz socijalne patologije)*, Visoka defektološka škola Sveučilišta u Zagrebu, 1965., str. 22.

⁸⁵ „Prostitucija je nužno ili čak funkcionalno zlo jer: a) je učvršćuje ugledne društvene institucije (na primjer obitelj i monogamnu bračnu vezu); b) jer je zbog nje manje silovanja i drugog spolnog nasilja; c) jer omogućuje spolno općenje osobama koje zbog svoje neprivlačnosti (ili nekih drugih, tjelesnih ili psihičkih, nedostataka) imaju poteškoće u uspostavljanju spolnih kontakata s osobama istog ili drugog spola; d)jer omogućuje zaradu (i time i preživljavanje ili čak posve zadovoljavajući životni standard) osobama koje se njime bave“. Kanduč, Zoran; Grozdanić, Velinka, *op. cit.* (bilj. 2), str. 33.

Prvi koji je prostituciju nazvao i smatrao „nužnim zlom“ (iako je osobno propovijedao askezu i nerazrješivost bračne veze) bio je srednjovjekovni mislilac Toma Akvinski. *Opća enciklopedija jugoslavenskog leksikografskog zavoda, op. cit.* (bilj. 70), str. 656.

⁸⁶ Babić, V., *Za ili protiv abolicije*, Kriminal, Zagreb, studeni/prosinac 1932., str. 22.

⁸⁷ Kanduč, Zoran; Grozdanić, Velinka, *op. cit.* (bilj. 2), str. 34.

⁸⁸ Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 167.

vlasnika kuće, u zavisnom položaju i prisiljene primati sve klijente. Za prostitutke je najpogodniji oblik za obavljanje njihove djelatnosti i stanovanja bila takozvana kasarnacija koja predstavlja: „... lokalizaciju javnih prostitutki u jednog zgradi, ali bez vlasnika. Svaka prostitutka ima svoj stan i vodi samostalno ekonomiju (...) Tu su javne povrede svedene na najmanju mjeru, socijalni položaj prostitutki najviše zaštićen od zlouporaba i omogućena laka i sigurna kontrola.“⁸⁹

Unatoč raširenosti reglementacije prostitucije u europskim državama, javljaju se brojni kritičari takvog uređenja prostitucije, među kojima se ističu feministički abolicionistički pokreti. Mnogi istraživači smatraju kako je reglementacija prostitucije pogodovala raširenosti trgovine ljudima jer policiju nije zanimao način na koji su prostitutke došle u javne kuće, dok su pristaše reglementacije su u osnovi dijelili prosvjetiteljsko uvjerenje o slobodi volje svih ljudi.⁹⁰ Činjenica da je najveći broj žena u javne kuće stizao prisilno, otvoreno ili prikriveno, nije nikoga zanimala. Svi su oni dijelili mišljenje da reglementacija prostitucije nije uspjela u nastojanju da poboljša položaj prostitutki ni u suzbijanju raširenosti spolnih bolesti, što su joj bili temeljni proklamirani ciljevi. Problematicnim su smatrali što su se zdravstvenim pregledima bile dužne podvrgnuti prostitutke, ali ne i njihovi brojni klijenti (a često su upravo oni bili uzročnici bolesti) koji su dalje prenosili bolest na svoje zakonske supruge i/ili izvanbračne partnerice.

U svojoj borbi protiv reglementacije prostitucije zanimljivu usporedbu s djelatnošću lopova („*tat H.*“) daje Josip Šilović: „Neka država odredi, da se svaki ima prijaviti, koji se hoće krađom baviti i neka mu dade obrtnicu, za koju hoće ubrati veliki porez. Kad prostitutke mogu dobiti dozvolu i knjižice za svoj zanat, koji također nije pošten, zašto ne bismo i mi?“⁹¹ Šilović čak smatra da je reglementacija prostitutki bila suprotna ondašnjim temeljnim ustavnim načelima, i to konkretno temeljnim odredbama o ravnopravnosti i osobnoj slobodi svih ljudi. Kršenje proklamirane ravnopravnosti svih ljudi vidi u tome što su od svega stanovništva jedino prostitute bile obvezne odazvati se liječničkom pregledu te je samim time vidljivo da se radi o nejadnakom postupanju prema prostitutkama, a u odnosu na ostale poštene žene i muškarce.

Osim svojevrzne neustavnosti reglementacije (ako prihvatimo Šilovićev stav), mnogi Šilovićevi suvremenici upozoravaju kako se reglementacija u praksi pokazala neuspješnom i

---

⁸⁹ Konstantinović, Bogoljub, *Prostitucija i društvo*, F. Baha, Beograd, 1930., str. 49.

⁹⁰ Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 168.

⁹¹ Šilović, Josip, *op. cit.* (bilj. 30), str. 111.

zbog toga što se ona protivi načelu morala, jer omogućava postojanje dvostrukog morala: jednog morala za žene, a drugog za *ljude*.⁹² Naime, u sustavu reglementacije jedino su prostitutke bile redovito kontrolirane i samo su one morale ići preglede, a ne i *ljudi*, tj. muškarci, koji su zapravo češće obolijevali od spolnih bolesti.⁹³ Pregledi su se često održavali samo reda radi tj. liječnicima su predstavljali nemili dio posla koji su obavljali isključivo radi ispunjenja zakonske obaveze, a ne radi altruističkih pobuda, kao što bi to bila pomoć izlječenju prostitutke i suzbijanje široko rasprostranjenih spolnih bolesti. Kako god, spomenuti pregledi nisu ispunili svoju ulogu u potpunosti jer čak ni reglementirane prostitutke nisu redovito odlazile na iste, dapače, mijenjale su prebivalište kako bi umakle policijskom i liječničkom nadzoru: „Tako je od godine 1914. do godine 1921. od 408 žena stavljenih pod nadzor, pobjeglo njih 180, što čini 44%. Jurene policijskim agentima, one bježe od jednog mjesta u drugo – i to gotovo uvijek zato što su zaražene.“⁹⁴ Uopće nije prijeporno da je bilo mnogo više tajnih prostitutki od onih reglementiranih te je pitanje u kakvim su uvjetima živjele takve tajne, nenadzirane prostitutke. Kako bi dobile status reglementiranih prostitutki morale su biti starije od 18 godina, a nažalost općepoznato je da je većina prostitutki mnogo ranije počela obavljati tu nečasnu djelatnost. Flexner uviđa neopstojnost reglementacije u društvu jer ako maloljetne prostitutke nisu upisane, sistem reglementacije propada, a kad bi one bile upisane, društvo bi učinilo jednu infamiju.⁹⁵

Mnogi su smatrali da pojava reglementacije u Hrvatskoj ne odgovara mentalitetu našega naroda, a i upozoravali su na činjenicu da je tad još uvijek $\frac{3}{4}$ hrvatskog stanovništva bilo seoskog podrijetla te da među seoskim stanovništvom prostitucija nije bila raširena.⁹⁶ Tako su još u periodu kad je prostitucija bila reglementirana zagovornici abolicionizma inzistirali da se broj spolnih bolesti energično povećava samo u velikim gradovima gdje ujedno jedino i postoji raširena prostitucija te upozoravaju na to da su sela zdrava od spolnih bolesti i da odolijevaju iskušenju prostitucije i s njome povezanim grješnim načinom života. Iz navedenog prozlaži kako je u hrvatskim selima postojala abolicije prije prave (zakonske) abolicije.

---

⁹² Šilović, Josip, *op. cit.* (bilj. 30), str. 105.

⁹³ Tomu u prilog govori podatak prema kojemu je 1925. od ukupno pregledanih u svim ambulancama u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, 27.358 osoba bolovalo je od veneričkih bolesti. Od toga, većinu su činili muškarci i to 18.873, dok je oboljelih žena bilo 8.485. Prema tome bilo je 65% bolesnih muškaraca, a svega 35% bolesnih žena. *Ibid.*

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ Flexner, Abraham, *op. cit.* (bilj. 8), str. 54.

⁹⁶ Šilović, Josip, *op. cit.* (bilj. 30), str. 108.

4.2. Abolicija

Porastom svijesti o često neljudskim i nehumanim uvjetima u kojima su stanovale prostitutke jačaju ideje kako prostituciju treba drugačije regulirati. Postaje jasno da kod prostitucije muškarci veće platežene sposobnosti i moći iskorištavaju nemoć i bijedu prostitutki,⁹⁷ koje postojećim reglamentacijskim mjerama nisu nipošto bile dovoljno zaštićene niti im je bio iole poboljšan društveni položaj. Abolicionistički orijentirani istraživači prostitucije još u međuratnom razdoblju skreću pažnju o višeslojnosti prostitucije, odnosno o tome kako je ona „socijalna pojava, određena mnogo više socijalnim uzrocima nego zakonima države, i borba protiv nje ima prije svega da se vodi socijalnim mjerama, a tek u drugom redu zakonom jer zakon ima sekundarnu ulogu. Prije svega imaju se upotrijebiti mjere, koje imaju direktan cilj: suzbijanje širenja te pojave i to ravnopravno prema muškarcima i ženama.“⁹⁸ Prilikom zakonske regulacije prostitucije postavljaju se dva temeljna pitanja: ona zaštite javnog morala te zdravlja.

Abolicionistički pokret bio je protiv reglamentacije prostitucije i unutar toga zalagao se za zatvaranje javnih kuća te je ujedno abolicijski pristup usmjeren prema onima koji (za razliku od prostitutki) posjeduju „moć izbora“ i koji iskorištavaju prostitutku, tj. prema svodnicima, trgovcima ljudima i osobama koje kupuju usluge prostitutki (koje su poznatije pod pojmom klijenti). Ključno u njihovom pristupu je to što abolicionisti smatraju da prostitucija sama po sebi ne bi trebala biti kažnjiva, ali da bi trebalo kažnjavati povezane aktivnosti kako bi se otežalo bavljenje tim poslom.⁹⁹ Stoga proizlazi da su pristaše abolicije prostitucije nastojali reagirati na strukturalno, ekonomsko, psihološko i fizičko nasilje koje je neraskidivo povezano s prostitucijom. Ujedno nastoje ponuditi niz alternativnih mjera za osobe koje se bave prostitucijom te iz toga proizlazi da osjećaju svojevrsnu senzibilnost prema tim osobama. Već je spomenuto da je u Hrvatskoj bilo abolicionističkih zahtjeva od strane zainteresiranih liječnika i pravnika u međuratnom periodu, ali unatoč tome ne može se govoriti o nekom organiziranijem abolicionističkom pokretu nalik onim europskima.¹⁰⁰

Ipak ne smije se osporiti značaj liječnika za javno i burno društveno raspravljanje o pitanju „Za ili protiv abolicije“¹⁰¹ Prije svega, neki liječnici ocijenili su kako naše društvo početkom 20. stoljeća nije bilo dovoljno savjesno, kulturno, ni razvijeno za ponašanje u skladu sa

---

⁹⁷ Anderson, Scott A., *op. cit.* (bilj. 26.), str. 755.

⁹⁸ Konstantinović, Bogoljub, *op. cit.* (bilj. 89), str. 66-67.

⁹⁹ Marković, Tomislav, *op. cit.* (bilj. 84), str. 24.; Matak, Šime; Vargek, Ana, *op. cit.* (bilj. 78), str. 67.

¹⁰⁰ Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 178.

¹⁰¹ Vidi raspravu u istoimenoj knjizi: Babić, V., *op. cit.* (bilj. 86), str. 31.

abolicionističkim idejama te su se stoga liječnici na svojim brojnim internim i interesnim sastancima ustrajno zalagali za takozvanu neoreglementaciju prostitucije, koja zahtijeva liječnički pristup u regulaciji prostitucije kojim bi se smanjila mogućnost policijske zloporabe u takvom osjetljivom pitanju kao što je kontrola prostitucije jer bi nadzor nad djelatnošću prostitutki bio isključivo u rukama zdravstvenih radnika.¹⁰² Dr. Ilić je razradio konkretan prijedlog na „Konferenciji jugoslavenskih venerologa o prostituciji“ održanoj u Zagrebu u periodu od 28. do 29. siječnja 1928. koji je u potpunosti u skladu sa prije navedenim neoreglementacijskim stajalištem: „Nadzorna oblast je principijelno zdravstvena oblast, kojoj se dodjeljuju strateljski ured, vođen uglavnom od žena. Ove zdravstvene oblasti, bile bi u prvom redu veneričke ambulante ili policijski zdravstveni odsjeci. Policijske vlasti surađuju s tim socijalno-sanitarnim vlastima samo utoliko, ukoliko je s tim u vezi administrativni posao evidencije.“¹⁰³ Društveni napredak i svojevrsno mijenjanje mentaliteta vidljivo je u tome što je predloženo da bi kvalificirane žene vodile „starateljski, tj. skrbnički ured za prostitutke“ (polazeći od pretpostavke da su žene empatičnije i sposobnije za obavljanje takvog posla), a „najplemenitija“ mjera naspram prostitutki svakako je ona koja zahtijeva: „...da se uz nadziranje prostitucije posveti pažnja i onim muškarcima, koji potražuju prostituciju, te da se poduzmu shodne sanitarne mjere i protiv njih.“¹⁰⁴ Time se po prvi puta uzima u obzir muški doprinos širenju spolnih bolesti, što je u članku nazvanom „*Na obranu ženske časti*“ objavljenom u *Narodnoj zaštiti* još 1920. (dakle, 8 godina prije Konferencije) iznio Joso Felicinović: „Dok prostitucija baca ženu u nepoštenje, pred svijetom muškarac ostaje u časti. Muškarac je potreban sugrješnik, a ipak on nije podvržen zatvorenu životu bijede, nevolje i nasilja kao izgubljena žena, premda je često i veći krivac zao zavodnik. On je onaj, koji širi gadne bolesti isto tako kao i prostitutke, on ih nosi i u svetište domaćega ognjišta, da okuži nevinu djecu i dobru ženu, a eto on može da se slobodno kao pošten šeta, bez zatvora, bez kontrole.“¹⁰⁵ Felicinović kao katolički pisac iznenađujuće precizno i svevremenski poentira time što ukazuje na onodobna (ili možda bolje opet ponoviti svevremenska) društvena licemjerstva, gdje muškarac kao korisnik usluga prostitutki (i time poticatelj postojanja prostitucije kao takve) zakonski nije odgovarao niti je bio obavezan podvrgnuti se liječničkom pregledu (za razliku od prostitutke koja je imala ulogu pružateljice usluge, a općepoznati ekonomski postulat, koji je primjenjiv u mnogim životnim situacijama, pa tako i ovoj, kaže da nema ponude bez potražnje), iako je u mnogim slučajevima upravo

---

¹⁰² Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 182.

¹⁰³ *Konferencija jugoslavenskih venerologa o prostituciji*, Liječnički vijesnik, br. 2-3, Zagreb, 1928., str. 85.

¹⁰⁴ Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 182.

¹⁰⁵ Felicinović, Joso: *Na obranu ženske časti*, Narodna zaštita, Zagreb, 1920., str. 239.

muškarac bio prijenosnik spolne bolesti (ili je istu dobio od prostitutke). Neovisno o načinu na koji je dobio neku od spolnih bolesti, takav muškarac je podjednako ugrožavao ne samo svoju zakonitu ženu ili partnericu (jer je mnoga vjerna klijentela prostitutki bila u uzornim društvenim brakovima, što je također sama po sebi činjenica nespojiva sa kršćanskim ili ikakvim drugim konvencionalnim društvenim životom) već je postojala velika opasnost da će (ukoliko zarazi vlastitu suprugu/partnericu) i njegova novorođena djeca oboljeti od sifilisa ili neke druge spolne bolesti, što je samo povećalo ionako raširenu smrtnost dojenčadi.¹⁰⁶

Potaknuti time liječnici koji su sudjelovali na Konferenciji, uz spomenutu mjeru o oduzimanju ovlasti policije u nadzoru prostitucije i prijenos iste na liječnike, u posebnoj rezoluciji dodaju i zahtjev „da se javne kuće svakako i bezodvlačno ukinu u cijeloj zemlji, da se otvaranje i podržavanje istih zabrani“. Obje spomenute mjere unaprijed su označene u rezoluciji kao privremene i prelazne, što znači da je bilo predviđeno da ostanu na snazi sve dok se ne donese samostalan, jedinstven zakon o suzbijanju spolnih bolesti.¹⁰⁷ Ipak, treba spomenuti da su neki od liječnika u svojim radovima, suprotno pravilima svoje profesije koja zahtijeva stalnu profesionalnost, etičnost i neutralnost, moralistički pretjerivali i lamentirali o prostituciji nazivajući je izrazima poput: „kriza moralne savjesti“, „najveće zlo ljudske povijesti“ te da se njome bave „nemoralna sirotinja“, „izopačeni seljaci“ i/ili „pokvarene ženske koje bježeći sa sela dolaze u grad“.¹⁰⁸

Sve je ostalo na idejnom stadiju, jednako kao što su u Hrvatskoj bili uočljivi napori ženskih aktivistkinja *Ženskog pokreta* koje su se u istoimenom časopisu u periodu od 1920-1924. zalagale za ukidanje javnih kuća i zaoštavanje kaznene politike kako prema organizatorima prostitucije, tako i prema samim prostitutkama, ali bez konkretnijih uspjeha u realizaciji.¹⁰⁹ Doduše, u okviru Narodnog ženskog saveza osnovan je i kratkotrajno održavan azil za djevojke koje su se prostituirale, gdje su one kratkotrajno boravile dok se ne snađu po prestanku bavljenja prostitucijom i odande bile upućivane da izučavaju neki zanat kako bi se što uspješnije adaptirale u normalan svijet. Ipak, iz današnje perspektive je nejasno kako su te djevojke, štíćenice takvog azila uopće tamo dospijevale (niti je poznato gdje su se ti azili nalazili) i upitna je bila njegova uspješnost budući da jedna od idejnih začetnica toga projekta piše kako je veći dio štíćenica, bivših prostitutki: „...napuštao novu službu, da bi se povratio

---

¹⁰⁶ Djeca zaražene majke imala su takozvani urođeni ili kongenitalni sifilis. Kogoj, Franjo, *Liječenje luesa*, Liječnički vijesnik, br. 6., Zagreb, 1937., str. 232.

¹⁰⁷ Članak: *Konferencija jugoslavenskih venerologa o prostituciji*, op. cit. (bilj. 103)

¹⁰⁸ Preuzeto iz: Radulović, Dragan, op. cit. (bilj. 47), str. 179.

¹⁰⁹ *Ibid.*, str. 24.

svom starom zanatu (...) Poslije toga ih policijski agenti pronalaze i ponovno predaju zaštiti, koja cijeli posao započinje ispočetka.¹¹⁰ Iz izostanka svjedočanstva štićenica koje su se povratile na pravi put moguće je izvesti zaključak kako program nije bio previše uspješan.

Nakon reglementacije abolicija predstavlja novu vrstu regulacije prostitucije u nizu europskih zemalja početkom 20. stoljeća. Abolicionističke ideje tako redom prihvaćaju: Velika Britanija 1883. (u cijelom imperiju 1886.), potom Norveška 1890., Švedska 1919., Danska 1901., Nizozemska i Bugarska 1911. te Čehoslovačka i Poljska 1922.¹¹¹

Dr. Ljubica Brkić je u „*Pravdinoj*“ anketi izrazila stajalište da je abolicija najbolje rješenje u našim područjima, ali da za isto treba vremena, a sa njom se složio Josip Šilović koji je ipak očekivao brzu društvenu akciju u borbi za aboliciju jer je smatrao da: „Sa abolicijom ide naprijed čitav sistem, kome je cilj, da se cjeloukupno društvo sačuva zla i da se ono u narodu liječi.“¹¹² Josip Šilović je čak izradio konkretne prijedloge za koje je smatrao da se trebaju uvesti kao moderne administrativne zakonske mjere: prije svega, nužnim je držao otvorenje što većeg broja zavoda na kojima se mogu besplatno liječiti venerične bolesti; potom uz obavezno liječenje oboljelih, svrsishodnim je propisao i obaveznu prijavu oboljelih osoba koje se ne liječe te šire društveno suzbijanje prostitucije.¹¹³

4.3. Prohibicija

Prohibicijski pristup rješavanja problema prostitucije, odnosno kriminalizacija prostitucije, razlikuje se od abolicijskog po tome što inkriminira sve sudionike u procesu prostitucije, uključujući i same osobe koje se bave prostitucijom.¹¹⁴ U grubo proizlazi da prohibicionisti smatraju kako treba kažnjavati kako pružatelja usluge, tako i klijente te svodnike.¹¹⁵ Pristaše prohibicijskog pristupa u regulaciji prostitucije bili su uvjereni da će zakonsko kažnjavanje svih subjekata uključenih u prostituciju iskorijeniti problem prostitucije i sa njome povezanih aktivnosti (ili je bar staviti pod potrebitu veću državnu i društvenu kontrolu).

---

¹¹⁰ Simić, M., *Prostitucija i naša borba protiv nje*, Ženski pokret, 4 (9-10), 1923., str. 413.

¹¹¹ Čulinović, Ferdo, *op. cit.* (bilj. 58), str. 114.

¹¹² Šilović, Josip, *op. cit.* (bilj. 30), str. 98.

¹¹³ *Ibid.*, str. 106.

¹¹⁴ Ono što se danas naziva kriminalizacijom nekog protupravnog ponašanja, tijekom 19. stoljeća bilo je poznatije pod terminom prohibicija pa budući da se ovaj rad bavi povijesnim reguliranjem prostitucije zadržan je u duhu rada stariji naziv. Shaver M., Frances, *Prostitution: A Critical Analysis of Three Policy Approaches*, Canadian Public Policy, University of Toronto Press, vol. 11, no. 3, 1985., str. 493.

¹¹⁵ Matak, Šime; Vargek, Ana, *op. cit.* (bilj. 78), str. 67.

Ističući teške uvjete u kojima su živjele i radile prostitutke moralisti se početkom 20. stoljeća nastoje izboriti za kriminalizaciju prostitucije. To se u konačnici u nizu europskih zemalja događa prije ili neposredno nakon Drugog svjetskog rata (primjerice, Italija je ukinula prostituciju tek 1958.), dok je to Rusija učinila već 1919.¹¹⁶ Prostitutke su u Sovjetskom Savezu bile preodgajane u radnim logorima, no ni te represivne mjere nisu davale zadovoljavajuće rezultate, budući da je već 1922. došlo do porasta broja prostitutki.¹¹⁷

Tako zakonska inkriminacija prostitucije ne samo da zabranjuje sve radnje u vezi s organiziranjem prostitucije već time prostituciji oduzima status društveno priznate (makar nepoželjne) profesije, što automatski gura prostituciju i prostitutke na samu marginu društva i u sferu ilegalnosti. Zapravo uočljivo je da je zabrana prostitucije kao odraz stavova prema prostituciji u razvijenim europskim zemljama tijekom tridesetih godina 20. stoljeća uperena prije svega protiv ulične prostitucije, pri čemu ulične prostitutke kao najsiromašnije i najbespravnije prostitutke, bivaju stavljene pod državnu kontrolu.¹¹⁸ Mnogi istraživači, suvremenici takve regulacije, upozorili su kako administrativno kažnjavanje prostitutki ne postiže skoro nikakve efekte.¹¹⁹

Zakonskim zabranama prostitucije i nizom represivnih mjera koje su pratile kriminalizaciju nastojalo se smanjiti obujam rasprostranjenosti prostitucije, međutim ona u svim zemljama, pa tako i u Hrvatskoj i Jugoslaviji nakon njezine zabrane 1934., opstaje kao tajna, nelegalna prostitucija.

5. KOMPARATIVNI PRIKAZ ZAKONSKE REGULACIJE PROSTITUCIJE U EUROPSKOM OKRUŽENJU

Novije studije pokazale su da je prostitucija (onakva kakvu je poznajemo danas) kulturno i povijesno specifična pojava koja se postupno oblikovala tek na koncu 19. i na početku 20. stoljeća.¹²⁰ Naime, većina europskih zemalja je tijekom navedenog razdoblja detaljno regulirala prostituciju pod utjecajem Francuske i stajališta koja su o istoj temi početkom 19. i

---

¹¹⁶ Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 182.

¹¹⁷ Više vidi u: Petak, Olga, *op. cit.* (bilj. 10), str. 124-128.

¹¹⁸ Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 186, 188.

¹¹⁹ Više vidi u: Marković, T., *op. cit.* (bilj. 84), str. 33.

¹²⁰ Kanduč, Zoran; Grozdanić, Velinka, *op. cit.* (bilj. 2), str. 27.

tijekom 20. stoljeća iznijeli Francuzi Alexandre-Jean-Baptiste Parent-Duchâtelet¹²¹ i povjesničar Alain Corbin.¹²² Parent-Duchâtelet je smatrao da prostitucija predstavlja istodobnu prijatnu javnom miru i zdravlju. Iako je držao nemogućim da se prostitucija iskorijeni u tadašnjem društvu, ipak je smatrao ostvarivim da prostitucija bude zadržana pod striktnom državnom kontrolom i tako svedena u „optimalne“, odnosno, podnošljive društvene okvire. Corbin pak analizira prostituciju ukazujući pritom na uočljivu „međusobnu isprepletenost diskursa gradskih autoriteta, higijeničara, policije i sudstva.“¹²³ Naporima spomenutih subjekta nastaju zakonodavstva (prvo na području Francuske, odakle se potom brzo šire ostatkom Europe) kojima se dozvoljava prostitucija, ali pod taksativno navedenim brojnim zakonskim ograničenjima.

Prostitucija je smatrana društvenim problemom koji je bio vezan ponajviše uz stanovništvo na samim društvenim marginama te je iz današnje perspektive uočljivo predano nastojanje u ostvarivanju cilja većine europskih država u tom periodu da kontroliraju prostituciju i osobe koje se bave prostitucijom,¹²⁴ odnosno, kako Henriques primjećuje radi se o počecima dugog niza europskog zakonodavstva kojim se težilo da se kontrolira ili suzbije prostitucija.¹²⁵ Iako je prostitucija bila tolerirana u većini europskih država u 19. stoljeću, već krajem tog stoljeća nastaju pokreti kojima se prostitucija nastoji zabraniti, što se zbog velikog javnog pritiska i dogodilo tijekom 20. stoljeća.¹²⁶ No, prije zakonske zabrane prostitucije početkom 20. stoljeća su nastupile velike promjene u prostituciji. Naime, došlo je do njezine veće raširenosti zbog potreba vojske i do povećanja broja svodnika,¹²⁷ što dovodi do sljedeće, za prostitutke izrazito nepovoljne, situacije: „Udaljene od svojih životnih veza, bile su prisiljene na ovisnost o svodnicima radi osiguranja emocionalne stabilnosti i za zaštitu od legalnih autoriteta. Štoviše, velika prevalencija svodnika u ranom 20. stoljeću značila je da se prostitucija preobrazila iz trgovine u kojoj su dominirale žene u trgovinu u kojoj dominiraju muškarci te da se povećao broj trećih strana čiji je interes bio da žene što dulje ostanu na ulici.“¹²⁸

U nastavku slijedi kratak osvrt na pravnu regulaciju prostitucije u pojedinim europskim zemaljama (Njemačkoj, Austriji, Italiji i Velikoj Britaniji) tijekom 19. i početka 20. stoljeća,

---

¹²¹ Hope Ditmore, Melissa, *Encyclopedia of Prostitution and Sex Work*, Opseg 1, str. 198.

¹²² Draženović, Maja, *op. cit.* (bilj. 4), str. 36.

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ *Ibid.*, str. 30.

¹²⁵ Henriques, Fernando, *op. cit.* (bilj. 3), str. 33.

¹²⁶ Mattson, Greggor Christian, *Governing Loose Women: Rationalizing European Prostitution, 1998-2004*, str. 68.

¹²⁷ Draženović, Maja, *op. cit.* (bilj. 4), str. 35.

¹²⁸ Walkowitz, Judith R., *op. cit.* (bilj. 45), str. 128.

uz opasku da je svaka od njih unatoč temeljnim sličnostima u regulaciji prostitucije imala svoj specifični pristup u konkretnom nastojanju da riješi problem prostitucije u društvu, na što su, dakako, utjecali prije svega raznorazni socijalni i i ekonomski faktori, a potom i zdravstveni, vjerski, utjecaj tradicije, patrijarhata i slično. Ovaj komparativni prikaz trebao bi omogućiti bolje razumijevanje ondašnje hrvatske regulacije prostitucije, imajući pri tom u vidu kako se pojedina europska zakonska rješenja, ponajviše austrijska, izravno utjecala na naša rješenja.

5.1. Njemačka

Već je znamenita *Constitutio Criminalis Carolina* Karla V. iz 1532., usvojena u njemačkom *Reichstagu* u Regensburgu, sadržavala dvije odredbe kojima se kažnjavalo svodništvo. U članku 122. (njem. *Straff der jhenen so jre eheweiber oder kinder durch böses geniess willen williglich zü unkeuschen wercken verkaufen*) propisano da je svatko tko u svrhu bludničenja podvodi svoju suprugu ili djecu nečasan i da treba biti kažnjen slukladno važećem običajnom pravu. U sljedećem članku 123. (njem. *Straff der verkuppelung vnd hellffen zum ehebruch*) normirano je također svodništvo pri čemu je određeno da počinitelj može biti kako muška, tako i ženska osoba koja navodi nedužne mlade djevojke na blud ili pak smještajem bludnica u svojoj kući omogućavaju bludničenje. Kao kazne navode se izgon iz zemlje, stavljanje u klade, odsijecanje uha, šibanje, kao i ostale kazne koje su se mogle odrediti prema okolnostima slučaja i savjetu pravnih znalaca.¹²⁹ No potrebno je napomenuti kako, pored navedenih odredbi o svodništvu, *Carolina* nije sadržavala odredbu kojom bi se predviđelo kažnjavanje prostitutki.¹³⁰ To pak ne znači da je prostitucija bila nekažnjiva, nego to da je njezino kažnjavanje ostalo u domeni dotadašnjih lokalnih prava u pojedinim njemačkim zemljama. Kazne izricane prostitutkama u Njemačkoj tijekom 17. stoljeća primjer su krajnje okrutnosti i sadističkog postupanja prema počiniteljicama. Sljedeća dva primjera tomu govore u prilog, a prikaz su živopisnog i mučnog svjedočanstva nünberškog krvnika Franza Schmidta, koji se ujedno nalazio u ulozi izvršitelja drakonskih kazni: „Anni Peyelstainin iz Nürnberga, zato što je spolno općila s ocem i sinom te još 21 muškarcem i mladićem, s prešutnim odobrenjem svojega muža, odrubljena je glava mačem, u stojećem položaju. Ursula

---

¹²⁹ Zoepfl, Heinrich, *Die Peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karl's V. nebst der Bamberger und der Brandenburger Halsgerichtsordnung sämtlich nach den ältesten Drucken und mit den Projecten der peinlichen Gerichtsordnung Kaiser Karl's V. von den Jahren 1521 und 1529*, Akademische Verlagsbuchhandlung von C. F. Winter, Heidelberg, 1842., str. 237-238.

¹³⁰ Hull, Isabel V., *Sexuality, State, and Civil Society in Germany, 1700-1815*, Cornell University Press, Cornell 1996., str. 63.

Grimin, gostioničarka, prostitutka, vlasnica javne kuće i svodnica postavljena je na stup srama, bičevima gonjena do klada, gdje je žigosana na oba obraza i poslije bičevima izgnana iz grada.¹³¹

U Njemačkom Carstvu, osnovanom 1871. pod vodstvom pruskog kancelara Otta von Bismarcka, od 1850ih godina odvijala se ubrzana preobrazba u industrijsko i urbanizirano društvo, i to nezapamćenom brzinom kakva nije bila ni blizu prisutna ni u jednoj ondašnjoj naciji.¹³² Promjenjene društvene okolnosti znatno su povećale potražnju za prostitutkama te je bilo nužno organizirati efikasan sustav državnog nadzora nad njihovom djelatnošću.¹³³ Ujedno je potrebno napomenuti kako ženske nedaće vezane uz njihov marginaliziran društveni položaj nisu bile bolje rješene u viktorijanskoj Engleskoj, negoli što su to bile u pozitivnom zakonodavstvu Bismarckove Njemačke. Ipak, specifičnost Njemačke je da je subordinacija, odnosno podređenost žena bila izraženija negoli u ostalim zapadnim društvima,¹³⁴ što se onda očitivalo i u pozitivnopravnom uređenju prostitucije.

Nakon njemačke unifikacije u periodu od 1866. do 1871., na snagu stupa njemački Kazneni zakon (njem. *Reichstrafgesetzbuch*)¹³⁵ za cijelu sada jedinstvenu zemlju i u njemu se bavljenje prostitucijom regulira u tri odredbe.¹³⁶ Članak 180. propisuje da će se zbog svodništva (njem. *Kuppelei*) kazniti zatvorom svatko tko iz navike ili koristoljublja svojim posredovanjem, pružanjem ili stvaranjem prilike potiče blud. Uz kaznu zatvora, bila je predviđena mogućnost

---

¹³¹ *A Hangman's Diary, being the journal of Master Franz Schmidt, public executioner of Nuremberg, 1573-1617*, London, 1928., Reprint Monntclair, 1973., str. 26.

¹³² U Berlinu se broj stanovnika između 1850. i 1910. povećao s 172.000 na preko 2 milijuna, dok je u Hamburgu u tom periodu porast populacije iznosio s 130.000 na preko milijun stanovnika. Dotada su jedini milijunski europski gradovi bili Pariz i London te je stoga u njima borba s prostitucijom koja je uzela maha starijeg datuma. Podaci preuzeti iz članka: Evans, Richard, J., *Prostitution, State and Society in Imperial Germany, Past and Present*, Oxford University Press, No. 70, 1976., str. 108. Također, naglo se povećao i broj novootvorenih radnih mjesta u periodu od 1882. do 1907. za oba spola, kao i broj zaposlenih: ukupni broj zaposlenih porastao je sa 18 na 27 milijuna, od čega od prvotnih 4.3 milijuna žena 1907. taj se broj povećao na čak 8.2 milijuna. Johnson, Eric A., *op. cit.* (bilj. 39), str. 185.

¹³³ Smatra se da je do kraja 19. stoljeća broj prostitutki u Njemačkoj varirao između 100.000 i 200.000, a uoči Prvog svjetskog rata iznosio čak oko 330.000. *Ibid.*

¹³⁴ Johnson, Eric A., *op. cit.* (bilj. 39), str. 185.

¹³⁵ Pruski Kazneni zakonik iz 1851. je utjecao na spomenuti Kazneni zakonik njemačkog Reicha iz 1871. Taj Zakonik je prilagođavan potrebama vremena putem brojnih novela, ali je pod nazivom Kazneni zakonik (njem. *Strafgesetzbuch*) na snazi i danas. Novoselec, Petar; Bojanić, Igor, *op. cit.* (bilj. 46), str. 37.

¹³⁶ Dvije norme vezane uz regulaciju prostitucije u Njemačkom kaznenom zakoniku (čl. 180. i 181.) pripadaju široj skupini normi nazvanoj „Kaznena djela i prijestupi protiv morala“, koju su među ostalim činili još 13 seksualnih kaznenih djela, dok je treća norma (čl. 361. st. 6) bila sadržana u dijelu posvećenom „Prekršajima“. Zanimljivo je da spomenuta kaznena djela činila manji udio u svim osuđujućim presudama u Njemačkoj: samo oko 2% u 1883., dok je zanimljiv blagi ali konstantan porast tih djela prije Prvog svjetskog rata u strukturi svih kaznenih djela kada čine oko 3,5%. Prostitucija nije zauzimala posebno mjesto u nacionalnim izvješćima počinjenih kaznenih djela iz razloga što te žene koje nisu poštivale seksualni „red“ su nužno bile bez prava i subjekti arbitrarnih policijskih djelovanja. Dickinson, Edward Ross, *Policing Sex in Germany 1882 – 1992: A Preliminary Statistical Analysis*, Journal of the History of the Sexuality, vol. 16, , No2, 2007., str. 212, 218.

gubitka građanskih prava, kao i mogućnost stavljanja pod policijski nadzor. U članku 181. određeno je kažnjavanje svodništva i u onim slučajevima kada ono nije bilo počinjeno iz navike ili koristoljublja, i to: 1) ako su u svrhu poticanja bluda bili primjenjeni podmukli trikovi (njem. *hinterlistige Kunstgriffe*)¹³⁷; 2) ako je okrivljenik prema osobi koja bludniči bio u odnosu roditelja i djece, skrbnika i štíćenika, duhovnika, učitelja ili odgajatelja i njima povjerene osobe. Propisana kazna bila je kumulativno strogi zatvor i gubitak građanskih prava, uz mogućnost stavljanja pod policijski nadzor. Iz propisane kazne vidljivo je kako je zakonodavac potonji oblik svodništva iz čl. 181. smatrao težim kažnjivim djelom, zločinom, dok je obično svodništvo iz čl. 180. predstavljalo prijestup. Također, vidljivo je kako podvođenje žene od strane njezina muža nije bilo smatrano težim oblikom podvođenja.¹³⁸ Od navedenih odredbi o svodništvu bitno se razlikovao članak 361., stavak 6., kojim je iznimno omogućeno tolerirano profesionalno bavljenje prostitucijom pod kontrolom policije. Spomenuti članak propisivao je mogućnost uhićenja ženske osobe koja se zbog profesionalnog bavljenja prostitucijom nalazila pod policijskim nadzorom, i to ako je ona u obavljanju svoje djelatnosti postupala protivno policijskim propisima čija je svrha bila očuvanje zdravlja, javnoga reda i morala, odnosno ako se radilo o ženskoj osobi koja se neregistrirano profesionalno bavila prostitucijom te se stoga nije nalazila pod policijskim nadzorom.¹³⁹ Iz potonjeg proizlazi kako je čl. 361. st. 6. davao je izričitu ovlast policiji da uhiti i naredi da se svatko koga se osnovano sumnjiči da se bavi prostitucijom podvrgne obaveznom zdravstvenom pregledu kako bi se ustvrdilo boluje li od neke spolne bolesti.¹⁴⁰ Očito je taj pregled bio iznimno neugodan jer prema svjedoku tog vremena Samuelu Kelleru je isti po svemu analogan „modernom vještíćjem suđenju.“¹⁴¹

Bavljenje prostitucijom bilo je omogućeno samo osobama koje su posjedovale dozvolu izdanu od strane policije (svojevrstu licencu), a posjedovanje iste bilo je vezano uz određene uvjete, prvenstveno redovito podvrgavanje spomenutim zdravstvenim pregledima, ali i ponašanje

---

¹³⁷ Podmukli trikovi primjenjeni u svrhu poticanja bluda nisu morali imati moć zavaravanja, dovoljno je bilo da se njima bludničenje čini primamljivim i blještavim. Kao primjeri podmuklih trikova navodili su se: namamljivanje na osamljena mjesta, zavaravanje blistavom budućnošću, kao i svako drugo obmanjivanje, zlouporaba uglednoga imena, davanje primamljivih pića i slično. Brener, Albert Friedrich, *Lehrbuch des Deutschen Strafrechtes*, Achtzehnte Auflage, Verlag von Bernhard Tauchnitz, Leipzig 1898., str. 471.

¹³⁸ Lueder, Carl, *Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich vom 15. Mai 1871 nach Novelle vom 26. Februar 1876, nebst Einführungs- und Abänderungs-Gesetz*, Verlag von Andreas Deichert, Erlangen, 1876., str. 50-51.

¹³⁹ *Ibid.*, str. 98.

¹⁴⁰ Nije bezrazložno Njemačko Carstvu opisivala upravo sljedeća maksima: „Sigurne ulice u dobro organiziranoj policijskoj državi.“ Johnson, Eric A., *op. cit.* (bilj. 39.), str. 15.

¹⁴¹ Keller, Samuel, *Wird die Sittlichkeitsbewegung siegen? Vortrag, gehalten im Architekten Hause zu Berlin am 1. April 1892*, Berlin, 1892., str. 7-10.

sukladno propisanim zahtjevima vezano uz odijevanje, mjesto stanovanja, izlaske u javnost.¹⁴² Dakle, iz navedenog proizlazi da je kazneni zakon dozvoljavao policiji registraciju prostitutki te su iste mogle slobodno obavljati svoj obrt koji je bio oporezovan kao svaki drugi. Ipak, u nepovoljnom je položaju bila prostitutka koja se „podaje razvratnosti bez policijske dozvole, bit će zatvorena i do krvi batinana u popravilištu po policijskim organima.“¹⁴³ Pravilno rasuđuje Josip Šilović kada iz toga zaključuje: „Nije moći bolje ilustrirati dvostruki moral i polno hinjenje, nego li to čini ovo naređenje. Razvratnost je nemoralna, radi toga kažnjiva (...) Dakle, žena, koja ne prijavi vlasti svog prostituisanja, kažnjava se, a muškarcu, koji pri tom odvratnom zanatu s njom surađuje i zarađuje, se radi toga ne događa ništa.“¹⁴⁴

Članak 180. bio je u diskrepanciji sa spomenutim člankom 361. st. 6. što je stvaralo nepotrebnu pravnu nesigurnost i kontoverze u sferi ionako moralno obojane i stoga zakonski i društveno nezgodne radnje kao što je prostitucija te je spomenuta činjenica omogućavala veliku mogućnost proizvoljnih zakonskih interpretacija. Naime, članak 180. bio je usmjeren protiv vlasnika bordela i posrednika te se njime silom zakona zahtijeva progon vlasnika bordela i svodnika, što je također učinilo ilegalnim bordele kontrolirane od strane policije te je spomenuti članak policiju koja je obavljala nadzor nad bordelima doveo u neugodnu opasnost da bude obavljajući svoj posao optužena za posredovanje u prostituciji koja, spomenuto je, zakonski predstavlja kazneno djelo. Upravo se iz tog razloga zatvaraju državni bordeli kontrolirani od strane policije u nizu njemačkih gradova koji uključuje Hanover 1866., Frankfurt 1867.,¹⁴⁵ Köln 1880., no usprkos i suprotno kaznenom zakonu policija Hamburga i Bremena omogućava postojanje i nadzire rad bordela u tim gradovima. Dakle, postojanje bordela ovisilo je o arbitrarnim odlukama gradskih policijskih djelatnika zaduženih za javno ćudoređe i mir.

---

¹⁴² Svaki njemački grad je više ili manje detaljno određivao svakodnevni život prostitutki, koje su bile podvrgnute nizu zabrana, primjerice zabrani posjedovanja kućnih ljubimaca, posjećivanja određenih ulica, četvrti, ali i javnih ustanova poput kazališta i knjižnica. Prema jednom istraživanju iz 1887. koje je obuhvaćalo 786 njemačkih gradova, njih čak 218 imalo je neku vrstu interne regulacije djelatnosti prostitutki. Te su regulacije često bile toliko iscrpne da su svojim detaljnim sadržajem onemogućavale prostitutke u korištenju niza životnih sadržaja te su stoga umnogome bile obespravljene naspram običnih građana u toj mjeri da je oko 80 do 90% njih nastojalo izbjeći policijsko registriranje. Ono se odvijalo, kako je već rečeno, ne samo dobrovoljno već i kad su prostitutke zatečene u počinjenju kaznenog djela ili zbog osnovane sumnje te je tako više od 1.000 ženskih osoba bilo uhićeno zbog tog stupnja vjerojatnosti u počinjenje tog kaznenog djela. *Ibid.*, str. 217.

¹⁴³ Šilović, Josip, *op. cit.* (bilj. 30), str. 19.

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ U Frankfurtu su već naređenjem iz 1810. bordeli dozvoljeni. Prostitucija se smatrala priznatim obrtom te je stoga podlijegala oporezivanju. Ujedno je u Frankfurtu bilo koncesionirano 36 bordela. *Ibid.*

Radi nadzora nad djelatnošću prostitutki bili su osnivani posebni policijski „moralni odredi“ (njem. *Sittenpolizei*)¹⁴⁶ koji su bili dužni redovito nadgledati prostitutke i koji su tako jamčili da će one obavljati svoju profesiju u skladu sa zakonom te im je ujedno obaveza bila voditi registar prostitutki koje su radile pod njihovom kontrolom u za to predviđenim mjestima ili registriranim bordelima. Bordeli su najčešće bili smješteni u najstarijim dijelovima grada (njem. *Altstadt*).¹⁴⁷

Nije bila rijetkost da se u većim gradovima diljem Europe (u kojima je upravo bilo najviše javnih kuća, a samim time i prostitutki) organiziraju i svojevrsni pokreti, preciznije javne kampanje najčešće pod vodstvom feministkinja, čiji je cilj bio dekriminalizirati prostituciju te se isto događalo i u Njemačkoj.¹⁴⁸ Javna nastojanja u periodu od 1900. do 1920. da se u Njemačkoj suzbiju široko rasprostranjene venerične bolesti¹⁴⁹ dovela su do stvaranja dviju aktivnih i utjecajnih organizacija, njemačkog ogranka Međunarodne abolicionističke Federacije (njem. *Deutscher Zweig der internationalen abolitionistischen Föderation*) te Lige za zaštitu majki (njem. *Bund für Mutterschutz*). Prvi su se formalno osnovali u Dresdenu 1903. pod vodstvom Katharine Schleven te su deradikalizirajući zahtijevanja raznoraznih utjecajnih crkvenih grupacija (ponajviše kršćana) i pripadnika viših društvenih klasa (napose žena) o zabrani prostitucije koje zamjenjuju naglasak stavili na očuvanje javnog zdravlja, za razliku od njih, Liga za zaštitu majki je osnovana 1905. od strane Helene Stöcker bila usmjerena na zaštitu neudanih majki i njihove djece, pomoć prostitutkama, kao i na reproduktivna prava, podizanje svijesti o spolnom zdravlju te na širu i nužno potrebnu zdravstvenu, moralnu i socijalnu reformu njemačkog društva u cjelini.¹⁵⁰ Zapravo, riječ je o

---

¹⁴⁶ Prije ujedinjenja Njemačke 1871. tu su dužnost također obavljale policijske snage decentraliziranih njemačkih državnica čija je temeljna zadaća bila održavanje reda te su bili pod nadzorom lokalnih vlasti. Ipak, policija je sama sebi davala velike ovlasti smatrajući se državnim organom nadležnim za održavanje javne pristojnosti, zdravlja i morala te je shodno tome djelovala dosta slobodno, često slobodno interpretirajući zakonske norme vezane uz regulaciju prostitucije. U većini europskih država toga doba, pa tako i Njemačkoj postojao je posebni koncept povezanosti između javne pristojnosti i političkog reda koji je bio marljivo propagiran od strane organiziranih moralnih pokreta. U Njemačkoj taj širi pokret ima i svoj naziv: *Sittlichkeitsbewegung*. Dickinson, Edward Ross, *The Men's Christian Morality Movement in Germany, 1880 – 1914: Some Reflections on Politics, Sex and Sexual Politics*, *The Journal of Modern History*, Vol. 75, No. 1, 2003, str. 60.

¹⁴⁷ Nužno je bilo odrediti u kojim će se dijelovima grada prostitucija odvijati kako bi represivnim snagama bilo lakše nadgledati prostitutke i reagirati na eventualne nezakonitosti u njihovoj djelatnosti.

¹⁴⁸ Primjer jednog takvog pokreta iz 1906. u njemačkom gradu Hannoveru daje u sljedećem članku autorica: Reagin, R., Nancy, “*A True Woman Can Take Care of Herself*”: *The Debate over Prostitution in Hannover, 1906*“, *Central European History*, Vol. 24, No. 4 (1991), str. 347-380.

¹⁴⁹ Mnoge povijesne epohe imale su svoje specifične bolesti. U pogledu spolnih bolesti, ono što je danas AIDS, to su na kraju 19. stoljeća bile „venerične“ bolesti sifils i gonoreja. Taylor Allen, Ann, *Feminism, Venereal Diseases, and the State in Germany, 1890 – 1918*, *Journal of the History of Sexuality*, Vol. 4, No. 1, 1993., str. 27.

¹⁵⁰ Više o raznim njemačkim feminističkim pokretima kojima je jedan od temeljnih ciljeva bio utjecati na drugačiju zakonsku regulaciju prostitucije i konkretne društvene promjene vidi: Taylor Allen, Ann, *op. cit.* (bilj. 29), str. 29-50.

građanskom pokretu čije ideje propagiraju dotad nepostojeća ženska prava (pa tako i prava prostitutki) i predstavljaju borbu protiv degradacije žena u društvu i raznih nepravdi s kojima su se svakodnevno suočavale.

Dakako, bilo je tada i samoprozvanih „moralnih“ konzervativnih pokreta čiji su ideje i stavovi bili u cijelosti bazirani na širom spektru antimodernističkih averzija, uključujući i radikalni antifeminizam kao odgovor na nova društvena stremljenja. Muški moralni krćanski pokret je tako radio na nizu mjera kojima su nastojali utjecati na prema njima apsolutno neprihvatljivo stanje u društvu, tj. veliku moralnu krizu. Prostituciju su prvenstveno doživljavali kao veliki moralni (u manjoj mjeri i društveni) problem te su njihovi konkretni prijedlozi kojima su nastojali suzbiti nemjerljivu „štetu“ koju prostitucija čini društvu sljedeći: kažnjavanje prostitutki od strane suda i istodobno s time smanjenje utjecaja policije koju su smatrali preblagom i neefikasnom; *Kasernierung* kao specifični strogo kontrolirani „sistem baraka“ tj. posebnih četvrti i bordela u kojima bi jedino bilo omogućeno bavljenje prostitucijom.¹⁵¹

Tijekom Prvog svjetskog rata rapidno se smanjuje broj pravomoćno osuđenih muških osoba za seksualna kaznena djela, među ostalim i za ona povezana s prostitucijom.¹⁵² Ne treba vjerovati da se uistinu i smanjio broj počinitelja (upravo suprotno, već je spomenut podatak da je u osvitlu Prvog svjetskog rata na njemačkom teritoriju bilo nezapamćenih 330.000 prostitutki)¹⁵³ već su vlasti svjesno „žmireći“ na zastranjivanja u vidu počinjenih seksualnih delikata tako podilazile vojnicima na fronti za njihove ratne uspjehe i/ili napore.

Vrlo važna zakonodavna promjena vezana uz prostituciju u Njemačkoj nastupila je 1927. kada je ona dekriminalizirana *Zakonom o spječavanju spolnih bolesti*.¹⁵⁴ Po svoj prilici tim se zakonom prvenstveno nastojalo utjecati na svijest javnosti da počnu prostituciju doživljavati kao prije svega zdravstveni problem (budući da je u Berlinu na 100 bludnica njih 30, dakle skoro trećina, bolovala od sifilisa) i da nije nužno ispravno stajalište kako je riječ o

---

¹⁵¹ Dickinson, Edward Ross, *op. cit.* (bilj. 33), str. 67-69.

¹⁵² Godine 1918. bilo je samo 107 osuđenih muškaraca za svodništvo, naspram njih ukupno 1.549 ne tako davne 1913. godine. Dickinson, Edward Ross, *op. cit.* (bilj. 136), str. 214.

¹⁵³ Vidi fusnotu 133. Dakako, njemački su vojnici koristili i usluge stranih prostitutki, ovisno na kojim bojištima su se nalazili, a uvijek se u ratnim zbivanjima postavlja pitanje koliko je bilo žena koje su, osim što su mnoge bile žrtve silovanja i raznih brutalnih izivljavanja stranih vojnika, bile zbog okolnosti prisiljene baviti se prostitucijom. Stoga je u pozitivnom hrvatskom zakonodavstvu (i brojnim svjetskima) prostitucija obilježje i bića kaznenog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva (kada se pojedine civilne osobe prisiljavaju na prostituciju). Horvatić, Željko, *op. cit.* (bilj. 19), str. 480.

¹⁵⁴ Izvorno: *Gesetz zur Bekämpfung der Geschlechtskrankheiten* (GBG). Nadalje, dolaskom Adolfa Hitlera na vlast 1933. bio je omogućen neometani rad reguliranim bordelima odobrenima od strane nacističke vlasti. No, to nije dugo trajalo budući da su prostitutke bile „obilježavane crnim zvijezdama na odjeći i slane u koncentracione logore, bile jedne od prvih žrtava Auschwitzta.“ Heršak, Goran B., *op. cit.* (bilj. 6), str. 123.

skandaloznom, amoralnom seksualnom nuđenju osobe za novac koje predstavlja kažnjivo ponašanje. Tim zakonom prostitucija više sama po sebi nije bila kažnjivom jer vlasti počinju uzimati u obzir osobne okolnosti i specifične društvene reperkusije vezane uz bavljenje istom,¹⁵⁵ što se najočitije ogledalo u tome što se počinju ignorirati mnogobrojne opaske uzornog stanovništva na prostitutke u četvrtima gdje one obavljaju svoju djelatnost, uz opravdanje da i one moraju negdje živjeti.¹⁵⁶ Također se tim zakonom nastojalo ograničene državne (tj. policijske) resurse usmjeriti naspram opasnijih kaznenih djela, dok su prostitutke i dalje bile pod kontrolom države, no sada su za njih bili nadležni zdravstveni službenici.¹⁵⁷ Neke radnje vezane uz prostituciju su i dalje bile podložne strogoj kontroli represivnih vlasti: prostitutkama je tako bilo zabranjeno nuđenje seksualnih odnosa i drugih usluga „mušterijama“ u blizini crkve ili škole, u stanovima u kojima su živjela djeca u dobi između tri i 18 godina, kao i nepodvrgavanje obaveznom liječenju ukoliko su zaražene nekom od tada raširenih spolnih bolesti.¹⁵⁸ U slučaju povrede navedenih ograničenja, mogla im je biti izrečena kazna zatvora u trajanju do 6 tjedana ili su mogle biti upućene u radni popravni dom (njem. *Arbeitshaus*) u trajanju do dvije godine.¹⁵⁹

Odredbe o svodništvu sadržane u članku 180. i 181. nisu bile bitno izmijenjene. Svodništvom se i nadalje smatralo držanje bordela te je ono bilo kažnjivo. Usprkos tomu što je bilo određeno kako svi bordeli moraju biti zatvoreni do 1. listopada 1927., nastavila su postojati mjesta slična bordelima poput salona za masažu, čiji je broj još i porastao.¹⁶⁰

---

¹⁵⁵ Balmer, Paul, *The Legal Attitude of Germany, Austria and Switzerland on the Subject of Prostitution*, Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology, Northwestern University, vol. 3, no. 1, 1912., str. 107.

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ Dickinson, Edward Ross, *op. cit.* (bilj. 136), str. 218

¹⁵⁸ Uzimajući sve skupa u obzir, ove promjene predstavljaju vrlo važnu stratešku promjenu u „rodnoj uvjetovanosti“ kaznenih djela protiv morala. Dekriminalizacija prostitucije nakon 1927. znači da su žene izašle iz kaznenog sustava kao počinitelji tih djela. Ta promjena utječe na daljnji trend: policiju i zakonodavstvo 1920ih više ne zanima amoralnost i seksualni red, već muška seksualna agresivnost, posebno njihovo zlostavljanje i eksploatiranje žena i djece. Policija i sudovi su bile manje zainteresirani u 1920ima za pronalaženje određenog standarda (naročito javnog) ponašanja. Tako stvaranje jedinstvenog obrasca društvenog morala gubi na važnosti te sudovi i policija počinju štiti ženu i djecu od seksualnog nasilja i nastoje osigurati pravo na spolno samoodređenje u skladu sa vlastitim izborom. Dekriminalizirajući prostituciju, žene opstaju u kaznenoj literaturi prvenstveno kao žrtve spolno i rodno uvjetovanog nasilja. Dickinson, Edward Ross, *op. cit.* (bilj. 134.), str. 218.

¹⁵⁹ Freund-Widder, Michaela, *Frauen unter Kontrolle: Prostitution und ihre staatliche Bekämpfung in Hamburg vom Ende des Kaiserreichs bis zu den Anfängen der Bundesrepublik*, Lit Verlag, Münster, 2003., str. 81-83.

¹⁶⁰ *Ibid.*, str. 83.

5.2. Austrija

Na području Habsburške Monarhije bordeli su bili dozvoljeni još od srednjeg vijeka te su bili uređeni statutima lokalnih jedinica (inicijative za otvaranje istih potjecale su ponajviše od gradskih vijećnika i plemstva, koji su si u tim siromašnim vremenima zapravo jedini mogli priuštiti luksuz u vidu uslugi prostitutki) i lokalnim su vlastima zbog poreza bordeli bili lukrativni i stalni izvor prihoda. Ipak, nezaustavljivo širenje sifilisa područjem Srednje Europe tijekom 16. stoljeća, natjerao je vladare da krenu u bitku sa prostitucijom te ju istisnu na društvene margine, a po mogućnosti i istrijebe u potpunosti (što se, dakako, nije dogodilo). U tome je naumu prednjačio vladar Ferdinand I. Habsburški (1503-1564.) koji je izdao niz patenata usmjerenih protiv moralnih delikata te je 1560. osnovao posebnu Čudorednu komisiju (njem. *Keuschheitskommission*) koja je poduzimala raznovrsne stroge mjere protiv prostitutki. Zabrana bordela i prostitucije bila je dijelom sveobuhvatnog programa jačanja kaznenog prava poduzetog od strane svjetovnih vladara u 16. stoljeću.¹⁶¹ Progon bludnica bio je nastavljen za vladavine cara Ferdinanda II. (1619-1637.), kada su se kao kazne kojima su se kažnjavale prostitutke navodili novčana kazna, bičevanje, javno izlaganje u kladama (njem. *Narrenköterl*).¹⁶²

Posebno stroga u borbi protiv prostitucije i seksualnog nemorala bila je Marija Terezija (1740-1780.), vladarica prosvjećenog apsolutizma i gorljiva kršćanka, koja je u skladu s kršćanskim vrijednosnim gledištem i moralom smatrala kako su spolni odnosi rezervirani za osobe vezane sakramentom braka. Marija Terezija također je ustanovila Čudorednu komisiju koja je djelovala u Beču od 1751. do 1769. i čija je jedna od zadaća bila pratiti aktivnosti posebno razvratnih plemića. Muškarci koji su bili okrivljeni zbog seksualnog nemorala, kažnjavani su visokim novčanim kaznama te su nepovratno gubili naklonost vladarice, ako bi do nje dospjela vijest o njihovim nedjelima. Žene su bile zatvarane na više godina u samostane. No, samo djelovanje Čudoredne komisije nije polučilo uspjehe u suzbijanju prostitucije u Beču.¹⁶³ U *Constitutio Criminalis Theresiana* također nalazimo represivne

---

¹⁶¹ Hope Ditmore, Melissa, *op. cit.* (bilj. 121), str. 194; Otis, Leah Lydia, *Prostitution in Medieval Society: The History of an Urban Institution in Languedoc*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1985., str.42.

¹⁶² Sabitzer, Werner, *Geschichte der Prostitution in Wien*, http://www.univie.ac.at/elib/index.php?title=Geschichte_der_Prostitution_in_Wien_-_Werner_Sabitzer_-_2000, pristupljeno 4. travnja 2015.

¹⁶³ Hügel, Friedrich S., *Zur Geschichte, Statistik und Regelung der Prostitution. Socail-medicinische Studien in ihrer praktischen Behandlung und Anwendung auf Wien und andere Grossstädte*, L. C. Zamarski & C. Dittmarsch, Wien, 1865., str. 61-64.

odredbe kojima je carica nastojala suzbiti seksualni nemoral i prostituciju. U članku 80. normirano je svodništvo (njem. *von der Kupplerey*): počinitelj je osoba koja podvodi svoju vlastitu suprugu, kćer ili pak neku treću osobu, u zamjenu za novac ili neku drugu dobit, odnosno ako ta osoba na drugi način - pružanjem stambenog prostora, svojom pomoći ili savjetom potiče na blud. Predviđena kazna za svodnike i svodnice bila je šibanje i doživotni izgon iz austrijskih nasljednih zemalja, a ako se radilo o tuzemcu neka druga teška tjelesna kazna i progon s područja nadležnosti dotičnog zemaljskog suda. Ukoliko su postojale otegotne okolnosti (ako roditelji podvode svoju djecu; muškarac svoju suprugu; brat svoju sestru; skrbnik svojega šticećenika; ako je bio podveden velik broj osoba koje su time bile navedene na nepošten život; te ako se svodništvo čini u crkvi) kazna za počinitelja bila je odrubljivanje glave. Svodništvo između vjernika i nevjernika smatrano je posebno teškim jer je bilo predviđeno da nakon odrubljivanja glave, tijelo osuđenika bude spaljeno.¹⁶⁴ U članku 81. normirano je kažnjavanje običnog bludničenja i drugih nedoličnih spolnih odnosa (njem. *von gemeiner Hurerey, und anderen ungeziemlichen Beywohnungen*), koje je obuhvaćalo i slučaj kada se slobodna ženska osoba prepustila bludnom životu te je svakome stajala na raspolaganju. Otegotna okolnost postojala je ako bi se ustanovilo da se žena već izvjesno vrijeme bavi bludničkim životom te da je to učinila svojom profesijom. Nesumnjivo je kako su pod udar ovog članka dolazile prostitutke (njem. *Huren*), koje su trebale biti kažnjene težim tjelesnim kaznama i izgonom.¹⁶⁵ Prostitutka koja je orobila svog klijenta ili ga zarazila sifilisom kažnjavala se brijanjem kose (još od srednjeg vijeka taj čin predstavlja simbol nečasti osobe) i premazivanjem katranom te je potom još bila javno pretučena ispred crkve.¹⁶⁶ Također, u vrijeme Marije Terezije mnoge su prostitutke bile uhićene ili pak prisilno hospitalizirane u ludnicama u kojima su se nad njima provodili raznorazni medicinski eksperimenti, a kao još jedna od korištenih mjera bila je i deportacija bečkih prostitutki brodom niz Dunav u Banat, tada granično područje s Osmanskim Carstvom.¹⁶⁷ Mnoge spomenute rigorozne odredbe Marije Tereze vezane uz zakonsko uređenje prostitucije dao je

---

¹⁶⁴ *Constitutio Criminalis Theresiana oder der Römisch-Kaiserl. zu Hungarn und Böheim Königl. Apost. Majestät Maria Theresia Erzherzogin zu Oesterreich, peinliche Gerichtsordnung*, gedruckt bey Johann Thomas Edlen von Trattnern, kaiserl. königl. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, Wien, 1769., str. 220-221.

¹⁶⁵ *Ibid.*, str. 222.

¹⁶⁶ Hope Ditmore, Melissa, *op. cit.* (bilj. 121), str. 194; Sabitzer, Werner, *op. cit.* (Geschichte der Prostitution in Wien, http://www.univie.ac.at/elib/index.php?title=Geschichte_der_Prostitution_in_Wien_-_Werner_Sabitzer_-_2000.)

¹⁶⁷ Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 175.

suspendirati njezin sin Josip II., koji usprkos tim mjerama prostituciju naziva „nužnim zlom“.¹⁶⁸

Josip II. bio je prvi koji je u svome *Općem kaznenom zakoniku o zločinima i njihovom kažnjavanju iz 1787.* u članku 74. za zločin svodništva predvidio kaznu javnih radova. Ova je kazna trebala biti pooštrena ukoliko je bila zavedena nedužna osoba. U slučaju recidivizma, svodnik se trebao javno izložiti sramoćenju, išibati i izgnati se iz mjesta počinjenja djela, a ako se radilo o strancu, onda iz austrijskih nasljednih zemalja.¹⁶⁹ U članku 75. propisano je kako svaka osoba, bilo muška ili ženska, koja se profesionalno bavi prostitucijom i ostvaruje profit iz toga, time čini zločin. Drugim riječima, ovom odredbom prostitucija je bila jasno kriminalizirana. Počinitelj se kažnjavao teškim zatvorom, a u slučaju češćeg ponavljanja djela posljednje izdržana kazna zatvora se udvostručavala te ju je dodatno trebalo pooštriti s drugim kaznama, poput posta i šibanja, ukoliko je bila zavedena maloljetna osoba. Inozemne osobe su uz to bile protjerivane iz austrijskih nasljednih zemalja.¹⁷⁰

Modernije uređenje prostitucije u Austriji datira od sredine 19. stoljeća te je predstavljalo teško pribavljen kompromis između potpune zabrane prostitucije (zahtijevane od strane abolicionista) i dekriminalizacije koja je kao ideja bila suprotna stajalištu većine „moralnog“ društva vezano uz pitanje treba regulirati prostituciju. Nadzor nad prostitutkama je sukladno članku 509. *Kaznenoga zakona o zločinima, prijestupima i prekršajima* od 27. svibnja 1852. bio prepušten u nadležnost policiji. Spomenuti članak 509. propisivao je prekršaj „bludnost kao obrt“ i glasio je: „Kažnjenje onih, koje tielom svojim bludno tèrguju, ostavlja se redarstvu miestnomu. Nego ako bludnica javnostju veliku daje sablazan; ako zavodi mladiće; ili ako znajući da ima bludnu koju bolest, sramotni svoj zanat nastavi: ima se za taj prekršaj kaznit strogim zatvorom od jednoga do tri mjeseca.“¹⁷¹ Izraz prema kojemu se kažnjavanje prostitutki „ostavljalo“ redarstvenim vlastima, značio je pravo ali ne i obvezu mjesne policije da kažnjava prostituciju. Iz ovoga je pak sljedilo da se prostitucija načelno smatrala zakonski nedopuštenom, ali redarstvo ipak nije kažnjavalo one prostitutke koje su bile podvrgnute

---

¹⁶⁸ Galbraith, Anna M., *The Family and the New Democracy. A Study in Social Hygiene*, W. B. Saunders, Company, Philadelphia-London, 1920., str. 77; Zovko, Tomislav, *op. cit.* (bilj. 26), str. 14.

¹⁶⁹ *The Emperor's new code of criminal laws. Published at Vienna, the 15th of January, 1878.* Translated from the German, by an officer, Printed by John Rea, for messrs. Moncrieffe, White, Byrne, and Moore, Dublin, 1787., str. 107-108.

¹⁷⁰ *Ibid.*, str. 108.

¹⁷¹ Cesarski patent od 27. Svibnja 1852, kojim se za svukoliku cesarevinu, izim vojničke Krajine, kao jedini kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih, proglašuje i od 1. Rujna 1852 počamši, u kriepost stavlja novo, poznijimi zakoni popunjeno izdanje kaznenoga zakona o zločinstvih i teških redarstvenih od 3. Rujna 1803, u koje je primljeno više novih ustanovah, u: *Sveobći dèržavo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austriansku*, god.1852., komad XXXVI., br.117., Beč, 1852., str. 585.

policijskom nadzoru. Dakle, dobrovoljnim podvrgavanjem policijskom nadzoru prostitutke su si jamčile nekažnjivost.¹⁷² Kažnjavanje prostitutki koje su bile pod nadzorom od strane redarstvenih vlasti detaljnije je bilo uređeno u svibnju 1885. Prostitutke koje su usprkos redarstvenoj kazni nastavile obavljati svoj bludni posao ili su postupale protivno redarstvenim odredbama mogle su se kazniti strogim zatvorom u trajanju u trajanju od 8 dana pa do tri mjeseca, a kazneni progon protiv njih poduzimao se na zahtjev redarstvene vlasti. Teža kazna strogog zatvora u trajanju od jednoga do šest mjeseci izricala se u slučajevima: 1) kada se prostitutka, usprkos znanju o vlastitoj spolnoj bolesti, nastavila baviti prostitucijom; 2) ako je u javnosti izazvana javna sablazan; ili 3) u slučaju zavođenja mladahe osobe.¹⁷³

Austrijski *Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima* značajan je i za regulaciju prostitucije u Hrvatskoj jer je carskim patentom od 27. svibnja 1852. bio uveden i u Hrvatsku i Slavoniju te je, unatoč represivnoj i konzervativnoj prirodi, na hrvatsko – slavonskom području ostao na snazi sve do 1929.¹⁷⁴ Stoga će o samom zakonu i kako je istim bila uređena prostitucija biti više rečeno u dijelu rada koji se bavi Hrvatskom.

No, osim spomenutog kaznenog zakona, bilo je nužno da se i drugim aktima u austrijskom dijelu Monarhije također regulira djelatnost prostitutki. Tako je već 6. veljače 1873. bio donesen statut o prostituciji kojim se zahtijevalo uvođenje posebnih „Zdravih knjiga“ (njem. *Gesundheitsbuch*), odnosno zdravstvenih priručnika, u kojima će biti registrirane sve prostitutke, a prva takva knjiga bila je donesena 1894. Te su knjige sadržavale fotografije prostitutki, a prostitutke registrirane u knjizi bile su obavezne svakih dva tjedna posjećivati unaprijed određene liječnike koji su surađivali s policijom. Ukoliko se nisu podvrgle zahtijevanom fizičkom pregledu bile su kažnjavane, a one kojima je na tim pregledima dijagnosticiran sifilis morale su se podvrgnuti eksperimentalnom i bolnome bolničkom liječenju koji je često uključivo tretmane opasnim sredstvima kao što su živa, bizmut ili jod.¹⁷⁵ Osim tako propisane zdravstvene „zaštite“ prostitutki (točnije, pod krinkom zaštite riječ je bila zapravo o sveobuhvatnoj kontroli), postojao je i moralni nadzor istih (i prije negoli su dobile „pravo na policijsko registriranje njihove djelatnosti“) te su se policijski

---

¹⁷² Baumgarten, «Sittenpolizei (sexuelle): A. Prostitution», u: Mischler, Ernst; Ulbrich, Josef (ur.), *Österreichisches Staatswörterbuch. Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes, Zweite, wesentlich umgearbeitete Auflage, Vierter Band.* R-Z., Alfred Hödler, k. u. k. Hof- und Universitäts-Buchhändler, Wien, 1909., str. 264-265.

¹⁷³ Zakon od 24. Svibnja 1885, kojim se izdaju kaznenopravne ustanove o dopustivosti pridržavanja u robijašnicah ili popravnicah, u: *Državo-zakonski list za kraljevine i zemlje, zastupane u vieću cesarevinskom*, god. 1885., kom. XXVIII., br. 89., Beč, 1885., str. 209.

¹⁷⁴ Čepulo, Dalibor, *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu*, Pravni fakultet, Zagreb, 2012., str. 159.

¹⁷⁵ Kogoj, Franjo, *op. cit.* (bilj. 106), str. 232.

službenici morali uvjeriti da je prostitutka sklona samo nemoralnom načinu života, a ne i kriminalnom koji uključuje krađe i prijevare kojima bi oštetila ili uništila imovinu svog klijenta i/ili namjerno provocirala društvene skandale. Nadalje, svakodnevnica prostitutki u Monarhiji bila je obilježena i nizom pravila koje su morale poštivati, primjerice, nisu smjele ići na tada popularne društvene zabave poput balova ili se obraćati muškarcima na ulici niti im namigivati ili na ikakav drugi način iskazivati svoju zainteresiranost za njih, nisu se smjele okupljati ispred svojih kuća ili na ulici razgovarati s drugim prostitutkama.¹⁷⁶

Zanimljivo da se krajem 19. i početkom 20. stoljeća promjenom društvene svijesti smanjuje broj registriranih bordela i prostitutki u Austro-Ugarskoj Monarhiji jer obje polovice Monarhije počinju osim registriranih prostitutki (kojih je početkom 19. stoljeća za vrijeme Metternicha samo u Beču bilo 20.000 na sveukupno 400.000 Bečana, dakle, na svakih 7 stanovnika jedna prostitutka, što je bilo više nego i u jednom drugom europskom gradu¹⁷⁷) u bordelima tolerirati i neovisne, takozvane „diskretne“ prostitutke koje su se bavile svojom djelatnošću u izoliranim kućama te su također bile dužne besprigovorno se pridržavati strogih policijskih odredbi.¹⁷⁸ Zbog toga jača medicinski i policijski nadzor nad prostitutkama što se očitovalo u činjenici da je policija češće provodila racije u noćnim klubovima, jeftinim hotelima i sličnim sumnjivim mjestima te je slala ondje zatečene žene na preglede radi ustanovljavanja imaju li koju veneričnu bolest.

5. 3. Italija

Već srednjovjekovni talijanski statuti spominju prostituciju koja, doduše, sama po sebi nije predstavljala posebno kazneno djelo; međutim, ukoliko prostitutke nisu nosile specifične znakove kojima bi se jasno razlikovale od ostatka stanovništva (najčešće u vidu posebno za tu svrhu napravljenog komada odjeće ili posebnog pokrivala za glavu) činile su prekršaj koji se strogo sankcionirao.¹⁷⁹ Prostitutke su se kažnjavale i ako su svoj posao obavljale izvan za to posebno predviđenih područja,¹⁸⁰ a sve to pod krinkom očuvanja javne higijene i zdravlja, kao

---

¹⁷⁶ Bloch, Iwan: *Die Prostitution*, vol. 1., Marcus, Berlin, 1912., str. 387.

¹⁷⁷ Schrank, Josef, *Die Prostitution in Wien: in historischer, administrativer, und hygienischer Beziehung, I. Band: Die Geschichte der Prostitution in Wien*, Beč, 1886., str. 382.; Lewinsohn, Richard, *Historija seksualnosti, Zora/Naprijed*, Zagreb, 1959., str. 277.

¹⁷⁸ Hope Ditmore, Melissa, *op. cit.* (bilj. 121), str. 197.

¹⁷⁹ Dean, Trevor, *Crime and Justice in Late Medieval Italy*, Cambridge University Press, 2007., str. 137.

¹⁸⁰ Doduše, već od 14. stoljeća možemo proučavati svojevrstu evoluciju državnog odnosa prema prostituciji: prvotno se prostitutke nastoji u potpunosti segregirati iz blizina glavnih gradskih trgova, crkava te se stvaraju

i opstojnosti snažnog moralnog i religijskog identiteta talijanskih gradova te radi zaštite pristojnih žena od onih koje su se iz raznih razloga odale besramnom zanatu, budući da je većina stanovništva prostituciju smatralo grješnom prodajom svoga tijela za novac.¹⁸¹ Općenito govoreći, državnu politiku prema prostituciji na talijanskom poluotoku su u razdoblju do 1860. karakterizirali partikularnost i različitost pravnih izvora, kao i neučinkovitost i korumpiranost upravnih vlasti.¹⁸²

Precizno zakonsko uređenje prostitucije, kao svojevrsni europski trend sredinom 19. stoljeća, zahvatilo je i talijanske države koje se 1861. ujedinjuju u Kraljevinu Italiju. Tada je *Propisom o sigurnosnoj službi za prostituciju od 15. veljače 1860.* (tal. *Regolamento del Servizio di Sicurezza sulla prostituzione*)¹⁸³ legalizirana prostitucija za registrirane prostitutke koje su ujedno bile obavezne ići na redovite zdravstvene preglede budući da je velik broj prostitutki bio zaražen sifilisom.¹⁸⁴ Ukoliko im je pri pregledu bio dijagnosticiran sifilis, bile su zatvorene u posebnim izoliranim zavodima, neovisno o svom pristanku.¹⁸⁵ Zanimljivo je da su imale pravo prekinuti obavljanje svoje djelatnosti tako što su se morale ispisati iz registra prostitutki, no nakon ispisa iz istog policija ih je strogo kontinuirano kontrolirala daljnjih tri mjeseca.¹⁸⁶

Dakako, postojao je i standardni niz podrobno određenih zabrana za prostitutke budući da su one samim svojim postojanjem uznemiravale širu javnost. Tako radi toga ljeti nisu smjele izlaziti van nakon 22 h, odnosno nakon 20 h tijekom zime (osim u iznimnim situacijama).

---

posebne četvrti izvan gradskih zidina rezervirane za njihovu „nečistu“ djelatnost. Potom su već u sljedećoj „fazi“ vidljivi lagani pomaci budući da je prostitutkama omogućeno slobodnije kretanje gradom (osim u blizini svetih mjesta koje nose ime Djevice Marije), da bi već u 15. stoljeću javne vlasti odustale od represije te su počeli s osnivanjem nadziranih državnih bordela. *Ibid.*, str. 152.

¹⁸¹ Kako ugledne žene iz gradova Brescia i Genoa ne bi bile „okaljane“ prisustvom možebitne prostitutke bilo je dovoljno da se u sumnji požale gradskoj vlasti da je određena žena prostitutka ili da se bavi svodništvom te bi već ta (najčešće neutemeljena pritužba) pokrenula mehanizam koji bi rezultirao istjerivanjem optužene nesretne žene iz grada. *Ibid.*

¹⁸² Gibson, Mary, *Prostitution and the State in Italy, 1860-1915.*, Second Edition, First Ohio State University Press, 1999., str. 14.

¹⁸³ *Regolamentazione*, odnosno cjeloviti zakonski regulirani sustav prostitucije u Kraljevinu Italiju uveden je 1861., nakon ujedinjenja. Navedeni zakon bio je donesen na inicijativu ministra predsjednika Camillo Benso di Cavour te se stoga naziva *regolamento Cavour*. Izrađen je po uzoru na francuski sustav regulacije prostitucije koji je bio uveden za vrijeme Napoleonove okupacije. Greco, Giovanni, *Lo scienziato e la prostituta: due secoli di studi sulla prostituzione*, Nuova Biblioteca Dedalo, Edizioni Dedalo, Bari, 1987., str. 56; Gibson, Mary, *op. cit.* (bilj.), str. 13-16.

¹⁸⁴ „Kolijevka“ sifilisa bio je talijanski Napulj, a prvi zaraženi tom spolnom bolešću bili su francuski vojnici već 1495. te se odande ubrzo proširio cijelom Europom. Sifilis je, sasvim u skladu sa srednjovjekovnim praznovjermem, smatran božjom kaznom, a u 19. stoljeću kada je naročito bila raširena borba protiv te spolne bolesti je tada „simbolizirao strah vladajuće klase da ih ne zagadi radnička klasa.“ Heršak, Goran B., *op. cit.* (bilj. 6), str. 118, 121.

¹⁸⁵ Zavodi tj. bolnice u kojima su se liječile spolne bolesti nazivaju se *sifilicomi*, prema bolesti koja je u njima bila najzastupljenija. Gibson, Mary, *Prostitution and The State in Italy, 1860-1915*, Rutgers, 1986., str. 48.

¹⁸⁶ *Ibid.*, str. 53.

Tijekom svakog izlaska iz kuće morale su biti pristojno odjevene te im je bilo strogo zabranjeno davati svoje usluge na ulicama. Iz navedenog jasno proizlazi da je prostitucija bila strogo nadzirana od talijanskih policijskih snaga. U Italiji su bordeli bili priznati i kontrolirani od strane države (u toj mjeri da je država određivala cjenovnik za seksualne usluge i obavljala oporezivanje u istima), no zauzvrat u svim takvim bordelima prostitutka je zadržavala samo četvrtinu zarade, dok se ostatak zarade dijelio između vlasnika bordela, svodnika, ali i države (koja je svoj dio ubirala putem poreza).¹⁸⁷

Značajna promjena u zakonskoj regulaciji prostitucije nastupila je 29. ožujka 1888. donešenjem tzv. *Crispijevog zakona* (tal. *regolamento Crispi*) prema kojemu je u bordelima bilo zabranjeno prodavati hranu i piće te puštanje pjesma i održavanje bilo kakvih tada popularnih zabava (npr. plesova, umjetničkih nastupa, kazališnih predstava i sl.). Nadalje, bordeli se nisu smjeli otvarati u blizini svetišta, dječjih vrtića i obrazovnih institucija. Zbog nove i stroge zakonske regulacije za bordele se uvriježio naziv „zatvorene kuće“ (tal. *case chiuse*), budući da su kapci na istima morali biti uvijek zatvoreni, kako sramotne radnje u bordelima ne bi vrijeđale i loše utjecale na javni moral. Do značajne promjene dolazi 1891. donošenjem tzv. *Nicoterijeva zakona* (tal. *Regolamento Nicotera*) kojim pružanje usluga prostitutki biva ozakonjeno i u privatnim domovima. Veliku raspravu i kritiku izazvao je članak 15. ovoga zakona kojim je vlast odobrila registraciju onih „izoliranih“ žena koje su ranije bile uhićene zbog povrede zakona o prostituciji ili zbog prijenosa spolne bolesti na mušteriju. Dok su pobornici zakona isticali kako je *ratio* navedene odredbe zaštita od policijskih zlouporaba, abolicionisti smatrali kako je ova odredba zapravo izgovor koji će omogućiti policiji da zadobije prijašnju moć nad ženama.¹⁸⁸

Vidimo da ni Italija nije bila izuzeta od abolicionističkih zahtjeva, pa su navedenim promjenama bile ishodovane mjere kojima se poboljšao položaj prostitutki. Kako bi se spriječilo policijsko uznemiravanje žena, *Crispijev zakon* je zabranio ćudorednim odredbama da registriraju pojedine osobe kao prostitutke. Policija je zadržala ovlast nadzora i registracije nad bordelima te su upravitelji bordela trebali dostavljati policiji imena i druge identifikacijske podatke o svojim djelatnicama. To će biti promjenjeno 1891. tzv. *Nicoterijevim zakonom*. Također, u skladu s abolicionističkim stajalištem, policija je mogla uhititi prostitutku samo u slučaju povrede kaznenog zakona. Prostitutke više nisu mogle biti

---

¹⁸⁷ *Ibid.*, str. 48.

¹⁸⁸ *Ibid.*, str. 52-54; Greco, Giovanni, *op. cit.* (bilj.), str. 57; Sorgato, Alessia, *I reati in materia di prostituzione*, Stampa: Grafiche TPM S. r. l. - Padova, Padova, 2009., str. 1-7.

prisiljene na vaginalni pregled, već im je bio omogućen dobrovoljni i besplatni lječnički pregled u posebnim odjelima općih bolnica. Spomenuti posebni izolirani zavodi za liječenje prostitutki (*sifilicomi*) bili su ukinuti. Ovdje je vidljiv radikalni zaokret u filozofiji javnoga zdravstva: umjesto fokusiranja na prostitutke, liječenje spolnih bolesti prošireno je opću populaciju jer su sada svi bili smatrani potencijalnim nositeljima zaraze.¹⁸⁹

Dolaskom na vlast Benito Mussolini dozvolio je regulirane bordele, no stroža regulacija je uslijedila sukcesivnim zakonima iz 1923., 1931. i u posljednjem iz ratne 1940. kojima nisu profitirale ni država ni prostitutke. Konačno prostitucija u Italiji biva zabranjenom 20. veljače 1958. nakon dugotrajne i uporne borbe socijalističke poslanice Angeline Merlin te je njoj u čast donesen tzv. *Merlinov zakon* (tal. *Legge Merlin*). Člankom 1. navedenog zakona zabranjuje se djelovanje „domova prostitucije“ (tal. *case di prostituzione*) na talijanskom teritoriju, dok je članak 2. naredio da se svi postojeći bordeli zatvore u roku od 6 mjeseci. Abolicionisti su taj zakon smatrali trijumfom svojih zahtjeva te su tom prigodom izjavili da se radi o jednoj od pobjeda u borbi za novo dostojanstvo koje sve Talijanke moraju ostvariti kako bi imale sva prava kao muškarci.¹⁹⁰

5.4. Velika Britanija

Prema nekim istraživačima prostitucija je predstavljala jedan od temeljnih aspekata društvenog života za muškarce u Velikoj Britaniji u viktorijanskom razdoblju.¹⁹¹ Unatoč njezinoj širokoj rasprostranjenosti (sigurno je da je bilo 7.000 registriranih prostitutki, no neki autori govore da ih je bilo čak 80.000),¹⁹² prostitucija nije bila općepriзнata već se sasvim dvolično i netolerantno na prostitutku gledalo kao na društvenu potrebu, ali s gađenjem. Viktorijanska dilema (p)ostaje: „Ako nema ženske spolnosti kako onda prostitutke mogu biti bića seksa?“¹⁹³ W. R. Greg prostitutkama smatra žene za koje nema srozavanja položaja jer one već jesu na najnižem stupnju postojanja te kao takve one neupitno predstavljaju snažan simbol seksualne i ekonomske eksploatacije tijekom industrijskog kapitalizma.¹⁹⁴ Stoga je u takvom društvu možda najjasnije uočljivo postojanje već spomenutog dvostrukog spolnog

---

¹⁸⁹ Gibson, Mary, *loc. cit.*

¹⁹⁰ Greco, Giovanni, *op. cit.* (bilj.), str. 58; Sorgato, Alessia, *op. cit.*, str. 10, 33.

¹⁹¹ Walkowitz, Judith R., *op. cit.* (bilj. 45), str. 71.

¹⁹² *Ibid.*, str. 150.

¹⁹³ Heršak, Goran B., *op. cit.* (bilj. 6), str. 121.

¹⁹⁴ Self, Helen J., *Prostitution, Women and Misuse of the Law: The Fallen Daughters of Eve*, Routledge, 2003., str. 87.

morala koji je jasno iščitljiv iz tipičnog onobnog mita o muško-ženskoj seksualnosti: „Ako žena nema tolike spolne potrebe kao muškarac, prirodno je da ga jedna žena ne može spolno zadovoljiti. Zato je prema toj postavci opravdano da muškarac u isto vrijeme ima odnose s više žena. Ako živi u braku, ne preostaje mu drugo nego da uz suprugu ima i vanbračne partnerice. Budući da ga „pristojna“ žena najmanje može zadovoljiti, logično je da će se pretežno družiti s „lakim“ ženama.“¹⁹⁵

Viktorijansko seksualno tržište bilo je vrlo razuzdano već u 18. stoljeću koje stoga biva poznato kao „doba razvratništva“¹⁹⁶ budući da su postojali razni pomodni seksualni „fetiši“¹⁹⁷ te je ujedno u tom periodu bilo mnogo bordela s djecom¹⁹⁸ i „djevicama“, a prostitutke su zarađivale i na ulicama te *pubovima*. Dakako, slično kao i u ostalim europskim državama reakcije države na spomenute spolne zlouporabe sasvim izostaju sve do sredine 19. stoljeća. Nezapamćena raspojasanost tog perioda dovela je i do tada nezamislivih situacija: „U neku ruku se može očekivati da je usred opće razuzdanosti koja je prožimala epohu bilo moguće da i bogate žene kupuju svoje užitke baš kao i njihovi muževi (...) Postojali su i vodiči za prostituciju koji su bili bogatiji potankostima od nekog današnjeg Gospodinjskog imenika.“¹⁹⁹ Detaljni prikaz povijesnog razvoja engleskog seksualnog morala, prostitucije i ostalog seksualnog razvrata nalazimo u djelu njemačkog liječnika i seksologa Iwana Blocha.²⁰⁰

Unatoč naglom rastu ujedinjenog Njemačkog Carstva, Velika Britanija je i dalje tijekom 19. stoljeća svjetska predvodnica povijesno nezapamćeno brze industrijalizacije te slijedom toga posljedične urbanizacije. Nastojeći suzbiti nered i najrasprostranjenije poroke na ulicama velikih gradova prostitucija biva strogo regulirana *Zakonom o zaraznim bolestima* (engl.

---

¹⁹⁵ Košiček, Marijan, *Mit i seks*, Prosvjeta, Zagreb, 1991., str. 215.

¹⁹⁶ Chesney, Kellow, *The Victorian Underworld*, Harmondsworth, 1970., str. 41.

¹⁹⁷ Tzv. engleski porok, bičevanje, također obilježava ovo razdoblje. Rašireni su i homoseksualni bordeli, još jedan porok visoke klase engleskog društva koje je donedavno takve oblike seksualnosti oštro progonilo. Bordeli se i specijaliziraju, neki zadovoljavaju isključivo potrebe klera, neki su namijenjeni samo ljubiteljima crne kože, neki nude samo djevice i to najčešće više desetaka puta. Heršak, Goran B., *op. cit.* (bilj. 6), str. 119-120.

¹⁹⁸ Većina prostitutki bila je starija od 16. godina kada su se počele baviti tim poslom te je i danas u literaturi prijeporno je li uistinu bilo puno dječjih prostitutki (policajska izvješća rijetko spominju mlađu djecu) što bi opravdalo stajalište da je London tada bio „meka dječje prostitucije“ ili se radilo o svjesnom zamagljivanju javnosti kako bi pokreti protiv prostitucije bili uspješniji i dobivali veću javnu podršku. Tome u prilog govori kako je u Londonu tijekom 1885. izbio nezapamćeni društveni skandal kad je u novinama *Pall Mall Gazette* objavljen slikoviti članak pod nazivom „Danak u djevicama modernog Babilona“ u kojem je živopisno opisano kako londonske svodilje podvode maloljetnice imućnim i često postarijim Londončanima. Na kraju se ispostavilo da je Josephine Butler angažirala novinara W. T. Steada kako bi se senzacionalističkim tekstom ubrzala toliko zahtijeva promjena zakonodavstva (što se i dogodilo). Walkowitz, Judith R., *op. cit.* (bilj. 45), str. 17; Košiček, Marijan, *op. cit.* (bilj. 195), str. 247.; Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 170.

¹⁹⁹ Henriques, Fernando, *op. cit.*, (bilj. 3), str. 141

²⁰⁰ Bloch, Ivan, *A History of English Sexual Morals*, translated by William H. Forstern, Francis Aldor, London, 1936.

Contagious Diseases Act)²⁰¹ od kojih je prvi od 29. srpnja 1864., a ostali su doneseni 1866. i 1869.,²⁰² te je svaki od njih pred prostitutke stavljao nove zahtjeve vezane uz redoviti i često invazivan zdravstveni pregled čija je svrha bila pronaći tragove veneričnih bolesti. Navedeni zakon omogućio je medicinski nadzor nad prostitutkama koje su djelovale na područjima pojedinih gradova gdje su bili smješteni vojni garnizoni i u pomorskim lukama, gdje je njihov obrt zbog velike potražnje od strane vjerne klijentele (pomoraca) bio osobito raširen. Spomenutim se mjerama naglo smanjuje broj bordela, tako je primjerice 1888. (što je, usput rečeno, vrijeme Jacka Trbosjeka) u Manchesteru od prijašnjih 400 preostalo samo 10 bordela, a u Sheffieldu od ranijih 300 samo njih 7.²⁰³

Stereotip koji u Velikoj Britaniji nipošto ne odgovara istini je da su se ponajviše prostitucijom bavile izigrane i zavedene djevojke (npr. one kojima je obećan brak do kojega nikada nije došlo), trudnice te one izbačene na ulicu: spomenute kategorije žena predstavljale su statističku manjinu.²⁰⁴ Iako su prostitutke često prikazivane kao loše majke, ipak su veći problem predstavljale velike stope infertiliteta kod istih, što je ponajviše posljedica zaraženosti nekom od rasprostranjenih veneričnih bolesti (i neadekvatnog liječenja) koje su ujedno dovodile do brojnih pobačaja i bolesne živorođene djece.²⁰⁵

Sedamdesetih godina 19. stoljeća javljaju se programi kojima se nastoji poboljšati položaj „palih“ žena te programi za pokušaj spašavanja istih.²⁰⁶ Jača svijest kako su muškarci krivi za prvotni pad žena u ralje prostitucije, odnosno činjenice da lakovjerne žene često postaju žrtve lažnih obećanja, prijevara i izdaja koja u konačnici završavaju njihovom dugotrajnom seksualnom eksploatacijom u često stravičnim uvjetima. Životima prostitutki su gospodarili svodnici; to je bio svijet dominacije i potpune kontrole nasilnih muškaraca nad nemoćnim

---

²⁰¹ Spomenuti *Contagious Diseases Act* tri puta je bio izmjenjivan. Sve su žene bile u potencijalnoj opasnosti da će pod sumnjom da se bave prostitucijom biti prisiljene ići na neugodan pregled, bez mogućnosti sudske žalbe na takvo krajnje arbitrarno policijsko naređenje. Stoga je u Velikoj Britaniji vladala paranoja „moralnih“ policijskih odreda naspram žena te one koje su bile zaustavljene na ulici bivaju označene prostitutkama. Sudac bi joj potom naredio medicinski pregled, a ako bi odbila bila bi zatvorena u zatvorsku bolnicu, prisilno pregledana, te u slučaju ustanovljenja zaraze zatvorena na tri mjeseca. Heršak, Goran B., *op. cit.* (bilj. 6), str. 119-120. Pregled glavnih zakona kojima se nastojala regulirati prostitucija u Engleskoj u razdoblju od 1860 do 1914. nalazi se u prilogu knjige: Prostitution: Bartley, Paula, *Prevention and Reform in England, 1860-1914*, Routledge, London, 2000., str. 202.

²⁰² Levine, Philippa, *Consistent Contradictions: Prostitution and Protective Labour Legislation in Nineteenth-Century England*, Social History, Vol. 19, No. 1, str. 20.

²⁰³ *Ibid.*, str. 120-122.

²⁰⁴ Walkowitz, Judith R., *op. cit.* (bilj. 45), str. 18.

²⁰⁵ Majke-prostitutke postaju primjetljiva kategorija u društvu 1880. kada je donesen zakon koji je sudove ovlastio da oduzme djecu neprikladnim majkama i smjesti ih u nadležne institucije tijekom čitava njihova djetinjstva i adolescencije. Levine, Philippa, *op. cit.* (bilj. 202), str. 24.

²⁰⁶ Walkowitz, Judith R., *op. cit.* (bilj. 45), str. 32.

ženama, koji se u stvarnosti nije puno razlikovao od Dickinsonovih opisa nesretnih sudbina likova s londonskih ulica poput Nancy, Fagina i Bill Stikesa.²⁰⁷

Iz tih razloga u Velikoj Britaniji se javljaju i prvi organizirani protivnici progona prostitutki, tzv. abolicionisti, uglavnom predstavljeni od strane feministkinja iz srednje klase. Engleskinja Josephina Elizabeth Butler započela je dalekosežan abolicionistički pokret tako što je pokrenula javnu kampanju čiji je prvi cilj bio ukinuti *Zakon o zaraznim bolestima*.²⁰⁸ Ona je bila iznimna žena, čak i sa suvremenog aspekta, jer je posjedovala razumijevanje i rješenja za tako kompleksan društveni problem s bezbroj konotacija, kao što je prostitucija. Iako je smatrala seksualne odnose izvan braka grijehom, nije smatrala da država ima pravo nametnuti apsolutnu usklađenost u privatnim stvarima. Njezina kampanja imala je cilj zaštititi pojedince od presizanja državne vlasti, kao i od patrijarhalnog ugnjetavanja. Njezino kršćanstvo ju je uvjerilo da svaki pojedinac ima besmrtnu dušu, koja je jednako vrijedna svakoj drugoj. Njezin feminizam ju je pak doveo do zaključka da iako oba spola sudjeluju u komercijalnoj transakciji (pritom misli na prostituciju), samo je jedan i to ženski spol bio zakonski za to kažnjavan. Zahvaljujući predanom radu aktivistica 1875. u njezinom je rodnom gradu Liverpoolu osnovan Britanski kontinentalni i opći savez za aboliciju službenog reglementiranja prostitucije, koji je kasnije preimenovan u organiziraniji i internacionalni Međunarodni savez abolicionista (engl. *International Abolitionist Federation*).²⁰⁹ Abolicionisti su poticali prostitutke na pobunu protiv registracije i inspekcija, a ujedno su nastojali za tu stvar steći nužno potrebne javne simpatije.²¹⁰ Konačno je 1885. spomenuti osporavani zakon suspendiran te je iste godine donesen *Criminal Law Amendment Act* kojim se kao kaznena djela propisuju podvođenje i držanje javnih kuća, no istovremeno je policiji dana ovlast da podvrgavaju ispitivanju i provjerama sve sumnjive djevojke što se u praksi svelo na maltretiranje djevojaka mahom iz radničke klase. Zakonom iz 1885. povišena je dob za davanje pristanka na seksualni odnos na 16 godina, povećane su policijske ovlasti u pogledu progona, vlasnici bordela i njihovi posrednici mogli su biti kažnjeni novčanom kaznom u iznosu od 20 funti ili zatvorskom kaznom do tri mjeseca s teškim radom. U slučaju recidivizma novčana kazna se udvostručavala na 40 funti, a kazna zatvora je trajala do 4

---

²⁰⁷ *Ibid.*, str. 25.

²⁰⁸ Summers, Anne, *Which Woman? What Europe? Josephine Butler and International Abolitionist Federation*, *History Workshop Journal*, No. 62, 2006, (str. 214- 231), str. 215.

²⁰⁹ Svojevrsni moto kojim je Josephina Elizabeth Butler krenula u prvotno englesku, a potom i europsku kampanju bio je sljedeći: „Muškarci trebaju savjet i pomoć u svakom pitanju nacionalne ekonomije i zakonodavstva koje se tiče svakog individualca.“ *Ibid.*, str. 216-217..

²¹⁰ Jedan od većih uspjeha Butler i tadašnjih feministkinja bila je organizacija prvog javnog prosvjeda na kojem se okupilo više od 250.000 ljudi zahtijevajući podizanje dobne granice za pristanak na seksualni odnos s 13 na 16 godina. Draženović, Maja, *op. cit.* (bilj. 4), str. 37.

mjeseca.²¹¹ Učinak ovih zakonskih promjena iz 1885., suštinski je predstavljao odvajanje prostitutki od njihove radničke zajednice, tako da su sve do I. svjetskog rata bile izolirane u javnim kućama i bile prinuđene da se kreću samo u vlastitom krugu. To je dovelo do većeg povezivanja sa svodnicima zbog ostvarivanja zaštite od policije. Na taj su način muškarci već početkom 20. stoljeća zavlada organizacijom prostitucije.²¹²

U Prvom svjetskom ratu na 1.000 zdravih vojnika u britanskoj vojsci njih 30 bilo je zaraženo sifilisom te je liječenje zaraženih vojnika prema nekim podacima prosječno trajalo 52 dana,²¹³ što je dovodilo do „izbacivanja vojnika iz ratnog stroja“, odnosno, itekako je predstavljalo veliku smetnju vezano uz raspoložive snage u tijeku ratovanja, ali i znatan materijalni trošak. Neki podaci govore o čak 150.000 Britanaca koji su tijekom Prvog svjetskog rata bili zaraženi nekom od spolnih bolesti.²¹⁴ Također, za vojnike bili su osnivani i „službeni“, tj. „vojni“ bordeli, o čijem se postojanju dugo šutjelo.²¹⁵

---

²¹¹ Bartley, Paula, *op. cit.* (bilj. 201), str. 156-157, 173-176, 215.

²¹² Levine, Philippa, *op. cit.* (bilj. 202), str. 20; Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 170.

²¹³ Holmes, Richard, *Acts of War: The Behaviour of Man in Battle*, London, 2004., str. 95.

²¹⁴ Grayzel, Susan R., *Mothers, Mairaines and Prostitutes in First World War France, The International History Review*, vol. 19, 1, 1997., (str. 66-82), str. 79.

²¹⁵ Hameršak, Filip, *Tamna strana Marsa: Hrvatska autobiografija i Prvi svjetski rat*, Ljevak, Zagreb, 2013., str. 580.

6. POVIJESNOPRAVNI PREGLED REGULACIJE PROSTITUCIJE U HRVATSKOJ

6.6. Regulacija prostitucije u srednjovjekovnom razdoblju

U hrvatskom je srednjovjekovlju spolnost žena (posebice majki, kćeri i sestara kao najzaštićenijih ženskih kategorija) držana pod strogim nadzorom muških članova obitelji.²¹⁶ Žene su naspram muškaraca bile u apsolutno zavisnom položaju i smatrane su inferiornijim spolom.²¹⁷ Također, za srednjovjekovlje je u svim europskim državama karakteristično da se prostitucija smatra, u skladu sa učenjem Tome Akvinskog i kanonskim pravom, prijestupom, odnosno prostitucija je poznata kao jedna od četiriju grijeha protuprirodnog seksualnog odnosa (*peccata luxuriae*).²¹⁸

„Blud“ je u to vrijeme leksikografski širi pojam od prostitucije, a znači: „...sve čine greka pohotenja, ljubodejanija, greha pohote, putenoga... Velik dio tih grieha progoni se i kazni ne samo na zahtjev stranke, povriedjene silovitim činom bludnim, već i ureda radi.“²¹⁹ Dakle, bilo je moguće da se kaznena djela čije je zaštitno dobro bio spolni moral i ćudoređe progone i po službenoj dužnosti. U tu skupinu djela pripada i *lenocinium*, odnosno svodstvo. Vladimir Mažuranić je u svojim *Prinosima za hrvatski pravno–povjestni rječnik* izdvojio niz situacija u kojima su onodobni zakonici spominjali prostitutke, tj. bludnice: „Ako bi ki siloval ku bludnicu, da plati pene crikve libar 25, a pravde 1,25.“²²⁰ Iako Mažuranić ne navodi pravni izvor iz kojega je citirao navedenu odredbu, najvjerojatnije se radi o članku 34. Trsatskog statuta iz 1640. Prema Trsatskom statutu, ali i nekim istarskim statutima iz 15. stoljeća (Dvigradski, Buzetski) vidljivo je da ako bi bludnica (dakle, prostitutka) bila silovana, njezin napadač bio bi kažnjen manjom kaznom od one koja je bila propisana za silovanje žene na dobrom glasu. Dakle, statut je razlikovao žene prema moralnom i društvenome statusu te

---

²¹⁶ Toj tvrdnji ide u prilog ide sljedeće onodobno rašireno stajalište: „Priroda uvijek teži stvoriti savršeno biće, muškarca, ali se ponekad dogodi pogreška – žena.“ Janeković Römer, Zdenka, *Rod i grad: Dubrovačka obitelj od XIII. do XV. stoljeća*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1994., str. 127.

²¹⁷ „Gledajući unatrag čini se da su glavni akteri povijesti muškarci. Žene su kroz povijest mnogo češće bile objekt (bilo muževljeve (pre)vlasti, bilo da su bile nadahnuća za nebrojena književna, glazbena i slikarska umjetnička ostvarenja), negoli aktivan subjekt u društvu. Uloga žene u nastanku civilizacije gotovo uvijek je potisnuta u drugi plan, uglavnom se bazirajući na ulogama pokorne domaćice i uzorne majke. Žene su – i pravno i faktički – kroz povijest bile sasvim podređene muškarcima.“ - Željko, Darija: *Obiteljskopравни položaj žena u Hrvatskoj od 1914. do 2014. godine*, Pravnik, vol. , br. 96, str. 22

²¹⁸ Prostituciju (tj. seksualne odnose s prostitutkom) u hijerarhiji grijeha slijede: preljub, incest i potom protuprirodni seksualni odnosi (u tu kategoriju ulaze samozadovoljavanje, zoofilija, analni i oralni spolni odnos te istospolni odnosi). Aldrich, Robert, *op. cit.* (bilj. 9), str. 63.

²¹⁹ Mažuranić, Vladimir, *Prinosi za hrvatski pravno – povjestni rječnik*, Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti, Informator (pretisak), Zagreb, 1975., str. 68.

²²⁰ *Ibid.*, str. 68-69.

ovisno o kakvoj je ženi riječ, propisivao je vrstu kazne i način kažnjavanja.²²¹ To se može objasniti time što je zaštitni objekt kod silovanja, osim spolne slobode i tjelesnog integriteta žene, bila i čast za koju se smatralo da kod „poročnih“ ženskih osoba ne može biti povrijeđena u onoj mjeri kao kod poštene žene. Također, treba napomenuti da kad se u izvorima spominje ženska „čast i poštenje“, ti pojmovi imaju dvostruko značenje: s jedne strane oni imaju moralnu konotaciju (dakle, postavlja se pitanje je li žena po karakteru i ponašanju moralna, poštena i dobra), ali ipak najčešće oni imaju seksualnu konotaciju, tj. odnose se na seksualno ponašanje, koje se usko dovodi u vezu s moralnom reputacijom žene (žena „na dobru glasu“ - poštena žena; žena „na lošem glasu“-bludnica).²²² Ta odredba pokazuje da je bio snažan utjecaj crkve koja takvo ponašanje smatra ujedno i sramotnim te kažnjivim djelom koje zahtijeva sankcioniranje i svojevrsno iskupljenje (koje u novčanom obliku doduše ne dobiva bludnica već crkva). Također, iz okolnosti da je zakonodavac različito normirao i kažnjavao silovanje počinjeno prema neporočnoj ženskoj osobi i prema bludnici, vidljivo je kako je zaštitni objekt silovanja, uz spolnu slobodu žena, bila i čast za koju se smatralo da kod „poročnih“ ženskih osoba ne može biti povrijeđena u onoj mjeri kao kod poštene žene. Zagrebački sudski zapisi iz 1363. spominju postojanje i djelatnosti bludnica i svodnica: „Vidi se, da je već tada bilo bludilišta u Zagrebu. Tako je i g. 1363. Ivan Galga dokazati imao Krupičiću, da drži bludnice... Izgnana je Margareta jer je svodila.“²²³ Također, gradski spisi govore o udovicama koje su u svojim kućama držale prostitutke te su za takvo protupravno ponašanje bile kažnjene novčanom globom.²²⁴ Spominje se i izgon niza udanih zagrebačkih prostitutki „iz milosti“, što bi značilo da, osim gradskog izгона, nisu bile podvrgnute daljnjem kažnjavanju, odnosno nekoj strožoj kazni (kao da izgon sam po sebi nije bio stroga kazna!). Zanimljivo je da su određene prostitutke bile i pomilovane 1465.: „Na molbu odličnika (vjerojatno njihovih vjernih mušterija, opaska D.Ž.) pomilovano je pače posvema više bludnica, *in manifesto meretricio repperte*, Dora Kuhinačićna, Jelena Medjnožićna – kako se po prezimenah vidi – žene udate ili udovice.“²²⁵ U slučaju silovanja žene koja nije na dobru glasu (jedna od takvih svakako su i prostitutke) Buzetski statut u glavi 39. propisuje samo materijalnu kaznu, bilo u imovini ili novcu, dok su ostale kategorije žena (djevice, udane žene i udovice) prema istome statutu dobivale neusporedivo veću satisfakciju na način da bi

---

²²¹ Novak, Zrinka, *Neki aspekti pravnog položaja ženâ u Vinodolskom zakonu, Senjskom i Krčkom statutu*, Historijski zbornik, god.LXII (2009), br. 2, Zagreb, str. 321-322.

²²² *Ibid.*, str. 318.

²²³ Mažuranić, Vladimir, *op. cit.* (bilj. 219), str. 68-69.

²²⁴ Krstitelj Tkalčić, Ivan, *Povijestni spomenici slobodnog kraljevskog grada Zagreba*, svezak IV., Zagreb, 1897., XXVI.

²²⁵ Mažuranić, Vladimir, *op. cit.* (bilj. 219), str. 68.

počinitelj bio osuđen na smrtnu kaznu.²²⁶ Motovunski statut u glavi 153. drakonski kažnjava svodnice i to odsjecanjem nosa te protjerivanjem zauvijek sa Motovunskog područja.²²⁷ U srednjem vijeku počinje ozlogašeni lov na vještice, a žrtve istoga najčešće su bile upravo slobodoumne, neovisne, neželjene i/ili neobične žene koje su kao takve predstavljale prijetnju dominantnom patrijarhalno-kršćanskom poretku koji je tad bio jedini ustaljeni i prihvatljivi društveni obrazac. Neke od tih ozloglašanih vještica bile su prostitutke ili pak žene sklone promiskuitetnom ponašanju (svakako se može smatrati dvojbenim opstojnost tih optužbi jer mnoge su bile osuđene i kažnjene, u najvećem broju slučaja smrtnom kaznom praćenom prethodnim mučenjem).²²⁸ Prostitucija se osim u Zagrebu relativno često spominje i u primorskim mjestima pa tako Korčulanski statut iz 1214.²²⁹ u glavi 13. nazvanoj „O bludnicama koje vrijeđaju poštene žene“ kažnjava bludnice koje su verbalno zajedljive na sljedeći način: „Također je zaključeno u istom Vijeću, ako kakva svećenička prilježnica ili (prilježnica) kakve druge osobe ili javna bludnica uputi pogrdne riječi kakvoj ženi dobra glasa, mora se postaviti (tj. vezati) uz stup sramote i tu stajati čitav dan.“²³⁰

Iločki statut iz 1525., slično kao i *Constitutio Criminalis Carolina*, navodi dvije vrste svodništva. U glavi 15. treće knjige propisuje smrtnu kaznu spaljivanjem za ženu koja bi svoju kćer dala za novac u prostituciju. Druga vrsta podvođenja, opisana u glavi 16., odnosi se na starije žene koje radi novca ili naklonosti navode djevojke ili mlade žene na blud ili preljub. Počiniteljice potonjeg oblika podvođenja trebalo je žive vezati i potopiti u jakim vodama. Usporedbom propisanih kazni vidljivo je da se davanje kćeri u prostituciju smatralo težim djelom, jer je za nj bila zapriječena najteža moguća kazna.²³¹ Zanimljivo je da se u glavi u kojoj se govori o podvođenju vlastite kćeri, govori i o čedomorstvu za kojega je Iločki statut također predviđao smrtnu kaznu spaljivanjem na lomači. Iz te okolnosti proizlazi kako se

---

²²⁶ Više vidi: Mogorović Crljenko, Marija, *Žena u obitelji i društvu – prema odredbama Motovunskog statuta*, Vjesnik istarskog arhiva, sv. 8-10, Pazin, str. 208.

²²⁷ *Ibid.*, str. 209.

²²⁸ Tako ugarski vladar Ladislav dekretom naređuje da „bludnicam i vješticama sudi biskup.“ Mažuranić, Vladimir, *op. cit.* (bilj. 219), str. 70.

²²⁹ Zapravo se radi o kasnijem, dopunjenom izdanju Korčulanskog statuta, tj. riječ je o: „...reformacijama korčulanske komune vjerodostojno potvrđene duždevskim povlasticama (...) po nalogu velmožnog i plemenitog g. Stjepana Magna, predostojnog kneza spomenutog grada i otoka u ime presvijetlog duždevskog mletačkog gospodstva“. *Korčulanski statut, Statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb – Korčula, (priredio i preveo Cvitanić, Antun), 1987., str. 89.

²³⁰ Slično su se kažnjavale i prema članku 29. Korčulanskog statuta „žene na zlu glasu koje vrijeđaju poštene žene“; naime, prema naredbi Vijeća „zaključeno je, ako koja žena na zlu glasu i (loša) života uvrijedi koju ženu na dobru glasu u (njenom) prisustvu ili odsustvu, pa (ta) bude tužena i (to) bude dokazano, neka se išiba (trčeći) oko grada. I neka u tim stvarima bude dovoljno svjedočenje dviju žena.“ *Ibid.*, str. 93, 97.

²³¹ Tomičić, Zvonimir, *Iločki statut i njegova kaznenopravna regulacija*, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu; Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija (Kaznenopravno-kriminalistička biblioteka „Vladimir Bayer“), Zagreb, 2006., str. 98.

smatralo da se podvođenjem vlastite kćeri upropaštava njezina duša, stoga je kazna za ubostvo tijela vlastitog djeteta bila ista kao i kazna za „ubojstvo“ njegove duše.²³²

Splitski statut²³³ regulira položaj prostitutki koje naziva „ženama zla glasa“ na način da one koje nečasno i razvratno žive ne smiju stanovati među „dobrim“ ženama te ih: „Na tužbu valja izagnati, *quia malarum mulierum consortia bonos mores corrumpunt*“²³⁴ pri čemu vidimo da je Splitski statut jedan od onih koji reguliraju mjesto stanovanja i obavljanja djelatnosti prostitutki. Statut grada Rijeke iz 1530. godine (*Statutum terrae Fluminis anno 1530*) u četvrtoj knjizi (s podnaslovom „četvrti dio o izvanrednim prilikama“) u svom članku 5. pod nazivom „O tome gdje bludnice mogu stanovati“ precizno regulira sljedeće: „Naređujemo i određujemo, da sve bludnice, o kojima postoji javni glas i mišljenje, da su bludnice ili svodilje, imadu stanovati izvan gradskih cesta, i da ne mogu stanovati u kućama, smještenim kraj samih cesta, nego imadu stanovati na udaljenim mjestima, kod zidova grada Rijeke. I ako su bile zatečene, da na drugom mjestu stanuju, neka se kazne sa 10 libara svaka od njih i neka se izbace s navedenoga mjesta ili stana. I ako bi koja osoba u navedenim zabranjenim mjestima dala u najam nekom kuću ili stan spomenutim bludnicama, ili besplatno prepustila njima ili njihovim svodiljama, neka se kazne s 5 libara toliko puta, koliko je puta protivno učinila...“²³⁵ Konačno pojam bludnica (koji je i u našim krajevima poznat još pod latinskim nazivima *meretrix* i *mulier vagabunda*) čest je predmet raspravljanja pred tadašnjim zagrebačkim i dubrovačkim sudovima i to zanimljivo zbog (neočekivano) povrede časti i ugleda. Naime, ukoliko se za muškarca neutemeljeno kaže da je *meretricis filius* (odnosno ženi dobaci da je *meretrix monarchorum/scholarium*, ili možda *putana* ili *curva*)²³⁶ oštećena strana može tužiti klevetnika sudu koji je za takve sramotne verbalne uvrede propisivao oštre kazne što potvrđuje sljedeći primjer: „Kad je n. pr. filjarka Katarina Repec dvije žene opsovala... sudjena je na kazan osuda jezičnoga uz dometak, ako ne uzmogne platiti, da će joj jezik izrezati.“²³⁷ Također, u literaturi se navodi kako je najčešći način i oblik vrijeđanja u Dubrovniku u razdoblju od 15. do 18. stoljeća bio ženu osloviti „kurvom“, javnom ženom,

---

²³² Karbić, Marija, *Što znamo o nezakonitoj djeci u gradskim naseljima u međurječju Save i Drave tijekom srednjeg vijeka?*, *Scrinia Slavonica* 2(2002), Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod 2002., str. 175.

²³³ *Statut grada Splita, Splitsko srednjovjekovno pravo*, III. izdanje, Književni krug, Split., 1998.

²³⁴ Prevedeno s latinskog jezika: „jer loše žene dobre običaje uništavaju.“

²³⁵ Preuzeto iz: Dmitrović, Saša: *Šporki stari grad: Kratka povijest prostitucije u Rijeci*, Susačka revija, br. 44, 2003., str. 80

²³⁶ Prevedeno: prostitutkin sin, odnosno vladareva/učiteljeva bludnica/prostitutka (ili pogrdnije kurva). Mažuranić dodaje: „Znamo, kako i sad te pogrde hrvatski glase“. Mažuranić, Vladimir, *op. cit.* (bilj. 219), str. 71.; Ravančić, Gordan, *Dubrovačke prostitutke na izmaku srednjeg vijeka*, Matica hrvatska, str. 87.

²³⁷ Mažuranić, Vladimir, *op. cit.* (bilj. 219), str. 71.

prostitutkom, zlom ženom, svodnicom (*rufianom*) jer su ti atributi ukazivali na seksualni promiskuitet, prostituciju, svodništvo – sve što je uvrijeđenu osobu moglo dovesti na loš glas ili joj narušiti društveni ugled. Stoga su uvrijeđene žene nastojali obraniti svoju čast i dokazati pred sudom svoju nevinost, odnosno neosnovanost nanesenih uvreda.²³⁸ Već je spomenuto da su određene prostitutke dobro prošle kad su bile kažnjene samo izgonom iz Zagreba, budući da se uz spomenutu kaznu za „svodstvo i sablažnjiv bludnički život“ najčešće izricalo i šibanje ili „fruštanje“ tj. bičevanje.²³⁹

Odredbe o prostituciji pronalazimo i među kaznenopravnim odredbama sjevernokvarnerskih statuta. Tako je, primjerice, Mošćenički statut iz 1637. kažnjavao novčanom kaznom u iznosu od 25 libara svakoga tko je držao prostitutku u svojoj kući: „Da nigiedan mozi dérzat suoioi Kucchie (...) occite kurbi ka bi nastalla na hudobju i greh pod penu L 25.“²⁴⁰ Očito je kako je djelo smatrano teškim deliktom protiv javnog morala što je vidljivo iz visine propisane novčane kazne. Trsatski statut iz 1640. kažnjavao je prostituciju ili navođenje na prostituciju: „Ako bi ka žena ili sama sebe ili ku drugu napeljala na ko tamno delo od života, da plati L 50 i biti fruštana na priliku drugeh.“²⁴¹ Formulaciju „tamno delo od života“ treba shvatiti kao sudjelovanje osobno u prostituciji (eventualno i kakvom drugom obliku bludničenja) ili kao navođenje neke druge žene na prostituciju. Prema formulaciji propisa, počiniteljica djela mogla je biti samo ženska osoba, a kao kazna kumulativno su bili propisani novčana kazna u iznosu 50 libara i tjelesna kazna bičevanja, pri čemu se posebno ističe odgojni smisao kazne koja je trebala biti „...na priliku drugeh“.

O prostitutkama se u ovom periodu javno govorilo u skladu s crkvenim učenjem kao o nakaznim, neobuzdanim, delikventnim i opasnim osobama koje šire spolne bolesti i ujedno ugrožavaju općeprihvaćene društvene i prije svega kršćanske vrednote.²⁴² Neupitno je da su prostitutke i svodnice predstavljale jednu od tada postojećih marginalnih skupina protiv koje je društvo poduzima razne mjere opreza te ih neprestano stavljalo u podređeni položaj.²⁴³

---

²³⁸ Novak, Zrinka, *op. cit.* (bilj. 221), str. 327.

²³⁹ Mažuranić, Vladimir, *op. cit.* (bilj. 219), str. 71.

²⁴⁰ Milović, Đorđe, *Kaznena prava šest sjevernokvarnerskih statuta*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci (Biblioteka Zavoda za kaznene znanosti Mošćenice), Rijeka, 2005., str 172.

²⁴¹ *Ibid.*, str. 187.

²⁴² „Vjerojatno nam najslikovitiji primjer daje priča o babilonskoj bludnici (Biblija, Knjiga Otkrivenja, 17, Novi svijet, Zagreb 2006.) gdje se ona poistovjećuje sa nepatvorenim zlom i Nečastivim. U svakom slučaju znakovita je paralela između bluda i nečastivog.“ Ravančić, Gordan, *op. cit.* (bilj. 236), str. 85.

²⁴³ Osim prostitutki i svodnica među srednjovjekovne marginalne skupine (koje svakako predstavljaju zapostavljenu i nedovoljno obrađenu temu u hrvatskoj historiografiji) ubrajali su se i: duševni bolesnici, nakaze, homoseksualci, krvnici, lopovi, razbojnici, falsifikatori, gusari, Židovi itd. Karbić, Damir, *Marginalne grupe u*

Svodnice (*rufiane*) su bile oštrije tretirane te su smatrane većim zlom „budući da ne zarađuju vlastitim, nego tuđim tijelom, njihov se prijestup shvaća kao teži, pa i državna vlast prema njima zauzima mnogo oštiri stav, koji vodi do njihovog potpunog isključivanja.“²⁴⁴ Raspušteno i nekontrolirano žensko seksualno ponašanje nipošto nije bilo društveno prihvatljivo, već je bilo osuđeno na javni prijezir, podsmijeh, zgražanje, a ponekad podvrgnuto strogim zakonskim sankcijama (kao što je bilo vidljivo u primjeru Zagreba).

Ipak činjenica je da su postojali gradovi koji su bili tolerantniji u uređenju seksualne životne sfere. Jedan od liberalnijih gradova svakako je bio trgovački srednjovjekovni Dubrovnik čiji znameniti Dubrovački statut iz 1272. sadrži posebne odredbe o izvanbračnoj (nezakonitoj) djeci u četvrtoj knjizi u kojoj je obrađena grana obiteljskog prava te su u nizu odredbi spominjane žene i kao objekt zaštite njihova čestitost: „O ženi koja mora držati vjernost postelji nakon muževe smrti“, „O ženi koja ne želi čuvati vjernost bračnoj postelji“ isl.²⁴⁵ U srednjovjekovnom Dubrovniku zato možemo klasificirati čak dvije skupine bludnih žena: javne žene (prostitutke) i priležnice, od kojih su priležnice (najčešće sluškinje) sa plemićima imale spolne odnose, a često i izvanbračnu djecu te je takva veza predstavljala toleriranu javnu tajnu. Ipak, priležnice nipošto ne možemo podvesti pod klasičan tip prostitutke jer unatoč što su održavale izvanbračne veze s plemićima, nerijetko su bile spomenute u plemićkim oporukama, kao i njihova nelegitimna izvanbračna djeca.²⁴⁶

U glavi 72. četvrte knjige Dubrovački statut prostitutke spominje samo sporadično u jednom zakonskom članku koji je vezan uz položaj spomenutih nezakonitih kćeri. Radi se o situaciji u kojoj bi nezakonita kćer, pod uvjetom da postane bludnica, vračara ili svodnica, mogla biti slobodno kažnjavana od svoga oca ili njegovih zakonitih sinova te je ujedno mogla biti i istjerana ili prodana izvan Grada.²⁴⁷ Dakle, problem prostitucije morao se riješiti isključivo unutar obitelji, odnosno radi počinjenja zločina otac i braća su mogli nesretnu djevojku kazniti prema vlastitoj želji. Zanimljivo da (nenalik drugim europskim gradovima u tom periodu, od kojih je s mnogima od njih Dubrovnik imao razvijene trgovačko-posredničke veze) u

---

hrvatskim srednjovjekovnim društvima od druge polovine XIII. do početka XVI. stoljeća, Historijski zbornik, god. XLIV (1), 1991., str. 53-55.

²⁴⁴ *Ibid.*, str. 55.

²⁴⁵ Tomašević, Mirna: *Obitelj i djeca u Statutu Dubrovačke Republike: osvrt na čedomorstvo, napuštanje i posvojenje djece*, Pravnik, vol. 47., br. 95, str. 73.

²⁴⁶ Ravančić, Gordan, *Prilog poznavanju prostitucije u Dubrovniku u kasnom srednjem vijeku*, Radovi 31, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1998., str. 124.

²⁴⁷ Tomašević, Mirna, *op. cit.* (bilj. 214), str. 81.

Dubrovačkom statutu nema odredbi koje propisuju način odijevanja prostitutke (specifični remen ili kapuljača) ili limitaciju prostora njihova djelovanja.²⁴⁸

Tolerirana prostitucija utjecala je na raširenost trgovine ljudima te su mnoge djevojke upravo radi prostitucije dovedene u Dubrovnik, najčešće iz slabije razvijenih bosanskih krajeva. Isto tako srednjovjekovni Dubrovnik bio je važno tranzitno područje trgovine robljem, i to ne samo kršćanskim nego i s nekršćanskim djevojkama koje su iz Dubrovnika bile prevožene u Mletačku Republiku, Cipar ili češće na istok, što dokazuju „Kancelarski i notarski spisi Dubrovačkog arhiva od 1278 do 1301.“²⁴⁹ Po prvi puta se u skladu sa humanističkim određenjem epohe i radi jačanja crkvenog utjecaja ograničava prostor na kojemu prostitutke mogu slobodno obavljati svoj zanat u Dubrovniku 1409. posebnom odredbom kaznenog suda.²⁵⁰ Prema toj odredbi gradske su javne žene mogle stanovati i obavljati djelatnost samo unutar točno određenog dijela grada. Donošenju te naredbe zasigurno je uvelike doprinio primjer živopisne najpoznatije dubrovačke *madame*, zloglasne i problematične svodnice Bogne. Njezin burni život iščitava se iz povijesnih izvora prema kojima je ta „Bogu i ljudima mrska i prokleta žena“ bila odgovorna za niz incidenata, koji su uključivali raznorazne tučnjave, ali i ozbiljnu optužbu za veleizdaju prema kojoj je bosanskom kralju odala tijekom opsade Dubrovnika informacije o dubrovačkim planovima. Istraživač Đuro Tošić smatra da ju je u takvoj beznađnoj situaciji od sigurne smrtne kazne spasilo samo poznavanje: „... velikog broja diskriminirajućih informacija, koje je, kao *madame* javne kuće, imala o gradskim funkcionerima i plemstvu.“²⁵¹ U živopisnom svijetu prostitutki i svodnica srednjovjekovnog Dubrovnika (koji je unatoč liberalnog gradskog stava prema istima ipak pripadao kriminalnom miljeu Grada) iskače slučaj u kojemu prostitutka Bogosava u svibnju 1423. traži sudsku zaštitu od nasilnog klijenta. Naime, izvjesni Bogosav Milmanović ju je pretukao u njezinom domu te su optužbu protiv nasilnog klijenta poduprle druge dvije prostitutke Radula i Nikoleta u svojstvu svjedoka.²⁵²

Iako prostitutke definitivno nisu imale najbolju društvenu reputaciju, dubrovačke su ih vlasti tolerirale (dok same nisu počele izazivati namjerne incidentne situacije) iz sasvim

---

²⁴⁸ Ravančić, Goran, *op. cit.* (bilj. 67), str. 85.

²⁴⁹ *Ibid.*

²⁵⁰ Zanimljivo da je prije te odredbe u Dubrovniku postojala gradska četvrt nazvana Castelleto (istoimena „čtvrta crvenih svjetiljki“ postojala je i u onodobnoj Veneciji) u kojoj je postojao izvjestan broj javnih kuća i krčmi. Uz Castelleto zapisi spominju i slobodne prostitutke koje su obavljale posao u svojim domovima ili svodnikovoj kući. Više vidi: Ravančić, Gordan, *op. cit.* (bilj. 236), str. 86.

²⁵¹ Tošić, Đuro, *Srednjovjekovna turobna svakodnevnica (od prostitutke, preko vještice do vampira)*, Istorijski institut, Beograd, Edicija Studije, knji. 6, Beograd, 2012., str. 36.

²⁵² Za taj i druge slučajeve vidi: Ravančić, Gordan, *op. cit.* (bilj. 236), str. 87.

pragmatičnih razloga. Naime, bio je velik broj slučajeva u kojima su raspojasani mladići dokazivali svoju muškost tijekom razularenih provoda na nezaštićenim djevojkama i ženama koje su im se našle na putu. Stoga Dubrovčani razumno (iako ne previše oduševljeno) kao manje zlo od čestih napada, najčešće u vidu kaznenog djela silovanja, na pripadnice ženskog spola odlučuju tolerirati prostituciju. Ipak, već sredinom 16. stoljeća počinju prva progonstva prostitutki iz Dubrovnika (doduše isprva ograničena na vremenski period od 6 mjeseci ili godinu dana), od kojih jedna od žena biva kažnjena „zbog pokvarenog načina života“, a druga jer je „iskvarila mnogo mladića koji su je posjećivali.“²⁵³

6.7. Regulacija prostitucije u novovjekovnom razdoblju

U ovome dijelu rada najprije ćemo prikazati normativni okvir regulacije prostitucije na hrvatskom području u razdoblju od kodifikacije materijalnog kaznenog prava 1852. (uvođenjem *Kaznenog zakona o zločinima, prijestupima i prekršajima od 27. svibnja 1852.*), pa sve do 1934. kada je donošenjem *Zakona o suzbijanju (s)polnih bolesti od 28. ožujka 1934.* prostitucija bila zabranjena, čime se zakonodavac konačno opredijelio za prohibicionističko stajalište. Bitno je istaknuti kako u navedenom razdoblju dolazi do značajnih promjena u državnoj pripadnosti hrvatskih zemalja: 29. listopada 1918. došlo je do raspada Austro-Ugarske monarhije i osnivanja Države SHS, koja je pak 1. prosinca 1918. ušla u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, da bi se konačno 1929. potonja državna zajednica preimenovala u Kraljevinu Jugoslaviju.²⁵⁴ Navedene državne promjene imat će utjecaja i na normativni okvir regulacije prostitucije. Pored zakonskih i podzakonskih akata kaznenopravne naravi, primjenom odgovarajućih metoda tumačenja (gramatičke, logičke, sustavne, povijesne i teleološke) također će se analizirati zdravstveni i drugi propisi koji su se odnosili na pitanje prostitucije. S obzirom na isprepletenost veza Bosne i Hercegovine i hrvatskih područja u srednjem vijeku, zajednički državni okvir u modernom razdoblju u sklopu Austro-ugarske monarhije te udio hrvatskog stanovništva u toj zemlji,²⁵⁵ posebno poglavlje biti će posvećeno kratkom prikazu uređenja prostitucije u Bosni i Hercegovini za vrijeme austro-ugarske vlasti.

Na prikaz normativnog okvira regulacije prostitucije potom će uslijediti opis njegove primjene u praksi, uzimajući pri tom u obzir specifične društvene, gospodarske i

---

²⁵³ *Ibid.*, str. 88.

²⁵⁴ Više vidi: Čepulo, Dalibor, *op. cit.* (bilj. 174), str. 255-276.

²⁵⁵ *Ibid.*, str. 244.

političkopravne okolnosti koje postojale na tadašnjem hrvatskom prostoru, te društvene reperkusije vezane uz bavljenje prostitucijom.

6.7.1. Normativni okvir regulacije prostitucije u razdoblju važenja *Kaznenog zakona o zločinima, prijestupima i prekršajima od 27. svibnja 1852.*

a) Kazneni propisi

Kao što je već spomenuto u dijelu rada u kojemu je prikazana regulacija prostitucije u Austriji, carskim patentom od 27. svibnja 1852. uveden je austrijski *Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima* (u nastavku *KZ 1852*), čime je konačno bila izvršena unifikacija hrvatskog materijalnog kaznenog prava. U skladu s trodiobom kaznenih djela, koja je bila prihvaćena iz francuskog zakonodavstva, prostitucija je bila normirana u drugom dijelu zakona koji se odnosio na prijestupe i prekršaje („O prestupcih i prekršajih“, §§. 233-532).

Temeljna odredba u definiranju prostitucije bila je sadržana u §.509. kojim je propisan prekršaj „Bludnost kao obért“, koji je glasio: „Kažnjenje onih, koje tielom svojim bludno tèrguju, ostavlja se redarstvu miestnomu. Nego ako bludnica javnostju veliku daje sablazan; ako zavodi mladiće; ili ako znajući da ima bludnu koju bolest, sramotni svoj zanat nastavi: ima se za taj prekèršaj kaznit strogim zatvorom od jednoga do tri mieseca.“²⁵⁶ Iz navedene odredbe jasno je vidljivo kako se prostitutkama smatraju ženske osobe koje trguju svojim tijelom te da se kažnjavanje istih prepušta lokalnim redarstvenim vlastima. Ova nomotehnički jednostavna definicija ne odudara previše od uvriježenih definicija prostitucije u drugim europskim državama toga doba.²⁵⁷ Predaja ovlasti kažnjavanja za prostituciju lokalnom redarstvu dovest će do toga da će se propisi koji reguliraju prostituciju znatno razlikovati od jednog mjesta do drugog, iako će u većini gradova prostitucija biti dopuštena u javnim kućama. No, *KZ 1852* je ipak omogućio prekršajno kažnjavanje prostitutke u tri gore navedena slučaja: 1) ako je izazvala veliku sablazan; 2) ako zavodi mladiće; te 3) ako usprkos spolnoj bolesti nastavi obavljati svoj zanat. U prvom slučaju *ratio* odredbe je zaštita javnog reda i mira, kao i (spolnog) ćudoređa. Tom se odredbom nastoji spriječiti da prostitutka svojim neukrotivim i neprimjerenim ponašanjem utječe na neiskvarenu javnost i/ili izazove javno zgražanje iste. U drugom slučaju je pak objekt zaštite premješten na zaštitu maloljetnika, odnosno tom se odredbom nastoji onemogućiti djelatnost prostitutki prema

---

²⁵⁶ *Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima od 27. svibnja 1852.*, op. cit. (bilj. 171), str. 585.

²⁵⁷ Više vidi: *supra*, str. 3-8. rada

maloljetnicima (jer ukoliko ne smije zavoditi „mladiće“ ne može ih ni „uslužiti“). I konačno, treći slučaj usmjeren je ka zaštiti javnog zdravlja, odnosno onemogućavanju širenja tada rasprostranjenih spolnih bolesti. Propisana kazna je bila kazna strogog zatvora u u trajanju od jednog do tri mjeseca.²⁵⁸

Daljnja odredba o prostituciji nalazi se u §.510. pod nazivom „Bludni obèrt žene udate“ prema kojemu: „Čeljade udato, koje tielom svojim bludno uztèrguje, ako muž o tom i ne povede tužbe, podvèrženo je pomenutoj kazni kao i neudato. To što je bludnica udata, ima se smatrati kao otegotjujuća okolnost.“²⁵⁹ Iz navedenog prozlaži kako je, analogno kao i kod prekršaja preljuba (§.502.), muž kao povrijeđena strana mogao podići privatnu tužbu protiv zakonite žene koja se bavi prostitucijom, ali se za razliku od preljuba ovdje kazneni postupak također pokretao i *ex officio*.²⁶⁰ Također, izrijekom je određeno kako se okolnost da je prostitutka udana prilikom izricanja kazne uzimala kao otegotna okolnost, najvjerojatnije zbog nastojanja zakonodavca da zaštiti instituciju braka i obitelji, kao i zbog mogućeg nastanka dvojbe o zakonitosti budućeg potomstva.

Nadalje, *KZ-u 1852.* predvidio je kažnjavanje muževa koji su naveli svoje supruge da se bave prostitucijom te su sudjelovali u tome, ili su na neki drugi način očito vukli korist iz supruginog prostituiranja. §.511. naziva tu situaciju „Kad muž pristane na to i odatle bude vukó korist“ i normira je na sljedeći način: „Ako se pokaže putem iztrage, da je muž bio privolio na sramotni taj zanat žene svoje, i da je bio dionik zaslužbe, ili da je inim kojim načinom očito vukó odatle korist: kriv je prekèršaju i ima se kaznit strogim zatvorom od tri do šest mjeseci, koi se po okolnostih i pooštrit imade.“²⁶¹

U §.512. inkriminirano je svodstvo kao prekršaj koji se prema *KZ 1852.* može javiti u tri pojavna oblika. Tako za prekršaj svodstva odgovara onaj: „...koi bludnicam za tieranje nedopuštena obèrta njihova u sebe daje redovito boravište ili ini zaklon; koi se zanima dovodjenjem takove čeljadi; koji se drugčije dá upotrebit, kao posrednik, u takovih

---

²⁵⁸ Šilović, Josip, *Kazneno pravo po Dru. K. Janki*, Četvrto popravljeno izdanje, Naklada kralj. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, Kr. zemaljska tiskara, Zagreb, 1908., str. 424-425.

²⁵⁹ *Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima od 27. svibnja 1852.*, *op. cit.* (bilj. 171), str. 585.

²⁶⁰ Daljnja razlika između ta dva djela jest činjenica da je preljub predstavljao rodno neutralno kazneno djelo budući da je tužbu mogao pokrenuti bilo koji od bračnih partnera (dakako, unatoč zakonskoj mogućnosti teško je i zamisliti da bi se mnogo žena upustilo u takav zakonski pothvat protiv nevjernog muža, već je izvjesno i povijesno višestruko potkrijepljeno da su žene morale stojički podnositi i „žmiriti“ na suprugove izvanbračne avanture), dok je već iz zakonske definicije nesporno da se kod prostitucije presumira da se njome bave samo žene (u skladu sa stvarnom društvenom situacijom). Iz svega toga proizlazi da je stvarna intencija zakonodavca kod preljuba bila zaštiti muža tako da mu se kao prevarenom suprugu omogućí satisfakcija mogućnošću tužbe protiv nevjerne žene.

²⁶¹ *Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima od 27. svibnja 1852.*, *op. cit.* (bilj. 171), str. 585.

nedopuštenih sporazumljenjih.²⁶² Za navedeni prekršaj predviđena je kazna strogog zatvora od tri do šest mjeseci, uz opasku da se kazna ima pooštriti „...ako krivac bude nastavio taj obrt već kroz dulje vrijeme.“²⁶³ U slučaju recidivizma, osuđena osoba je nakon izdržane kazne trebala biti otpravljena iz mjesta u kojemu je dotada boravila (a gdje se bavila tim nečasnim poslom), a ako se radilo o strancu, tada je bila izgnana iz cijele Monarhije.²⁶⁴ Zakonska formulacija §.512. može se protumačiti na način koji dovodi u pitanje postojanje javnih kuća i kažnjavanje svodnika, što je u suprotnosti sa stavom tada najrasprostranjenije reglementacijske politike uređenja prostitucije koja je tolerirala postojanje bludilišta. Tu je moguću nedoumicu i dvojbenu formulaciju u svom rješenju od 7. lipnja 1902. radi rješavanja konkretnog predmeta raspravio sud Stola sedmorice ustvrdivši da nema kaznenopravne odgovornosti svodnika, odnosno onoga koji: „...ovakvim bludnicam, kojih obrt redarstvena oblast trpi odnosno muče dozvoljuje, zaklonište daje.“²⁶⁵ *Argumentum a contrario* može se zaključiti da će kaznenopravno odgovarati samo svodnik koji vrbuje žene koje se prije nisu bavile tim poslom (i tako pogoduje tada raširenoj trgovini ljudima, ali i iskorištavanju bijede i nesretnih životnih okolnosti tih žena), što se moglo dokazati time što jednostavno nisu posjedovale propisanu dozvolu. Dakle, suci Stola sedmorice pravilno su podsjetili da sam *KZ 1852.* u §.509. tolerira kontroliranu prostituciju (tj. onu nadziranu od strane policije), a samim time i javne kuće u kojima prostitutke jedino smiju obavljati svoju djelatnost, a u kojima im svodnik „zaklonište daje“ pa se tako posredno prihvaća i njegova specifična uloga u kontroliranoj prostituciji. Stoga oni neće kaznenopravno odgovarati prema §.512., dakako pod pretpostavkom da se prostitucija obavlja sukladno propisma lokalne redarstvene vlasti. Kraljevski sudbeni stol u Zagrebu otišao je korak dalje pa tako u svojoj odluci od 13. veljače 1907. kaže: „Vlasnici bordela ne počinjaju prekršaj §.512. sl. a) i b) tim, što daju bludnicama za tjeranje njihova zanata u sebe redovito boravište, i što se zanimaju dovodjenjem takove čeljadi tim, što zamijenjuju takovu čeljad s drugim vlasnikom bordela.“²⁶⁶ Iz navedenog proizlazi kako je bila omogućena razmjena prostitutki (što je često bio način kojima vlasnici bordela sele u drugo mjesto prostitutku zaraženu nekom veneričnom bolešću kako bi izbjegla

---

²⁶² *Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima od 27. svibnja 1852., op. cit.* (bilj. 171.), str. 585-586.

²⁶³ *Ibid.*

²⁶⁴ Navedena odredba sadržana je u §.514. *KZ-a 1852.* s nazivom „Kazan u slučaju ponovljenja“ te je glasila: „Čeljade, kažnjeno već jedan put svodstva radi, ima se sljedeći put, nakon podnešene kazni, odpraviti iz miesta gdje do tad bude boravilo; a ako bude inostrano, odpraviti se ima iz krunovinah cesarevine svihkolikih.“ *Ibid.*

²⁶⁵ Prilozi i dodaci, Zdravstvene naredbe i odpisi. Kažnjenje prostitucije. IV. prilog „Liečničkom viestniku“ (1902. br. 3.), str. LI.

²⁶⁶ Farkaš, Kamilo, *Uredjenje prostitucije u Zagrebu*, Skupštine i kongresi. 7. sastanak dermato-venerološke sekcije, Predavanje Dr. Farkaša o uređenju prostitucije u Zagrebu, Liječnički vjesnik, Staleški glasnik, god. 44., br.9, Zagreb, septembar 1922., str. 217-222.

zdravstveni pregled čime bi morala barem nakratko „sići s dobro uhodane trake“, odnosno obustaviti posao) ili ukoliko je prostitutka napustila bordel (što se isuviše teško realiziralo u stvarnosti) mogla ju je zamijeniti samo druga registrirana prostitutka. *Ratio* te odredbe je jasan: onemogućiti ili barem otežati priljev novih djevojaka u „pakao“ prostitucije i time izbjeći sve neugodne posljedice koje se povezuju s prostitucijom, kako za mladu ženu, tako i za društvo u cjelini. Također, isticalo se kako redarstvo time što izdaje posebne propise kojih se bludnice moraju pridržavati, vodi ih u evidenciji i drži pod nadzorom, znajući za njihov obrt, te ih redovito podvrgava liječničkom pregledu, tada im time prešutno dozvoljava bavljenje prostitucijom pa se onda za takve bludnice, dokle god se drže izdanih redarstvenih propisa, ne može se reći da obavljaju nedopušteni obrt.²⁶⁷

U §.515. *KZ 1852.* je predvidio posebni propis za gostioničare, krčmare i njihovu posluđu koji su, izvan slučajeva podvođenja navedenih u §.512., omogućavali prostituciju u svojim lokalima. Prekršaj „Davanje prigode bludnosti od strane gostionikah, kèrčmarah ili njihove služinčadi“ kažnjavao se novčanom kaznom od 25 do 200 forinti, a ako bi se osuđenik i dalje nastavio s takvim ponašanjem trebala se primijeniti stroža kazna koja se sastojala od gubitka obrta i nemogućnosti dobivanja obrtnice za ponovno otvaranje krčme i/ili gostionice. Ako bi pak prekršaj bio počinjen od strane posluge bez znanja gostioničara ili krčmara, tada su se počinitelji trebali kazniti zatvorom od osam dana do tri mjeseca.²⁶⁸ Iz navedene odredbe vidljivo je kako je zakonodavac prepoznao krčme i gostionice (dakle, mjesta zabave i točenja alkohola) kao visoko rizična mjesta po pitanju prostitucije. Stoga ne treba čuditi da je u naredbi bana od 23. prosinca 1900., kojom se izdaju zdravstveno-redarstveni propisi kojih se treba pridržavati kod točenja i prodavanja pića, u trećem poglavlju „O javno-ćudorednostom i redarstvenom nadzoru“ govoreći o osoblju koje može biti namješteno u poslovnicama koje toče piće u §.13. bilo određeno: „U poslovnica za točenje pića namješteno osoblje, osobito pako točioc, konobari i konobarice, koji sa občinstvom u doticaj dolaze, imade biti podpuno zdravo, ne smije biti opterećeno kojom zaraznom bolesti (tuberkolozom, syphylis), te se imade prema gostovom pristojno vladati. Dozvolbenik dužan je paziti naročito na to, da ženski namještenici netjeraju sa mužkim gosti nemoral i da posao pod naslovom točenja pića

---

²⁶⁷ *Ibid.*, str. 218.

²⁶⁸ §.515. *KZ 1852* glasio je: „Gostionici i kèrčmari, koji izvan slučajevah prekèršaja svodstva, pomenutih u §.512, priskèrbljuju prigodu bludnosti: krivi su pre su prekèršaju i imadu se kazniti pèrviput globom od dvadeset i pet do dvie sta forintih. Ako pak i dalje nastave davat takovu prigodu, imadu se maći iz gostionice ili k kèrčme i za unapredak očitovat za nesposobne za takav obèrt. Ako pak učine taj prekèršaj, bez znanja gostionika ili kèrčmara, sluge ili služkinje: kaznit se imadu ovi zatvorom od osam danah do tri mieseca danah.“ *Ibid.*, str. 586.

ne služi u svrhe bludne.²⁶⁹ U ovome se razdoblju isticalo postojanje sveze između alkohola i prostitucije: „Ako alkohol nije svakiput uzrok nećurednosti ženskinje treba ipak dopustiti, da bludnica bez alkohola obično ne može biti.“²⁷⁰ Iz predostrožnosti se, među odredbama koje su se bavile očuvanjem ljudskog zdravlja i života, javila 1909. i naredba hrvatske zemaljske vlade o „ženskoj poslugi u svratištima, restauracijama, kavanama i gostionama – zapriečenje prostitucije“.²⁷¹ Tom naredbom nastojalo se ukazati na poveznicu između ženske posluge u navedenim ugostiteljskim objektima i ženske prostitucije, a na koju je „kolegijalno“ na sljedeći način ukazalo „Društvo hrvatskih konobara u Zagrebu“ koje je 1906. podnijelo saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije molbu, kojom moli: „... da bi se ženska posluga gostiju u svratištima, restauracijama, kavanama i gostionama budi zakonom budi naredbom zabranila i ukinula te odredilo, da se u tim poslovima imadu lih strukovno izobraženi konobari namjestiti.“²⁷² Unatoč takvom sugestivnom prijedlogu, hrvatska zemaljska vlada je pomirljivo u spomenutoj naredbi rezonirala kako bi se takvom regulacijom onemogućila mnogim „čestitim ženskinjama unosna zarada“ te kako za takvu zabranu nema uporišta u obrtnom i nijednom drugom tada važećem zakonu. Ipak, vlada smatra da prostituciji u javnim lokalima treba svim mogućim zakonskim sredstvima stati na kraj, pa stoga u naredbi upućuje sljedeće: „... potrebno je u prvom redu, da upravne odnosno redarstvene oblasti one lokale, u kojim su ženske za poslugu smještene, naposeb pak one gdje postoji sumnja, da se te ženskinje bludom bave, najstrožije nadziru, pa ako se dokaže, da se u njima nemoralni život provodi, proti dotičnim ženskim poslužiteljicama po postojećim kaznenim propisima, naročito po §-u 13. banske naredbe od 23. prosinca 1900. broj 87.353. odj. unut., postupa, a u ponovnom takovom slučaju dotičnoj ženskinji zabrani daljnje posluživanje gostiju u takovom javnom lokalu.“²⁷³ Propisuje se da će se na identičan način postupati s gostioničarima koji se potajno u svojim lokalima bave svodstvom (ako se ne bi radilo o kaznenom postupku po propisima §§. 512.-515. *KZ-a 1852*), a moguće je istoga kazniti tako da mu se: „... uzkrati dozvola za glazbene i ine produkcije, a tako i za držanje

---

²⁶⁹ Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 23. prosinca 1900. br. 87.363., kojom se u sporazumku sa kr. ug. ministrom financija u smislu §. 37. zak. čl. XXV. 1899. izdaju zdravstveno-redarstveni propisi, kojih se valja držati kod točenja pića, određuju kazni za slučaj prekršenja istih, te ustanovljuje način vršenja redarstvenog i liečničko-redarstvenog nadzora u tih stvarih. U: *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*, god. 1900., kom. XIII., br. 97., Zagreb, 1900., str. 768.

²⁷⁰ Gundrum, Fran, *op. cit.* (bilj.), str. 75.

²⁷¹ Naredba kr. zem. vlade, odjela za unut. poslove, od 6. prosinca 1909. br. 37.729 Ženska posluga u svratištima, restauracijama, kavanama i gostionama – zapriečenje prostitucije. U: Katičić, Vladimir (ur.), *Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe. Dodatak V.*, Tisak kr. zemljanske tiskare, 1912., str. 68-69.

²⁷² *Ibid.*, str. 68.

²⁷³ *Ibid.*, str. 69.

otvorenim istih lokala preko redarstvenog sata.²⁷⁴ Ako ni ta mjera ne urodi plodom, slijedi ona koja svojim sadržajem prati prijedlog „Društva hrvatskih konobara“, a to je da se: „... dotičnomu vlasniku ili upravitelju lokala iz javnih i to ćudorednih i zdravstveno-redarstvenih obzira zabrani držanje ženskinja za podvorbu gostiju.“²⁷⁵ Za one vlasnike ugostiteljskih objekata koji su konstantno kršili zabranu slijedila je najstroža kazna: „U onim pako slučajevima, gdje je očito, da se sa znanjem i privolom dozvolbenika (vlasnika ili upravitelja lokala) nemoral u tim poslovima tjera, imadu se po propisu §. 13. gore spomenute banske naredbe, razpravni spisi radi oduzeća dozvole toćenja pića nadležnom kr. financijalnom ravnateljstvu uz shodan predlog dostaviti.“²⁷⁶

Osim kao prekršaj, svodstvo je bilo kažnjivo i kao zločin.²⁷⁷ U prvom dijelu *KZ-a 1852* koji se odnosio na zločine, u glavi 14. „O silovanju, oskvènutju i ostalih težkih vèrstah bludnosti“, u §.132. normirana su dva slućaja. Prvi slućaj odnosio se na „Svodstvo glede osobe koje nevine“, dakle svodstvo osobe koja je spolno nevinna. Drugi pak slućaj („Zavedenje na bludnost“) odnosio se na podvođenje koje ćine roditelji, tutori, hranitelji ili ućitelji prema svojoj djeci, svojim štićenicima ili onima koji su povjereni njihovom othranjivanju i podučavanju, pa makar podvedeni i više nisu spolno nevinni. Predvićena kazna za navedeni zloćin svodstva bila je teška tamnica od jedne do pet godina.²⁷⁸

b) Redarstveni propisi

Budući da je kažnjavanje prostitucije bilo prepušteno nadležnosti lokalnih redarstvenih vlasti, u izvršavanju te zadaće redarstvo je izdavalo posebne propise kojih su se bludnice morale pridržavati, vodilo njihovu evidenciju i vršilo nadzor nad njima. U nastavku ćemo dati pregled redarstvenih propisa kojima se regulirala prostitucija u pojedinim hrvatskim gradovima.

Prvi bludilišni pravilnici doneseni su već krajem 19. stoljeća pa je tako poznato kako je prvi bludilišni pravilnik za Zagreb donesen 16. travnja 1899. godine,²⁷⁹ dok je *Pravilnik o uredjenju i nadziranju prostitucije u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku* nastao prije, još 1. prosinca 1896.²⁸⁰ Osjećki bludilišni pravilnik bio je tiskan na 27 stranica, sadržavao je 60

---

²⁷⁴ *Ibid.*

²⁷⁵ *Ibid.*

²⁷⁶ *Ibid.*

²⁷⁷ Šilović, Josip, *op. cit.* (bilj. 253), str. 427-428.

²⁷⁸ *Kazneni zakon o zloćinima, prijestupima i prekršajima od 27. svibnja 1852.*, *op. cit.* (bilj. 171), str. 521.

²⁷⁹ Zorko, Tomislav, *op. cit.* (bilj. 61), str. 35.

²⁸⁰ Filipović, Sergej, *Reguliranje prostitucije u Osijeku na prijelazu iz 19. U 20. stoljeće: Pravilnik o uredjenju i nadziranju prostitucije iz 1896. i Pravilnik za bludilišta iz 1911.*, *Scrinia Slavonica*, 14, 2014., str. 145.

članaka te je bio podijeljen u 6 poglavlja. Ti pravilnici nastali su zato što su sukladno članku 509. *KZ-a 1852* mjesna redarstva (ovlaštena od strane gradskih poglavarstava) dobila ovlasti reguliranja prostitucije.

Odjel za unutarnje poslove hrvatske zemaljske vlade je zbog velikog broja javnih kuća smatrao nužnim da se sastavi jedinstvena uputa za sastavljanje „pravilnika za bludilišta“. Stoga je 19. svibnja 1911. izdao naputak za njihovo sastavljanje te se zapravo radilo o svojevrsnoj šabloni prema kojoj su gradovi imali sastaviti svoje vlastite bludilišne pravilnike.²⁸¹ Naputak je imao 22 članaka, podijeljenih u 6 odjeljaka (od A do F) nazvanih redom: „Opće ustanove“, „Očevidnost bludnica“, „Odnosaj vlastnice bludilišta prema bludnicama“, „Liečničko pregledavanje bludnica“, „Zaglavne ustanove“. Već u članku 1. stoji da dozvolu za otvorenje ili premještanje javne kuće dodjeljuje nadležna redarstvena oblast „koja može podijelenu dozvolu u svako vrijeme i opozvati.“²⁸² Spomenutu su dozvolu mogle dobiti samo ženske osobe starije od 30 godina, a uz to dodatno da ishode istu morale su garantirati da se: „... iskažu uredovnim svjedočbama, da nisu bile kažnjene radi zločina ili prekršaja počinjenog iz pohlepe za dobitkom, te koje su oblasti poznate kao povjerljive osobe i koje iskažu svoje imućstvo obzirom na podržavanje reda u svom poslovanju.“²⁸³ Daljnje najbitnije odredbe jesu one koje su uređivale tko smije postati bludnicom i to „samo ženske osobe koje su navršile 17. godinu života te su duševno i tjelesno potpuno zdrave.“²⁸⁴, a kome je pak izričito zabranjeno korištenje usluga prostitutki: „... mladićima izpod 18 godina, kao i što odraslim u pijanom stanju.“²⁸⁵ Pravilnikom se nastajalo onemogućiti što širem krugu žena da postanu prostitutke, prvenstveno već tako da im se onemogući pristup i ulazak u samo bludilište: „... zabranjen je nadalje pristup drugim nezaposlenim ženskim osobama, koje nisu prijavljene kao bludnice ili služavkama u svrhu podavanja prilike za spolno obćenje, nadalje je zabranjeno ženske vabiti ili vabiti dati, da postanu bludnice, isto tako i posredovanje bludnica iz jednoga bludilišta u drugo, ili bludnicu proti njezine volje pridržati u bludilištu.“²⁸⁶

Dalje se određuje dužnost „vlastnice“ bludilišta (što automatski podrazumijeva da su samo ženske osobe mogle osobno voditi i nadzirati bludilišta), koja je ujedno odgovorna i koja se

---

²⁸¹ Naredba kraljevske vlade, odjela za unutarnje poslove od 19. V. 1911. broj 23.490, kojom je izdan naputak za sastavljanje „pravilnika za bludilišta“, u: *Sbirka zakona i naredaba tiućih se zdravstva i zdravstvene službe, dodatak V.*, Katičić, Vladimir (ur.), Zagreb, 1912., str. 51-; Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 176.

²⁸² *Ibid.*, str. 51.

²⁸³ Članak 2., *Ibid.*

²⁸⁴ Članak 10., str. 54.

²⁸⁵ Članak 8., str. 53.

²⁸⁶ *Ibid.*

kažnjava za svako kršenje napatka.²⁸⁷ Detaljno je napatkom uređeno tko smije stanovati u bludilištima, prije svega u njoj bi trebale stanovati samo prostitutke i vlasnica javne kuće, no iznimno se omogućavalo da u njima borave i: „... eventualno njezin suprug, njihova djeca, koja nisu prekoračila 2. godinu života te potrebno služinsko osoblje.“²⁸⁸ Spomenuto osoblje, ukoliko je bilo ženskog spola moralo je biti starije od 40 godina (valjda kako ne bi iste i same dobile poriv da se prostituiraju), a muško barem 25 godina starosti. Zanimljivo kako se prije ishoda dozvole za otvaranje bludilišta morao održati specifični „mjestni zdravstveno-redarstveni gradjevni očevid“, pri čemu su tijekom istoga morali biti saslušani i neposredni susjedi (iz predstrožnosti, kako bi imali prilike javno iskazati svoje ne/protivljenje otvaranju bludilišta u njihovoj neposrednoj blizini). Također, Napatkom je bilo striktno i vrlo precizno određen vanjski smještaj i izgled kuće.²⁸⁹

Molbe za otvaranje bludilišta morale su biti: „... instruirane po uzorku molba za gradjevnu dozvolu.“²⁹⁰ Što se tiče prostornog smještaja javne kuće, trebalo se prije svega uzeti u obzir da ne budu u blizini crkava, škola, javnih i znanstvenih zavoda, a slično kao i u Sarajevu vlasti su nastojale da se bludilišta: „U manjim mjestima neka budu ove kuće po mogućnosti radi boljeg nadzora i morala centralizirane u zabitnom predjelju mjesta, na kojem se imade redarstvena oblast brinuti za osobnu sigurnost posjetitelja, a u većim gradovima imadu se decentralizirati“,²⁹¹ uz već spomenuta prostorna ograničenja. Izričito je napatkom detaljno određen i vanjski te unutarnji izgled bludilišta.²⁹²

Niz je zabrana određenih napatkom, kojih su se i vlasnice bludilišta te bludnice morale držati. Tako je, prije svega, bilo zabranjeno remetiti javni red i mir te je ujedno zatraženo da: „Ulični

---

²⁸⁷ Članak 2, *loc. cit.*

²⁸⁸ Članak 3., *Ibid.*

²⁸⁹ „Kuća u kojoj je bludilište, mora biti od susjednih kuća dobro ograđena, dvorište odijeljeno od susjednog dvorišta sa plotom od najmanje dva metra visine, da se iz jednog dvorišta ne može vidjeti u drugo. Prozori koji se otvaraju na ulicu, imadu biti providjeni neprozirnim staklom, a po noći zatvarani podpunim kopcima. Ulazna vrata smiju biti samo jedna koja služe za ulaz i izlaz (a nesmiju biti širja u polovici od pol metra) a moraju biti u polovici uvijek zatvorena, da se sa ulice ne može viditi u vežu i dvorište bludilišta. Kuće u kojima su bludilišta, nije dozvoljeno označivati napadnim vanjskim znacima, izim potrebnom razsvjetnom svjetiljkom.“ *Ibid.*

²⁹⁰ Zanimljivo da je redarstvena oblast prilikom dodjeljivanja dozvola imala odlučivati o sljedećim pitanjima: „O broju i potrebi izvjestnog broja bludilišta kao i o broju bludnica za pojedina bludilišta, o mjestu gdje se takova postave, o prikladnosti zgrada i prostorija, u kojima se kane bludilišta smjestiti.“ *Ibid.*

²⁹¹ *Ibid.*

²⁹² Tako članak 7. propisuje unutarnji izgled bludilišta, pri čemu je velik naglasak stavljen na higijenu i održavanje čistoće: „Sobe koje se opriedele za spolno obćenje imadu se držati u najvećem redu i čistoći, imadu vazda biti providjene potrebnim naredjajem, čistom posteljinom i umivaonikom. Prostorije opredieljene za zabavu gosti imadu biti prostrane, dobro razvietljene i u najvećem redu držane. Spavaone bludnica moraju odgovarati zračnim prostorom broju bludnica, koje u njima prebivaju prema ustanovama higijene. U svakom bludilištu mora biti najmanje jedna pristojno uređena kupaona, koja ima služiti bludnicama za kupanje, a osim toga jedna soba za liečničko pregledavanje...“ *Ibid.*, str. 53.

prozori moraju biti zatvoreni i zastrti zavjesama, a bludnicama je zabranjeno na prozore se naslanjati. Kod zračenja bludilišnih odaja imadu se bludnice zadržavati u stražnjim odajama.²⁹³ Osim toga, bilo je strogo zabranjeno „kuhanje toplih jela“ i točenje alkoholnih pića gostima, ali i „prekomjerno podavanje žestokih pića bludnicama.“²⁹⁴ Navedena zabrana, primjerice, nije postojala u sarajevskim bordelima. Tom se odredbom htjelo smanjiti mogućnost izgreda u bludilištima, ali i onemogućiti dulje zadržavanje posjetitelja negoli što je to bilo potrebno. Radi istoga, u bordelima je bilo zabranjeno kartanje, dok je dozvolu za „držanje glasovira i glasoviranje“ mogla udijeliti samo lokalna redarstvena vlast.²⁹⁵ Zanimljiva je odredba kojom se izričito razgraničuje da ono što vrijedi za krčme, gostione i kavane ne vrijedi za javne kuće, prije svega odredbe o zatvaranju istih. Također, dodaje se kako ulaz u bludilište mora biti omogućen gostima i danju i noću.²⁹⁶

Na temelju gore izloženog naputka za izradu bludilišnih pravilnika, sljedeći su gradovi (s većim ili manjim modifikacijama) usvojili svoje nove pravilnike: Zagreb, Osijek, Slavonski Brod, Bjelovar i Križevce. Poznato je da je zagrebački pravilnik donesen 6. kolovoza 1912., međutim, zanimljivo je kako spomenuti pravilnik nije bio predan zemaljskoj vladi na odobrenje, već se i dalje postupalo prema starome.²⁹⁷ Bludilišni pravilnik za Osijek nastao je već 16. kolovoza 1911., te je potvrđen od Odjela za unutarnje poslove hrvatske zemaljske vlade 4. listopada 1911., dok se počeo primjenjivati od 1. studenog iste godine. Osječki pravilnik napisan je na 11 stranica, sadrži 25 članaka i podijeljen je na 6 poglavlja.²⁹⁸ Drugi slavonski grad, tada poznat kao Brod (danas Slavonski Brod), svoj je pravilnik dobio 5. srpnja 1911., a potvrđen je iste godine 19. srpnja te je imao 22 članaka.²⁹⁹ Pravilnik za Bjelovar nastao je 26. srpnja 1911., potvrđen je od zemaljske vlade 4. listopada 1911. te je imao čak 34 članaka³⁰⁰, dok je posljednji bludilišni pravilnik bio onaj križevački koji je nastao (tek) 27. veljače 1913., dok je potvrđen od Zemaljske vlade 9. ožujka 2013.³⁰¹

Bludilišni pravilnici hrvatskih gradova uistinu su vjerno pratili sadržaj analiziranog Naputka, pa se tako u većini pravilnika nalaze identične prepisane odredbe samog Naputka. Prije svega

---

²⁹³ Članak 4., *Ibid.*

²⁹⁴ Članak 5., *Ibid.*

²⁹⁵ *Ibid.*

²⁹⁶ Članak 6., *Ibid.*

²⁹⁷ Zorko, Tomislav, *op. cit.* (bilj. 61), str. 41.

²⁹⁸ Filipović, Sergej, *op. cit.* (bilj. 280), str. 150.

²⁹⁹ Kevo, Mario, *Bludni život Broda na Savi pred Prvi svjetski rat*, Kolo, 4, 2003. str. 391.

³⁰⁰ Habek, Dubravko, *Bludobolja u Bjelovaru na prijelazu XIX. u XX. stoljeće*, Gynaecol Perinatol, 2008., str. 216.

³⁰¹ Homen, Zoran, *Pravilnik za bludilišta u gradu Križevcu iz 1913. godine*, Muzejski glasnik, Glasilo muzeja Sjeverozapadne Hrvatske, 1993., (73 – 75.), str. 73.

radi se o normama koje reguliraju mjesto smještaja javnih kuća, njihov vanjski i unutarnji izgled, međusobne odnose bludnica i vlasnica te kontrolu izvršavanja reda. Međutim, svaki od spomenutih gradskih pravilnika imao je svoje specifičnosti, radi diskrecijskih ovlasti koje je Naputak za sastavljanje „pravilnika za bludilište“ davao redarstvenim oblastima gradova. Tako, iako je opća odredba Naputka dozvoljavala da u bordelima smiju živjeti djeca vlasnice bludilišta starosti do dvije godine, osječki bludilišni pravilnik povisuje tu dob na 6. godina. Također, u osječkim bludilištima uredovno vrijeme je bilo od 19 do 5h (no već 1916. je Gradska skupština svojim zaključcima odlučila skratiti radno vrijeme u četirima osječkim bludilištima do (samo) 3h ujutro, dok se za dodatna i oduzeta dva sata naplaćivala posebna dnevna pristojba od 10 kruna),³⁰² a ne tijekom čitavog dana i noći kao što je to predloženo i omogućeno općim Naputkom. Brodski pravilnik imao je čak dodana (zdravstvena) poglavlja o tome kako se zaštititi od spolnih bolesti, kako pregledati bludnice i odredbe o samom pregledu.³⁰³ Odredbe o pregledu bludnica postojale su i u križevačkom statutu koji je bio mnogo stroži s obzirom na to da je čak propisivao novčane kazne (od 5 do čak 1000 kruna) za nepridržavanje spomenutih odredbi pravilnika.³⁰⁴ Ipak, unatoč još mnogim takvima „mjesnim“ specifičnostima, čak i površnom analizom (pa i najjednostavnijim tekstualnim iščitavanjem) dolazi se do zaključka kako su svi pravilnici nastali po istom obrascu te su se zasnivali na odredbama Naputka.

Zagrebački bludilišni pravilnik iz 1912. bio je na snazi do 1922., kada je gradsko vijeće grada Zagreba odlučilo detaljnije urediti prostituciju za gradsko područje te stoga donosi 24. rujna 1922. *Odredbu o nadzoru nad prostitucijom na području grada Zagreba*.³⁰⁵ Donošenjem ove *Odredbe* proizlazi da povijest tolerirane prostitucije u Zagrebu tijekom 20. stoljeća možemo pratiti u dva perioda, prvo putem javnih kuća ili bludilišta (do 1922.), a onda i putem djelatnosti javno toleriranih prostitutki (sve do 1934., kada je uvedena zakonska zabrana prostitucije, u Zagrebu je postojala legalna, reglementirana prostitucija). Taj propis smatran je nesumnjivo najrazrađenijim reglementarističkim dokumentom koji je regulirao prostituciju na cjeloukupnom području kasnije Jugoslavije.³⁰⁶ Spomenuta *Odredba* sadrži 87 članaka čiji su dijelovi nazvani: „Općenite ustanove“ (čl.1), „Pojam prostitucije“ (čl.2.), „Nadzorna oblast“ (čl.3), „Svrha nadzora“ (čl.4), „Redarstveni nadzor toleriranih prostitutka“ (čl.5.-25.),

³⁰² Filipović, Sergej, *op. cit.* (bilj. 280), str. 150-151.

³⁰³ Kevo, Mario, *Pravilnik za bludilišta u gradu Brodu na Savi*, Scrinia Slavonica, 2004., (530 – 542.), str.

³⁰⁴ Homen, Zoran, *op. cit.* (bilj. 458.), str. 75.

³⁰⁵ Odredba kr. redarstvenog ravnateljstva u Zagrebu od 24. rujna 1922. Br. 11027 prs. o nadzoru nad prostitucijom na području grada Zagreba, u: Spitzer, Adolf; Barac, Mihovil (ur.), *Zbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe*, dodatak XIII., str. 230.

³⁰⁶ Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 176.

„Stanovi prostitutka“ (pri čemu se razlikuje mjesto stanovanja „ulične“ prostitutke od onih „kaserniranih“; čl.26.-46.), „Zdravstveni nadzor toleriranih prostitutka“ (čl.47.-58.), „Uredovno-liječnička pregledba“ (čl.59.-67.), „Nadzor nad tajnom prostitucijom“ (čl.68.-76.), „Skrbnički fond za tolerirane prostitutke“ (čl.77.-81.) i naposljetku „Kazne“ (čl.82.-87.).

Već u članku 1. sadržan je ondašnji najrašireniji društveni stav o prostituciji koja je i u Zagrebu (kao i u ostatku Hrvatske) morala biti nadzirana od strane policije (redarstva): „Prostitucija se tolerira kao nužno zlo, no samo pod nadzorom redarstva, kako je isti propisima normiran, dok se t. zv. tajna prostitucija imade svim raspoloživim sredstvima suzbijati.“³⁰⁷ Sasvim netipično za jedan takav akt je jasno iznošenje stava za pojavu poput prostitucije („prostitucija kao nužno zlo“), i to već na samom početku *Odredbe*.³⁰⁸

U članku 2. dana je pak vrlo precizna definicija prostitutke (nesporno riječ je o najdetaljnijoj od svih prijašnjih definicija): „Prostitutkom smatra se svaka ženska osoba, koja svojim tijelom tjera blud obrtomično, t. j. sa više osoba, bez izbora i za naplatu, te koja svoje životne potrebe namiruje isključivo iz zarade od toga zanata.“³⁰⁹ Kao da takva definicija nije bila dostatna, *Odredba* u istom članku sumira kako se prostitutkom: „... smatra svako žensko lice, koje se po svom priznanju bavi prostitucijom kao zanimanjem ili kojemu se takav način života konkretno dokaže.“ Kako ne bi bilo ikakve sumnje, u *Odredbi* izričito stoji da se prostitutkom smatraju: „... napose i one osobe, koje uz drugo zanimanje ili pod krinkom toga drugog zanimanja obrtomično tjeraju blud.“³¹⁰ Članak 2. još spominje tajne prostitutke, koje se mogu naći na sljedećim javnim mjestima kao što su svratišta, prenočišta i konačišta, i prema kojima se zbog njihove opasnosti ima provesti obavezan „zdravstveno-redarstveni postupak.“³¹¹

Nadzor nad prostitutkama prema *Odredbi* povjeren je „ćudodorednom pododsjeku mjesnog redarstva kr. redarstvenog ravnateljstva uz stručnu suradnju sa zdravstvenim odsjekom.“³¹² Ovakav detaljan podzakonski akt odredio je i svrhu nadzora nad prostitucijom na dvojak način pri čemu je temeljna svrha da se: „... preventivnim mjerama umanjí opasnost u zdravstvenom i moralnom pogledu, koja proizlazi od prostitucije (u prvom redu širenje

---

³⁰⁷ Članak 1. Odredba kr. redarstvenog ravnateljstva u Zagrebu od 24. rujna 1922. Br. 11027 prs. o nadzoru nad prostitucijom na području grada Zagreba, preuzeto iz *op. cit.* (bilj. 305), str. 230.

³⁰⁸ Vidi više: *infra*, bilješka 85, str. 17. rada

³⁰⁹ Članak 2., *op. cit.* (bilj. 305), str. 230.

³¹⁰ *Ibid.*

³¹¹ *Ibid.*

³¹² Članak 3., *ibid.*, str. 231.

veneričkih bolesti“; a kao sljedeća svrha je određeno da se tako: „... pobija sve kriminalne pojave, koje su s njom u uskoj vezi.“³¹³

Također, bitno je da su tom *Odredbom* javne kuće ukinute³¹⁴, no u skladu sa drugim prihvaćenim modelom reglementacije uveden je sistem „kasarni radi stambenih prilika.“³¹⁵ Da bi dobile status „javno tolerirane prostitutke“ mogle su se dobrovoljno upisati u posebno za tu priliku stvoren „očevidnik toleriranih prostitutki koji vodi redarstvo.“³¹⁶ U taj posebni očevidnik prostitutke su se upisivale svojevolutno, a jedino je zabranjen upis bio sljedećim kategorijama djevojaka: mlađima od 18. godina, djevicama, trudnicama, udanim ženama („koje nijesu sudbeno rastavljane“) i osobama zaraženima nekom od spolnih bolesti.³¹⁷

Sloboda kretanja prostitutki u Zagrebu bila je, kao uostalom i u svim prethodnim spomenutim aktima, ograničena i *Odredbom* te je također (za razliku od primjerice također reglementarističkog modela u Sarajevu) dodatna zabrana bila što je u mjestima gdje se obavljala prostitucija bilo strogo zabranjeno točenje alkohola³¹⁸ (te su ujedno bili nadzirani i prema *Odredbi* i sumnjivi noćni lokali kao potencijalna nova izvorišta prostitucije).³¹⁹ Također, *Odredba* o nadzoru prostitucije je strogo zabranjivala prostitutkama da stanuju s makroima, koji su u tom zakonu nazvani „priljubnicima“.³²⁰ Isto tako je iz *Odredbe* vidljivo nastojanje da se u što većoj mjeri „priljubnici“ zbog svog lošeg utjecaja maknu od prostitutki pa im je tako zabranjeno i zajednička šetnja po ulicama.³²¹

Naposljetku, osvrnut ćemo se na *Zakon o zaštiti javne sigurnosti* koji je bio donesen 2. kolovoza 1921. u Beogradu, dakle u vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.³²²

---

³¹³ Članak 4., *ibid.*

³¹⁴ Članak 35., koji je glasio: „Sve dosadanje javne kuće (bludilišta) u gradu Zagrebu dokidaju se (...) pa se prema tome dokidaju i sva dosadanja utanačenja između vlasnika dosadanih javnih kuća (bludilišta) i pojedinih prostitutka.“ *Ibid.*, str. 237.

³¹⁵ Članak 26., *Ibid.*

³¹⁶ Članci 5. i 6. Dakako, pritom su morale poštivati sve obaveze koje za njih proizlaze iz redarstvenih propisa: „Sa unosom u očevidnost toleriranih prostitutki skopčana je dužnost za unešenu osobu, da se podvrgava svim redarstvenim propisima za tolerirane prostitutke.“ *Ibid.*, str. 231.

³¹⁷ Članak 7. *Ibid.*

³¹⁸ Članak 44., koji je glasio: „Najstrože je zabranjeno prodavanje alkoholnih pića ili jela, bud po najmodavcu ili prostitutki bud po posjetiteljima.“ *Ibid.*, str. 239.

³¹⁹ Marković, *op. cit.* (bilj. 84), str. 22 – 24.; a sama *Odredba* posebnu pažnju posvećuje u čl. 73. (u odjeljku koji se bavi nadzorom nad tajnom prostitucijom) ženama koje: „... pod krinkom kakvog zanimanja obrtitično tjeraju blud. Među ove spadaju poglavito mnoge poslužiteljice i prodavačice u omanjim gostionama i birtijama, zatim plesačice nižeg reda u barovima.“ *Ibid.*, str. 244.

³²⁰ Priljubnici odnosno makroi su se kao opasni subjekti u organiziranoj prostituciji (bilo legalnoj ili tajnoj) javljali i u drugim europskim gradovima u to doba te ih Nijemci zovu *Zuhälter*, Bečani *Strizzi*, a Francuzi *maquereau* (odakle uostalom i hrvatska prilagođena posuđenica makro). – Farkaš, *op. cit.* (bilj.), str. 66.

³²¹ *Odredba* kr. redarstvenog ravnateljstva u Zagrebu..., *op. cit.* (bilj. 305), str. 234.

³²² *Zakon* je proglašen u Službenim Novinama od 3. VIII. 1921. broj 170, a u „Narodnim novinama“ od 6. VIII. 1921., broj 176 je objavljen.

Zanimljivo da je i u njemu prostitucija (pod pojmom „bludničenje“) usputno spomenuta u članku 6. i to sljedeći način: „Lica, koja u skitnji, pijančenju ili bludničenju provode vrijeme, a ne mogu dokazati da se na pošten način izdržavaju, kaznit će se zbog toga zatvorom do tri mjeseca, a osim toga, kao lica moralno posrnula i sklona vršenju kaznenih djela, mogu biti upućena poslije izvršenja kazne u zavod za prisilni rad.“³²³ Već po spomenutoj odredbi jasno je vidljiv stroži stav zakonodavstva naspram ljudi s ruba društva te jasno vidljiv negativan stav o istima (da se radi o „moralno posrnulim licima“) te se kao novost javila mogućnost da poslije izvršenja zakonske kazne budu upućena u zavode namjenjene za preodgoj i nadzor takvih delikvenata. Daljnje zakonsko uređenje specificira položaj problematičnih maloljetnika koji se bave prostitucijom, skitnjom ili pijančevanjem: „Maloljetna lica, ako ne bi bila osuđena na kaznu, uputit će se u zavod za preodgoj i moralno popravljavanje u kojem tako lice može ostati najviše pet godina, ako nije navršilo 16 godina života, inače do punoljetnosti.“³²⁴ Iz ondašnje (ali i današnje perspektive) radi se o pozitivnoj mjeri koja ima plemenit cilj preodgojiti maloljetne delikvente i pružiti im drugu priliku (iako se, dakako, postavlja pitanje koliki je raskorak između spomenute plemenite ideje i realizirane prakse, te je pitanje kakvi su bili učinci po izlasku iz takve ustanove). Dakako, ministar pravosuđa bio je obavezan donijeti „uredbu o postupanju“³²⁵ za slučajeve u kojima će se osobe uputiti za amoralna ponašanja u zavode za prisilni rad ili maloljetnici u zavode za preodgoj.

c) Zdravstveni propisi

U sklopu nužnog unaprijeđenja zdravstvene skrbi, reforme tog životno važnog područja započele su još početkom posljednje četvrtine 19. stoljeća, za vrijeme banovanja bana pučanina Ivana Mažuranića (1873-1880.) i to u sklopu širih društvenih reformi koje je on svesrdno poticao.³²⁶ Organizacija zdravstva na suvremenim načelima u Hrvatskoj je započela 1874., donošenjem *Zakona o uređenju zdravstvene službe u Hrvatskoj i Slavoniji*. U to doba u Hrvatskoj i Slavoniji radilo je 186 primalja te 105 liječnika i 88 ranarnika, a 50% njih živjelo je u gradovima. Na jednoga liječnika dolazilo je 6111 stanovnika. Iako Zakon nije predvidio općinske liječnike i nije vodio računa o zdravstvenim potrebama sela, on je utjecao na budući razvoj zdravstva te na broj i strukturu zdravstvenih djelatnika.³²⁷ Dakle, usprkos banovim

---

³²³ Članak 6. Zakona o zaštiti javne sigurnosti, od 6. VIII. 1921., broj 176.

³²⁴ *Ibid.*

³²⁵ Str. 26 Zakona

³²⁶ Kevo, Mario, *op. cit.* (bilj. 299), str. 405.

³²⁷ Natuknica «zdravstvo», u: Hrvatska enciklopedija, Leksikografski Zavod Miroslav Krleža, <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67025>, pristupljeno 21. travnja 2015.

naporima zdravstvene prilike bile su više nego minimalne te je posljedično tijekom cijelog 19. i početkom 20. stoljeća za najveći postotak stanovništva (pogotovo onih seoskog podrijetla) kvaliteta života bila niska. Znatniji napredak donio je *Zakon o uređenju zdravstvene službe u Hrvatskoj i Slavoniji od 24. siječnja 1894. godine*, kojim je nastavljeno organiziranje zdravstvene službe, a dio sanitetskih poslova je bio prenesen na općine.³²⁸ Veliko poboljšanje predstavljalo je usvajanje *Zakona o zdravstvu od 25. ožujka 1906.*, čije odredbe će biti detaljnije analizirane u nastavku i to u onoj mjeri u kojoj je to relevantno za temu rada. Usporedo s donošenjem zakona o zdravstvenoj zaštiti, izdavali su se i brojni pravilnici te drugi podzakonski akti o zdravstvu. Neupitno je da je svaka od odredbi podzakonskih akata, koje će biti spomenute, predstavljala znatan napredak koji je bio usmjeren prije svega na potrebno poboljšavanje zdravstvenih i higijenskih prilika među hrvatskim stanovništvom. Neke od temeljnih zdravstvenih problema onoga vremena primjećuje Fran Gundrum koji spolne bolesti, alkohol i tuberkolozu smatra „ljutim bičem što bije naš narod.“³²⁹ Odredbe su se prvenstveno odnosile na prostitutke, ali bile su važne i radi zaštite zdravlja te prevencije spolnih bolesti i kod korisnika njihovih usluga, a samim time i na znatno širu skupinu ljudi s kojima su korisnici dolazili u (spolni) kontakt. Spomenuti podzakonski akti mnogo nam govore (između redaka) o povijesti marginalnih skupina kao što su prostitutke na hrvatskom području, kao i o razvitku te povijesti zdravstva i zdravstvenih prilika u Hrvatskoj. Iz spomenutih će podzakonskih akata (a detaljnije su analizirani samo najvažniji i to zbog njihove brojnosti) biti jasno kako je uloženo mnogo truda kako bi se suzbila raširenost spolnih bolesti i posredno poboljšao status (tj. omogućila zaštita) prostitutki.

Od podzakonskih normativnih akata najprije ćemo izložiti *Provedbeni naputak glede djelokruga i službenih odnošajih kr. zemaljskih, gradskih i obćinskih liečnikih, od 24. siječnja 1894.*³³⁰, koji je bio donesen kao dodatak *Zakona o uređenju zdravstvene službe iz 1894.* Ovaj naputak važan je i za regulaciju prostitucije jer njime nastaje obaveza traganja za osobom koja je izvor širenja spolne bolesti (što su često bile prostitutke), kao i da sve osobe koje su s njom bile u kontaktu trebaju također biti stavljene pod liječnički nadzor, s ciljem sprječavanja daljnje zaraze. Ta pozitivna intencija dobila je svoje oživotvorenje u članku 41. *Provedbenog*

---

³²⁸ Ivičević, Jozo, *Javna uprava zdravstvom u (sjevernoj) Hrvatskoj 1868-1928. godine*, Arhivski vjesnik, god. 36(1993), str. 118. (str.117-130)

³²⁹ Husinec, Franjo: *Fran Gundrum Oriovčanin. Gradski fizik u Križevcima*, Matica hrvatska, Križevci, 2001., str. 199.

³³⁰ Naputak kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 15. lipnja 1894. br. 24.209. kojim se k zakonu od 24. siječnja 1894. ob uređenju zdravstvene službe u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji izdaje Provedbeni naputak glede djelokruga i službenih odnošajih kr. zemaljskih, gradskih i obćinskih liečnikih. u: Zbirka zakona i naredaba tiućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak II.

naputka koji propisuje: „Ustanovi li se „syphilis“ ili u obće priliepčiva bolest na spolovilih, to je kotarski liječnik dužan pronaći osobu, koja je bludnicu naokružila, kao i sve one osobe koje su obćeć puteno sa potonjom, na takvoj bolesti oboljele.“³³¹ Isti članak normira obavezu kotarskih liječnika da u onim područjima gdje nema gradskih liječnika: „... svaku javnu bludnicu 2 put na tjedan pregledati, dočim sukromne onda, kad nastane sumnja, da je ovakova sa bludobolje oboljela. Iskaz javnih i privatnih bludnicah imade obćinsko poglavarstvo kotarskom liječniku svakih 14 dana dostavljati.“³³² Strah od osoba zaraženih sifilisom (a pogotovo žena, pri čemu se poseban naglasak stavljao na sifilične trudnice) vidljiv je i iz sljedećeg zahtjeva koji se postavljao prema zaraženim osobama: „Syphilitična ili od ine priliepčive bolesti rodilah bolujuća bludnica imade se vazda odmah smjestiti u bližnju bolnicu kao i svaka ovako bolestna osoba, koja se ili ne bi mogla ili ne bi htjela podvrći temeljitome liečenju izvan bolnice. Kotarski liječnik imade u periodičnih zdravstvenih izvješćih svagda navesti broj bludnicah nalazećih se u kotaru, pa njihovo stanje zdravlja.“³³³

Također, važno je istaknuti kako su bolničke troškove za djevojke oboljele od spolnih bolesti (tzv. „bludobolne djevojke“) trebali snositi vlasnici bludilišta, na što je bilo upozoreno od strane hrvatske zemaljske vlade naredbom donesenom još 21. ožujka 1882. Svoju odluku obrazlažu time što se takve osobe obićno moraju dugo liječiti i jer je pravedno da vlasnik bludilišta plati bolnički trošak za osobu koja mu ostvaruje novčani dobitak. Stoga se nalaže upravi bolnice da ubuduće točno naznači kod kojega vlasnika bludilišta je djevojka služila i oboljela, a ne samo (kako su uglavnom prakticirali) naznaku „došla iz N.N.“ ili „predana po gradskom satničtvu“, jer se tada na temelju nedostatnih podataka naknada nije mogla valjano odrediti.³³⁴

Zakonom o zdravstvu od 25. ožujka 1906. prvi put je istaknuto značenje preventivnih mjera za očuvanje zdravlja stanovništva pa tako u dijelu 14. nalazimo opći propis koji je nastojao unaprijediti hrvatsko zdravstvo i prije svega opću razinu zdravlja u društvu.³³⁵ Radilo se zapravo o sveobuhvatnom zakonu koji je normirao nekoliko raznovrsnih područja koji su bili

---

³³¹ Članak 41., *Ibid.*

³³² *Ibid.*

³³³ *Ibid.*

³³⁴ *Liečnički viestnik*, br.18 (15. studeni 1904.), Prilozi i dodaci, V. prilog „Liečničkom viestniku“ (1904. br. 11.) Bolničke troškove za bludobolne djevojke snose vlasnici bludilišta, str. 66.

³³⁵ Detaljnije su, među ostalim, normirani zahtjevi o liječničkoj i primateljskoj praksi, zabrani nadriliječništva i nadriprimaljstva, o bolnicama, o postupku s mrtvacima, o zdravstvenom nadzotu u kaznionama, popravilištima, o postupku čuvanja zdravlja male djece i školske mladeži, zavodima za umobolne. *Zakon od 25. ožujka 1906. o zdravstvu*, Katačić, Vladimir (ur.), *Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe*, Dodatak III. za vrieme od 1. srpnja 1907. do 1. prosinca 1908., Tisak kr. zemaljske tiskare, Zagreb, 1909., str. 175.

povezani jedino zaštitom javnog zdravlja u društvu kao zajedničkim ciljem (pa stoga ne čudi da zakon sadrži niz kaznenopravnih i ustrojstvenih odredbi te raznih socijalnih prava). Po pitanju prostitutcije treba spomenuti kako su u 5. odsjeku sadržane odredbe nazvane „Mjere protiv širenja pošasti“ pri čemu se misli na neke od tada raširenih epidemija.³³⁶ Jedna od njih svakako je i „bludobolja“ (tadašnji kolektivni naziv za spolne bolesti) pa stoga članak 23. *Zakona o zdravstvu* propisuje postupak čiji je cilj spriječiti širenje „bludobolje“ - a koja je nama zanimljiva jer se radi o bolesti koja je ponajviše pogađala bludnice kao osobe sklone promiskuitetu koji sa sobom povlači neuredan i stoga (iz zdravstvene perspektive) opasan spolni život - na sljedeći način: „Bludobolni bolesnici, koji se radi imućvenih kućnih ili osobnih odnošaja nebi mogli kod kuće liječiti, imaju se smjestiti u javnu najbližu bolnicu.“³³⁷ Već u drugoj točki članka 23. za spomenute prostitutke (odnosno „žene koje se bave bludnim životom“) vrijedi da se moraju: „...držati pod zdravstveno-redarstvenim nadzorom i po uredovnom liječniku povremeno pregledavati.“³³⁸ Pozitivno je što je tim zakonom liječenje spolnih bolesti stavljeno na teret općina,³³⁹ no međutim u članku 76. stoji da se troškovi liječenja „bludobolje“ podmiruju iz „zemaljskih sredstva“ tek ako se: „... bolno-opskrbeni troškovi od njih samih, odnosno od na nošenje bolno-opskrbenih troškova drugim posebnim zakonom obvezanog (...) navedenih obveznika ubrati ne bi mogli.“³⁴⁰

Uz *Zakon o zdravstvu od 25. ožujka 1906.*, donesena je i naredba hrvatske zemaljske vlade od 6. siječnja 1908. kojom je izdan provedbeni napatuk.³⁴¹ U provedbenom napatku detaljno su spomenute koje su to bludne bolesti koje se javljaju kod „ženskih osoba, koje vode obrtimice bludni život, i u sve čeljadi, kod koje, je bojazan opravdana, da bi se uslied njihovih osobitih odnošaja mogla širiti bludobol.“³⁴²

Tijekom Prvog svjetskog rata hrvatska zemaljska vlada donijela je mnogo naredbi koje su se odnosile na suzbijanje spolnih bolesti. Tako se već 20. listopada 1915. zemaljska vlada obraća gradskom poglavarstvu Zagreba, Osijeka, Zemuna i Varaždina te im upućuje zahtjev da: „... svi gradjanski liječnici (uredski, bolnički i sukromni), koji vrše sukromnu praksu, imadu

---

³³⁶ *Ibid.*, str. 4.

³³⁷ *Ibid.*

³³⁸ *Ibid.*

³³⁹ Članak 27., koji je glasio: „Uredovanje prigodom pojava pojedinih slučajeva zaraznih bolesti pada u djelokrug i na trošak općina, dočim se putni troškovi liečničkog osoblja prigodom epidemija namiruju iz zemaljskih sredstava.“ *Ibid.*, str. 5.

³⁴⁰ *Ibid.*, str. 12.

³⁴¹ Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 6. siječnja 1908. broj 1. kojom se izdaje provedbeni napatuk k zakonu od 25. ožujka 1906. o zdravstvu. *Ibid.*, str. 20.

³⁴² Prema provedbenom napatku radi se o: kapavcu, mekom šankiru i sifilisu (*Gonorrhoea, Ulcus molle et Syphilis*). *Ibid.*, str. 29.

svaku vojničku osobu, uključivo časnike i mjesečne plaćenike, koja od njih radi spolne bolesti potraži liječničku pomoć, smjesta prijaviti najbližoj mjesnoj vojnoj oblasti.³⁴³ Druga bitnija naredba donesena je naredne 1916. godine te se njome za vojna lica nameće sljedeća obaveza: „Svaku vojničku osobu, koja se ima iz sveze vojske otpustiti, valja prema privitoj uputi najtočnije pregledati glede spolnih bolesti.“³⁴⁴ Prilikom tog pregleda moralo se ustanoviti je li pregledani prije već imao kakvu spolnu bolest, i ako jest, je li bio adekvatno liječen. Zanimljive su odredbe vezane uz vojnike za koje se ustvrdilo da su zaraženi nekom spolnom bolešću. Prije otpusta iz vojske bilo ih je nužno sa dužnom pažnjom podsjetiti da: „... je svaki, koji boluje na kužnoj bolesti, dužan što bolje paziti, da druge ne okuži. Tko propusti nužnu pažnju, počini kažnjiv čin i onda, ako okužba ne uslijedi.“³⁴⁵ Ova odredba izravno se u tekstu referira na članak 431 *KZ-a 1852*, dok je stupanj krivnje određen kao „nužna pažnja.“³⁴⁶ Sljedeća odredba kažnjava čak i nehajno postupanje u takvoj situaciji koje se kažnjava zatvorskom kaznom: „Usljedi li okužba nehajem – što se ima smatrati teškom tjelesnom ozljedom – kazniti će se krivac zatvorom do 6 mjeseci, prema okolnostima do jedne godine, a okužba, namjerice izvedena kazniti će se kao zločin.“³⁴⁷ Unatoč takvom strogom obračunu sa zaraženim i otpuštenim vojnicima koji su se našli u prilici dalje širiti opasnu zarazu, ipak je za same vojnike pozitivno bilo to što je naredbom normirana zaštita njihovih osobnih (uključujući i zdravstvenih) podataka na sljedeći način: „Sve prema gornjem od vojničkih zapovjedništva prispjele prijave valjda povjerljivo rukovati te – ne puštajuć s vida stručno liječenje – kaniti se kod provedbe zdravstvenog nadzora bolesnika svake prestrogosti, uzimajuć nužni obzir na obiteljski život i društveni položaj bolesnika.“³⁴⁸

Borba protiv suzbijanja spolnih bolesti (prvenstveno sifilisa) poprimila je punu dimenziju tek po završetku Prvog svjetskog rata. Liječnici su 19. travnja 1918. sastavili Izvješće kraljevskog zemaljskog-zdravstvenog vijeća u kojem su upozorili na opasnost od postojeće fluktuacije spolnih bolesti, pri čemu ističu svoju nemoćnost u suzbijanju širenja spolnih bolesti na način kako to čine sa ostalim harajućim zaraznim bolestima (koje se javljaju kao ratne posljedice).

---

³⁴³ Naredba kr.hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela unutarnjeg o suzbijanju spolnih bolesti kod vojničtvu, od 20. listopada 1915., br. 62.675., preuzeto iz: *Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe*. Dodatak VII, ur. Katičić, Vladimir, Zagreb, 1916., str. 82.

³⁴⁴ Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela unutarnjeg o suzbijanju spolnih bolesti kod vojničtvu, od 24. siječnja 1916., br. 3578., preuzeto iz: *Ibid.* str. 83.

³⁴⁵ *Ibid.*

³⁴⁶ Članak 431. *KZ-a 1852* normirao je prekršaj „čini i propusti suprot sigurnosti tjelesnoj u opće“, prema kojemu su se novčanom kaznom od 5 do 500 forinti ili zatvorom od tri dana do tri mjeseca kažnjavale sve radnje ili propuštanja i onda, kada ne dođe do prouzročenja nikakve štete.

³⁴⁷ *Ibid.*

³⁴⁸ *Ibid.*

Oni znanstveno primjećuju, u skladu sa već spomenutim, kako: „... susrećemo uz druge zarazne bolesti redovito i spolne bolesti kao vjerne pratilice svakog rata. I u ovom svjetskom ratu slijede spolne bolesti uporno vojske svih zaraćenih država, a njima zaraženi vojnici donošaju ih i prenašaju po užem i širem ratnom području, pa i u zaledje medju građansko pučanstvo, gdje se ondje dalje šire zarazujući ovdje često i one ratnike, koji se zdravi radi odmora i oporavka povratite na domaju.“³⁴⁹

6.7.2. Normativni okvir regulacije prostitucije u razdoblju važenja *Krivičnog zakonika za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 27. siječnja 1929.*

a) Odredbe o prostituciji u KZ-u 1929

Donošenjem *Krivičnog zakonika za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 27. siječnja 1929.* (u nastavku *KZ 1929*) bio je učinjen znatan korak u ujedinjavanju propisa na području zajedničke jugoslavenske države. Zakon je stupio na snagu 1. siječnja 1930. te je tada za Hrvatsku i Slavoniju, kao i za Dalmaciju, prestao vrijediti *KZ 1852*.³⁵⁰ Kao što će se se vidjeti u daljnjem dijelu rada iz detaljnije analize odgovarajućih članaka, *KZ 1929* je predviđao razmjerno stroge kazne za podvođenje, iskorištavanje prostitutki i trgovinu bijelim robljem, pri čemu na taj način faktički u Kraljevini SHS dolazi do prihvaćanja prohibicijskog sistema u regulaciji prostitucije. Ipak, određeni pomaci vidljivi u odnosu na prethodno zakonodavstvo su nastojanje da se spriječi poticanje na prostituciju, organiziranje prostitucije i eksploatacija samih prostitutki.³⁵¹

Odredbe o prostituciji uglavnom su smještene u glavi 24. pod nazivom „Krivična djela protiv javnog morala“, pri čemu je potrebno istaknuti kako je zakonodavac pojam „javni moral“ upotrijebio u ograničenom smislu spolnog (seksualnog) morala. Normirani delikti protiv javnog morala bili su prvenstveno, mada ne isključivo, tzv. *delicta carnis*.³⁵² Zakonodavac je

---

³⁴⁹ Suzbijanje spolnih bolesti. Izvješće kr. zem. zdravstvenog vijeća iz sjednice od 19. travnja 1918. (izvjestitelj kr. zdravstveni savjetnik dr. Vilim pl. Pejčić, *Liječnički vijesnik*, br. 6., god. 40., Zagreb, 15. lipanj 1918., str. 191.)

³⁵⁰ *Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 27. januara 1929. Bilješkama popratili: Josip Šilović, sveučilišni profesor u miru, i Stanko Frank, sveučilišni profesor, Zakoni Kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca, Knjiga IV., Tisak i naklada jugoslav. štampe d.d., Zagreb, 1929., str. V-VI.*

³⁵¹ Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 177.

³⁵² Maklecov, Aleksandar, *Krivična djela protiv javnog morala u Krivičnome zakoniku Kraljevine Jugoslavije*, Štamparija "Privrednik", Beograd, 1930., str. 3.

pošao od toga da spolni nagon ima dvojnu prirodu: jedna je nagon za razmnožavanjem, dok drugu predstavlja nastojanje za zadovoljenjem spolne strasti (*libido sexualis*). Interes društva kao cjeline je da spolni nagon bude usmjeren ka razmnožavanju te se smatra kako samo ta strana spolnog nagona posjeduje socijalne vrijednosti. Individualna strana spolnog nagona (*libido sexualis*) bitno se razlikuje od socijalne. U svome nastojanju za zadovoljenjem spolne strasti izvan braka pojedinac može doći u sukob s društvenim interesima i s pozitivnopravnim normama. Stoga, stajalište je kako država ne smije područje seksualnog ponašanja u potpunosti prepustiti slobodnoj odluci pojedinaca jer bi time mogla nastati tzv. seksualna anarhija. U prilog ovome stajalištu navodi se činjenica da se postojeće uređenje društvenog života temelji na ustanovama kao što su brak i obitelj, koji pak predstavljaju izvjesno ograničenje spolnih sloboda.³⁵³

U člancima 280., 281., 282. i 283. propisani su različiti oblici svodstva i pomaganja vršenju bluda, koje Maklecov naziva „parazitnim oblicima delikata protiv javnog morala“. Time se želi naglasiti kako u ovim slučajevima nije u pitanju zadovoljenje vlastite tjelesne požude, već raznovrsni oblici pomoći, posredovanja i poticanja trećih osoba na blud, odnosno na iskorištavanje profesionalnih prostitutki.³⁵⁴

U članku 280. normirano je „pomaganje vršenja bluda“ i to na sljedeći način: „Ko iz navike ili iz koristoljublja ide na ruku vršenju bluda, kazniće se strogim zatvorom do dve godine. U osobito teškim slučajevima kazniće se robijom do pet godina.“³⁵⁵ Počinitelj je mogla biti osoba muškog i ženskog spola, koja sa znanjem (dakle, s namjerom) pomaže vršenju bluda. Budući da zakonodavac nije pobliže odredio u čemu se može sastojati pomaganje i time nije postavio ograničenja u pogledu radnje počinjenja („ide na ruku“), smatra se kako radnja obuhvaća svodstvo, ali šire i sve druge djelatnosti koje su predstavljale kakvu bludnu radnju. Doduše, iz daljnje analize spomenute odredbe proizlazi kako nije svako svodstvo bilo kažnjivo, već samo ono koje se vrši iz navike ili koristoljublja. Za počinjenje ovog djela nije bilo potrebno da uistinu i dođe do bludne radnje ili da je stvoreno stanje koje je bez daljnjih okolnosti omogućilo bavljenje bludom. Dovoljno je bilo da je bar jedna osoba bila spremna na vršenje bluda, a da joj je druga u tome podupirala (umjetno) stvorenim prilikama.³⁵⁶ Stavak 2.

---

³⁵³ *Ibid.*

³⁵⁴ *Ibid.*, str. 16.

³⁵⁵ *Krivični zakonik za Kraljevinu..., op. cit.* (bilj. 350), str. 204.

³⁵⁶ *Ibid.*, str. 205.

propisuje strožu zatvorsku kaznu (od 5 godina) ukoliko se radi o posebno teškim slučajevima.³⁵⁷

Člankom 281. bilo je inkriminirano „iskorištavanje prostitutki“ koje čini: „Ko žensko lice koje blud provodi u vidu zanata iskorišćuje, kazniće se strogim zatvorom i novčano.“³⁵⁸ Djelo je kažnjivo samo, ako je učinjeno s namjerom. Počinitelj pritom mora biti svjestan da se neka žena obrtomično bavi prostitucijom (dakle, gledajući stupanj krivnje traži se namjera), dok je sam pojam iskorištavanja precizno određen u zakonskom komentaru na sljedeći način: „Iskoristiti znači svjesno izrabiti prostitutku kao vrelo prihoda, kojima učitelj namiruje u cijelosti ili djelimice vlastite životne potrebe, a da na ovaj prihod nema zakonskog prava (na pr. pravo na alimentaciju).“³⁵⁹

Članak 282. kažnjava „svodstvo u tuzemstvu“, i to u sljedeća 3 pojavna oblika (ovisno o osobnim ili prostornim momentima, tj. kriterijama): „Kazniće se robijom do deset godina: 1. ko podvede lice mlađe od osamnaest godina; 2. ko podvede svoju ženu, kćer, sestru, unuku ili lice povereno njegovom staranju ili nadzoru; 3. ko kakvo lice radi bluda odvede iz njegova zavičaja ili prebivališta u drugo mesto i tamo ga ostavi ili drugome preda.“³⁶⁰ U prvom pojavnom obliku tog kaznenog djela nije mjerodavan spol osobe, već činjenica da počinitelj zna kako se radi o maloljetniku. Potom je u stavku 2. problematično podvođenje osobe s kojom je počinitelj u srodstvu i čije povjerenje svodnik iskorištava (znači, svodniku je bilo povjereno da nad žrtvom vrši starateljstvo, skrbništvo ili nadzor, čime je na najgori način iznevjerio njihov odnos međusobne ovisnosti), dok je trećim oblikom posebno kriminaliziran blud kao motiv za podvođenje. Naime, u tom slučaju počinitelj zna, kako se radi o osobi bilo koje starosti, koje nema namjere ni volje podati se drugome radi zadovoljenja tjelesne pohote i unatoč tome tu osobu odvede (isto kao kod kaznenog djela otmice) iz njezina zavičaja ili prebivališta u drugo mjesto u tuzemstvu.

Članak 283. nazvan je „odvedenje u inozemstvo“ te on, zapravo, svojim sadržajem predstavlja pandan članku 282., stavku 3. analiziranog članka. Naime, to kazneno djelo čini: „Ko kakvo lice radi bluda odvede u inostranstvo ili ga radi toga drugom preda ili se radi toga s kim udruži, kazniće se robijom do petnaest godina.“³⁶¹ Spomenutim djelima je zajedničko to što je i u ovom djelu sasvim nebitna okolnost radi li se o muškoj ili ženskoj osobi i/ili koje je

---

³⁵⁷ *Ibid.*

³⁵⁸ *Ibid.*

³⁵⁹ *Ibid.*

³⁶⁰ *Ibid.*, str. 206.

³⁶¹ *Ibid.*

dobi, već da je blud motiv za ovođenje, doduše, ovaj put u inozemstvo. Počinitelj može biti ženska ili muška osoba, čiji je cilj odvesti (naivnu) osobu u inozemstvo, te ju radi bluda izručiti drugom licu, a jasno je kako se isti može u svrhu počinjenja takvog djela udružiti i s kakvom drugom osobom. *Ratio* ovog članka jest, kako ispravno primjećuju komentatori Šilović i Frank, suzbijanje tada sve rasprostranjenije pojave trgovine ljudima te oni ujedno čitatelje upućuju na poveznicu između trgovine ženama i prostitucije (prvenstveno javnih kuća).³⁶² Iako zakonodavac nigdje izrijekom ne spominje da su prije svega objekt zaštite ove norme žene, to je ipak jasno budući da su žrtve trgovine ljudima oduvijek bile (što slijedi već i iz prvih svjetskih konvencija koje reguliraju taj veliki društveni problem) ponajviše osobe ženskog spola. Za počinjenje tog kaznenog djela kao stupanj krivnje traži se namjera., a djelo je dovršeno trenutkom odvođenja u inozemstvo.

U pogledu prostitucije trebalo bi navesti i članke 52., 158., 254. i 256. Članak 52. nazvan je „zavod za rad“ te njegov stavak 1. glasi: „Za lice koje je u skitničenju, prosjačenju ili bludničanju učinilo u povratu ma koje krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, sud će presudom izreći da se posle izdržavanja izrečene mu kazne ima uputiti u zavod za rad kao opasno za javnu bezbednost, ako nađe da je sklono vršenju krivičnih dela a sposobno za rad.“³⁶³ Iz navedenog je članka jasno kako se nastojalo spriječiti skitnice, prosjake i bludnice da čine daljnja kaznena djela (samo ona koja se progone po službenoj dužnosti, ali ne i ona koja se gone privatnom tužbom) te ih se preventivno iz tog razloga po izvršenju kazne smještalo u zavod za rad gdje su morali ostati: „... najmanje jednu godinu a najduže pet godina.“³⁶⁴ Kako u svom Tumaču Krivičnog zakonika Metod Dolenc primjećuje, *ratio legis* članka je borba protiv „nesklonosti radu“,³⁶⁵ no vidljivo je da se istim nastoji utjecati i na resocijalizaciju spomenutih problematičnih skupina ljudi budući da stavak 3. spominje uvjetni otpust ukoliko se ustvrdi da više nisu opasni za javni poredak: „Uslovnom otpustu ima mesta posle šest meseci, a opozivanju otpusta posle godinu dana. Uslovni otpust daje i opoziva sud, po predlogu uprave zavoda a po saslušanju državnog tužioca.“³⁶⁶

Prema istoj skupini ljudi koji su faktički sposobni za rad (ali radije žive na račun drugih ljudi i/ili baveći se problematičnim radnjama) usmjeren je bio i članak 158. nazvan „Odvratnost

---

³⁶² *Ibid.*

³⁶³ *Ibid.*, str. 64-65.

³⁶⁴ *Ibid.*

³⁶⁵ Dolenc, Metod, *Tumač Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije*, Tipografija, Zagreb, 1930., str. 104.

³⁶⁶ *Krivični zakonik za Kraljevinu...*, *op. cit.* (bilj. 350), str. 65.

prema poslu“ te to kazneno djelo čini onaj: „Ko iz odvratnosti prema poslu u skitnji, bludničenju, prosjačenju ili u profesionalnoj kocki provodi vreme, kazniće se zatvorom do godinu dana.“³⁶⁷ Dobro obrazloženje citiranog članka daje Dolenc koji inkriminaciju istoga obrazlaže na sljedeći pragmatičan način: „Učinitelj toga delikta postupa umišljeno, to jest: on zna i hoće da protuče izvjesno vrijeme, za koje valja sud po slodobnoj ocjeni da utvrdi, da su ugroženi interesi stanovnika na takav način, što živi u skitnji, bludničenju (osobito žene), prosjačenju ili u profesioalnom igranju takvih igara na sreću.“³⁶⁸

U glavi 23. nalaze se „Krivična djela protiv opšteg zdravlja“, a povezani s tim objektom zaštite (zaštićeno pravno dobro je opće zdravlje) su članci 254. i 256. Prvi od njih, članak 254. nazvan je „Prouzrokovanje zarazne bolesti ljudi“, a njegov prvi stavak glasi: „Ko ne postupi po propisima kojima nadležna vlast naređuje kakve preglede ili odvajanja ili zabranjuje izvesna unošenja za zaštitu od prenosa ili širenja kakve zarazne bolesti kod ljudi i time prenese zaraznu bolest, kazniće se robijom do dve godine ili strogim zatvorom.“³⁶⁹ Drugi stavak citiranog članka odražuje strožu kaznu (zatvora do 10 godina) ako radi zaraze dođe do smrtne posljedice, teške tjelesne ozljede ili znatnog narušenja zdravlja.³⁷⁰ Iz prvog stavka proizlazi da se radi o blanketnom članku, budući da je za donošenje propisa kojima se ima spriječiti širenje zaraze nadležna mjesna vlast te iz toga razloga logično zakonodavac prilikom normiranja ovog članka ne ulazi u sadržaj spomenutih propisa. Normirani stavci ukazuju da počinitelj pritom postupa sa izravnom ili neizravnom namjerom, budući da je on svjestan, dakle, zna za postojanje propisa koji zabranjuju prenošenje zarazne bolesti na druge ljudi te postupa s htijenjem da se na taj način ugrozi opće zdravlje ljudi. I nehajno postupanje (dakle, počinitelj je mogao ili trebao predvidjeti da radi protivno propisu/ima) se kažnjava, kaznom zatvora do godinu dana ili novčanom do 10.000 dinara.³⁷¹ Za regulaciju prostitucije ponajviše je važan članak 256. koji je nazvan „Venerička zaraza“. Prema njemu: „Ko polno zaražen vrši obljubu i drugoga zarazi ili ma na koji način drugoga izloži opasnosti te zaraze, kazniće se zatvorom i novčano do 50.000 dinara.“³⁷² Kažnjivo je samo namjerno postupanje, pri čemu je kao stupanj krivnje dovoljan *dolus eventualis*, dok se nehaj ne kažnjava. U drugom stavku članka 256. predviđeno je da se u slučaju kada je počinitelj suprug prema svojoj ženi, odnosno

---

³⁶⁷ *Ibid.*, str. 130.

³⁶⁸ Dolenc, Metod, *op. cit.* (bilj. 365), str. 225.

³⁶⁹ *Krivični zakonik za Kraljevinu...*, *op. cit.* (bilj. 350), str. 193.

³⁷⁰ *Ibid.*, str. 194.

³⁷¹ *Ibid.*

³⁷² *Ibid.*, str. 195.

žena prema svom suprugu, kazneni postupak pokreće isključivo na temelju privatne tužbe bračnog druga.³⁷³

b) Zakon o suzbijanju (s)polnih bolesti od 28.III.1934.

Zakon o suzbijanju (s)polnih bolesti donesen je 28. ožujka 1934., a na snagu je stupio 1. srpnja 1934. godine.³⁷⁴ Tim kratkim zakonom, sa samo 20 članaka, nakon niza raznoraznih inicijativa te sveobuhvatne promjene materijalnog kaznenog prava usvajanjem *KZ-a 1929*, konačno je bio ostvaren temeljni cilj svih njih: ukidanje prostitucije u cijeloj Jugoslaviji. Do toga je došlo na način da je prostitucija zakonom proglašena kažnjivom radnjom, odnosno kaznenopravnim rječnikom, nastupio je proces potpune inkriminacije prostitucije čime je bio uveden režim prohibicije.³⁷⁵ Ovim zakonom ozakonjeno je dotadašnje shvaćanje da je prostitucija kriva za širenje spolnih bolesti te je upravo stoga člankom 8. propisano: „Svaka prostitucija kao i držanje javnih kuća je zabranjeno i kažnjivo djelo po propisima Krivičnog zakonika, Glava XXIV.“³⁷⁶ Sam *Zakon o suzbijanju spolnih bolesti* suspenzira sve odredbe koje se tiču dotadašnje regulacije prostitucije: „Sve policijske i administrativne mere koje su do sada uređivale nadzor nad prostitutkama ukidaju se.“³⁷⁷ Zakon kažnjava one koje liječnicima daju „lažno, zlonamerno obaveštenje o izvoru zaraze“.³⁷⁸

Pozitivna okolnost je to što je člankom 12. *Zakona o suzbijanju spolnih bolesti* (a u skladu sa prijašnjim *Zakonom o zaštiti javne sigurnosti iz 1921.*) bilo predviđeno osnivanje domova za žene, odnosno, specijaliziranih ustanova za smještaj: „... moralno ugrožene i posrnule ženske mladeži i ženska lica kažnjena zbog prostituisanja, a u cilju, da sebi se osposobila za privređivanje“.³⁷⁹ Ujedno vlast shvaća važnost prosvjećivanja stanovništva i o takvim tabu temama kao što su spolne bolesti (što je i dan-danas aktualno ako se prisjetimo kontroverzi oko spolnog odgoja) te je stoga ministarstvo socijalne politike i javnog zdravlja počelo poduzimati: „... u vezi sa nadležnim građanskim i vojnim vlastima sve mere, da se širokom propagandom obaveštavaju najšire mase stanovništva, omladina, školska mladež i vojska o

---

³⁷³ *Ibid.*

³⁷⁴ Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja 28/III 1934 Sl. N. 31/V 1934 br. 122 N. N. 9/VI 1934, broj 131, *Zakon o suzbijanju polnih bolesti*, Spitzer, Adolf (ur.), *Zbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe*, Dodatak XXI, Zagreb, 1934., str. 209.

³⁷⁵ Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 178.

³⁷⁶ *Zakon o suzbijanju (s)polnih bolesti*, *op. cit.* (bilj. 374), str. 210.

³⁷⁷ Članak 18., *Ibid.*

³⁷⁸ Članak 5., *Ibid.*

³⁷⁹ *Ibid.*, str. 211.

opasnostima od polnih bolesti.³⁸⁰ Ministarstvo je pritom pravilno uvidjelo ključnu ulogu obrazovanja u tom procesu i stoga propisuje da: „Omladinu će, počev od njene 15-te godine starosti, stručna lica na pogodan način obavještavati o polnom životu, ozbiljnosti i nesrećama, koje mogu da prouzrokuju polne bolesti. Za ovu propagandu koristiće se sva sredstva, kao: predavanja, pozorišta, film, publikacije, slike, letci itd.“³⁸¹ Pri tome, „šefovi i lekari ambulatorija za kožne i venerične bolesti obavezni su da u ovome pravcu pokažu naročitu delatnost“, što je pak bilo u skladu sa njihovom izuzetnom profesionalnom ulogom.³⁸²

Zakon o suzbijanju spolnih bolesti predvidio je obavezu za sve muškarce da prije sklapanja braka moraju biti liječnički pregledani kako bi se ustvrdilo boluju li od neke od određenih spolnih bolesti³⁸³ i kako bi bili na vrijeme izliječeni. Od nadležnog liječnika morali su pribaviti potvrdu da su zdravi jer bez te potvrde, kojom se potvrđuje njihovo zdravlje, nisu mogli sklopiti brak. Potrebno je naglasiti da se navedeni pregled plaćao. Ta za muškarce krajnje neugodna novonastala obaveza propisana je u članku 9. na sljedeći način: „Muško lice, koje stupa u brak, mora za vjenčanje podnijeti nadležnoj vlasti ljekarsko uvjerenje iz koga će se vidjeti da ne boluje ni od jedne bolesti navedene u § 1 ovoga Zakona. Državni i samoupravni ljekari izdavat će ova uvjerenja besplatno siromašnim licima.“³⁸⁴ Jedini muškarci koji se nisu morali podvrgnuti takvom pregledu bili su oni kod kojih je nastupio „slučaj vjenčanja na samrtnoj postelji.“³⁸⁵ No, i takvi su, pod uvjetom da su ozdravili, nakon mjesec dana bili obavezni podvrgnuti se pregledu. Međutim, iz navedene odredbe proizlazi da je jedina sankcija za zaražene muškarce nemogućnost sklapanja braka, dok su ženske osobe za jednako ponašanje bile strože sankcionirane: „Žensko lice, koje zna da je zaraženo ili prema okolnostima to može pretpostaviti pa ipak zaključi brak, kaznit će se po § 256. Krivičnog zakonika.“³⁸⁶ Jasno je da su se žene strože kažnjavale budući da se one ni nisu morale upustiti u takav pregled kako bi mogle pristupiti sklapanju braka (a i u tom periodu svojstvena je kako zakonska tako i faktička strogost prema ženama koje su smatrane slabijim i muškarcima posve podređenim spolom).

Navedenu neravnopravnost u postupanju između spolova, kao i ostale zakonske manjkavosti, proizašle iz članka 9. ubrzo je uvidjelo i ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja pa

---

³⁸⁰ Članak 7., *Ibid.*, str. 210.

³⁸¹ *Ibid.*

³⁸² *Ibid.*

³⁸³ Kao i u *Zakonu o zdravstvu od 25. ožujka 1906.*, spolne bolesti koje se navode u članku 1. ovoga zakona jesu sifilis, gonorea i meki šankr u svim oblicima. *Ibid.*, str. 209.

³⁸⁴ Članak 9. točka 1. *Ibid.*, str. 211.

³⁸⁵ Članak 9. točka 5. *Ibid.*

³⁸⁶ Članak 9. točka 3. *Ibid.*

stoga još 19. travnja 1935. ukida spomenutu prijepornu odredbu, i to nakon samo 9 mjeseci primjene. Stoga, nameće se pitanje učinkovitosti te odredbe i koliko je muškaraca njome bilo onemogućeno u sklapanju braka zbog postojanja spolne bolesti. Ministarstvo je svoj čin detaljno obrazložilo na sljedeći način, pri čemu je vidljivo njihovo nastojanje da svoj potez opravdaju nabrajajući čitav niz povezanih i itekako relevantnih društvenih okolnosti: „Razlog ovom slabom uspjehu možemo naći u sljedećim činjenicama. Prije svega, široki narodni slojevi, koji imaju svoja primitivna shvaćanja u spolnom životu, nisu bili psihološki sazreli za ovako duboku i korjenitu mjeru. Zatim današnje teško ekonomsko stanje, koje se osjeća naročito u seljačkim slojevima, ne dozvoljava da se pored već postojećih troškova za vjenčanje i svatove, seljaku i malom zanatliji, nameću novi troškovi. Nepovoljne saobraćajne veze, udaljenost izvjesnih brdskih naselja od liječnika i ustanova, koje taj pregled vrše, onemogućavale su striktno i potpuno izvodjenje propisa o liječničkom pregledu. U krajevima sa endemskim luesom sklapanje brakova nailazilo je na najviše poteškoće. Uslijed toga porastao je broj divljih brakova što je zabrinulo ne samo državnu upravu nego je izazvalo i opravdano negodovanje crkvenih vlasti. Otmica i odvodjenje nevjeste prije vjenčanja, običaj koji se još opaža u nekim našim krajevima činio je iluzornim svaki liječnički pregled prijed stupanja u brak. S druge strane zabranjivati vjenčanja licima koja su davno prešla generativnu periodu značilo je u najmanju ruku nagoniti ih da žive u konkubinatu. Propisi o liječničkom pregledu, kako ih pomenuti Zakon predviđa, bili su u svojoj suštini nepotpuni jer su žensku polovinu bračnika oslobodjavali od pregleda. A prema današnjem općem stanju našeg naroda, njegovim običajima i vjerskim uvjerenjima, sasvim je bilo isključeno da se ženska lica tom pregledu podvrgnu. Najzad, postojala je prilična nesuglasnost između propisa § 9. Zakona o suzbijanju spolnih bolesti i odredaba raznih drugih zakona...³⁸⁷

Ministar narodnog zdravlja i socijalne politike donio je 15. lipnja 1934. kao uredovni akt *Pravilnik za izvršenje zakona o spolnim bolestima*, koji je stupio na snagu već 15 dana kasnije i to 30. lipnja 1934. (neposredno prije dana stupanja na snagu temeljnog akta koji je regulirao tu materiju, spomenuog *Zakona o suzbijanju spolnih bolesti*). U tom podzakonskom aktu bio je dan rok od 3 mjeseca u kojemu su javne kuće morale biti zatvorene te pritom je bilo obavezno da se i oduzmu dozvole svim toleriranim prostitutkama, koje su predstavljale njihovu zakonsku legitimaciju.³⁸⁸ Te dvije mjere smatrane su konačnim udarcem kojim će se

---

³⁸⁷ Grič, Zagreb, 20. IV. 1935.

³⁸⁸ Pravilnik za izvršenje zakona o suzbijanju spolnih bolesti, Narodne novine, Zagreb, 27. VI. 1934.

suzbiti prostitucija u Kraljevini Jugoslaviji i kojima će biti ispunjena intencija zakonodavaca iz *Zakona o suzbijanju spolnih bolesti*.

Dakako, naravno da se u praksi postavilo pitanje što će biti s djevojkama i ženama koje su dotad posjedovale status javno toleriranih prostitutki. Prije svega, prema *Pravilniku* je nad tim prostitutkama morao biti obavljen liječnički pregled, nakon kojega su morale bile upućene (u skladu sa dosadašnjim zakonskim uređenjem, ali i ustaljenom praksom) na adekvatno liječenje ukoliko je kod njih pronađena koja od spolnih bolesti. Zdrave prostitutke su se upućivale u svoja redovna zanimanja ili u novoosnovane specijalne domove, a strane državljanke su morale biti poslone u svoje matične zemlje. No, jasno je kako je većina tih žena i prije ulaska u svijet prostitucije imala nesređen život te stoga, ili nije imala mjesto gdje bi se se skrasile po prestanku bavljenja tim poslom, ili je zbog svog zanata postala nepoželjna na prijašnjim radnim mjestima i kod potencijalnih stanodavaca (pa bila to i vlastita obitelj). Ministarstvo je imalo odgovor i na takve situacije te ih regulira svojom odlukom od 3. listopada 1934. ne uzimajući pritom u obzir i na razmatranje volju i otegotne životne prilike samih prostitutki te izričito netaktički naređuje da se „*personae non grata*“ poput prostitutki: „... takova lica imaju otpratiti u svoja mjesta rođenja, pošto se prethodno lekarski pregledaju, da li su zdrava.“³⁸⁹ Mnoge su uistinu tako i postupile, no zbog neprihvaćenosti u vlastitim obiteljima (teško je i zamisliti da je ijednu na taj način posrnulu ženu tada vlastita obitelj ponovno objeručke prigrlila u vlastiti dom) i u društvu općenito, ubrzo se vraćaju na zagrebačke ulice gdje, tada doduše ilegalno, nastavljaju s obavljanjem svog zanata.³⁹⁰ Dakako, ni zatvaranje bordela nije prošlo bez poteškoća i velikih negodovanja vlasnika, budući da su u iste investirali velika sredstva.³⁹¹ Potrebno je spomenuti i preostala dva podzakonska akta kojima se nastojalo ispuniti zahtjeve novonastalih velikih zakonskih promjena vezanih uz područje prostitucije, a to su *Uputstva za rad po zakonu* i *Naredba o taksama po zakonu*, oba donesena 6. studenog 1934.³⁹²

Važno je istaknuti da je spomenuto prohibicijsko uređenje prostitucije sukladno *Zakonu o suzbijanju spolnih bolesti* bilo razmjerno kratkog trajanja, od nekih 7 godina, budući da već

---

³⁸⁹ *Zbirka zakona i naredaba tiućih se zdravstva i zdravstvene službe*, dodatak XXII. (ure. Adolf Spitzer), Zagreb, 1935., str. 149.

³⁹⁰ Nije potrebno posebno isticati kako se djelatnost nekoć registriranih, a po novom uređenju silom prilika tajnih prostitutki odvijala u znatno otežanim okolnostima jer su bile izložene čestim uhićenjima i zlostavljanjima od strane policije. Zabrana prostitucije i javnih kuća dovela je do bolje organiziranosti tajne prostitucije te do vezivanja iste za hotele, što onda postaje karakteristika prostitucije u Jugoslaviji. Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 178.

³⁹¹ *Ibid.*

³⁹² *Ibid.*

1941. pod znatno izmjenjenim društvenim i političkim okolnostima (radi se o ratnom stanju i okupacijskoj vojnoj vlasti fašističke tvorevine Nezavisne Države Hrvatske na širem hrvatskom području)³⁹³ dolazi do: „... ponovne uspostave policijske i zdravstvene kontrole prostitutki. Tako je u Zagrebu za vrijeme okupacije osnovan poseban ćudoredni odsjek, koji se bavio kontrolom prostitucije.“³⁹⁴

6.2.3. Prostitucija u Bosni i Hercegovini za vrijeme austro-ugarske vlasti (1878-1918.)

Austro - ugarska okupacija Bosne i Hercegovine počela je u lipnju 1878. kao jedna od odluka Berlinskog kongresa.³⁹⁵ Austro-ugarska vlast sa sobom je posljedično donijela posve drugačiji način života: drugačiju modu u odijevanju, novine kao što su automobili, oficirska kasina, kazališta, ali isto tako i prostituciju. Potrebno je naglasiti kako je tijekom dugotrajnog osmanskog perioda, u skladu s šerijatskim principima, zanimanje prostitutki smatrano sramotnim u tolikoj mjeri da je razjarena masa sama kažnjavala prostitutke strogim kaznama, čime su javno i iznimno sugestivno izražavali svoje neslaganje i prijezir prema njihovom postojanju. Iz zapisa o dva sačuvana slučaja proizlazi kako je svjetina 1775. godine pretukla dvije prostitutke i protjerala ih u Skoplje, a dalje se navodi kako je 1787. godine na Latinskoj ćupriji pronađena glava i noge neke neimenovane prostitutke nemuslimanke, koja je bila kažnjena bacanjem u vodu pri čemu je nastupilo neizbježno utapanje.³⁹⁶ Tijekom austro-ugarske okupacije velik broj stranih prostitutki je došao s vojskom u Bosnu i Hercegovinu, prvenstveno u Sarajevo, stoga je bilo nužno da se već 16. travnja 1885. donese *Naredba, kojom se uredjuje, bludničarstvo u području grada Sarajeva*. Poznato je da je, zbog neslaganja lokalnog stanovništva s prostitucijom, i to sve dok je Bosna i Hercegovina imala status zasebne pokrajine austrougarskog dominija, većina djevojaka najčešće dolazila baviti se prostitucijom iz Ugarske, Dalmacije te Crne Gore.³⁹⁷

---

³⁹³ Nezavisnu Državu Hrvatsku (skraćenica NDH) proglasio je, uz njemačku podršku, u ime odsutnog poglavnika Ante Pavelića, u govoru preko radija 10. travnja 1941. Slavko Kvaternik. NDH je počivala je totalitarnom sustavu kakav je postojao i u drugim zemljama Osovine – više o NDH: Čepulo, Dalibor, *op. cit.* (bilj. 174), str. 286 – 292.

³⁹⁴ Marković, T., *op. cit.* (bilj. 84), str. 40.

³⁹⁵ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* (bilj. 174.), str. 249-250.

³⁹⁶ Kasumović, Amila, *Prilog povijesti marginalnih skupina u Bosni i Hercegovini u doba austro-ugarske uprave: prostitutke*, Historijski zbornik, 2007., str. 161.

³⁹⁷ *Ibid.*, str. 163.

U povodu podnesenog zahtjeva kojim se tražilo da se iz proračunskih sredstava pribave medicinski instrumenti, potrebni za obavljanje propisanih zdravstvenih pregleda prostitutki, zemaljska vlada u Sarajevu donijela je odluku od 30. travnja 1880. kojom se navodi kako navedene instrumente trebaju pribaviti sami liječnici, tim više što ti instrumenti ostaju u njihovom vlasništvu te za svaki pregled prostitutki dobivaju iznos koji nije manji od 90 kruna.³⁹⁸ Nadalje, kaznenopravne odredbe o prostituciji bile su sadržane u *Kaznenom zakoniku o zločinima i prijestupima od 26. lipnja 1879.*, koji je na snagu stupio 1. rujna 1879.³⁹⁹ Isto kao i u *KZ-u 1852*, u prvom dijelu koji se odnosio na zločine, u glavi 19. „O silovanju, oskrvnuću i drugim teškim vrstama bludnosti“, u §.207. normirana su dva slučaja svodstva kao zločina. Prvi slučaj odnosio se na podvođenje nevine osobe, a drugi na zavođenje na bludnost. Propisana kazna, kao i u *KZ 1852*, bila je teška tamnica u trajanju od jedne do pet godina.⁴⁰⁰ U drugom dijelu posvećenom prijestupima, u glavi 10. „O prijestupima protiv javnog morala“, normirana su dva slučaja svodstva kao prijestupa. U §.461. (njem. *Kuppelei*) određeno je kako prijestup podvođenja čini osoba koja iz koristoljublja podvodi maloljetnu osobu uz obmanjivanje njezinih odgajatelja, odnosno udanu žensku osobu uz obmanjivanje njezinog supruga. Propisana je kazna strogog zatvora od jednog do šest mjeseci. U §.462. (njem. *Wenn der Mann einwilligt und davon Vortheil zieht*) predviđeno je kažnjavanje muževa koji su naveli svoje supruge da se bave prostitucijom te su sudjelovali u tome, ili su na neki drugi način očito vukli korist iz supruginog prostituiranja. Propisana kazna strogog zatvora iznosila je od tri do šest mjeseci, a prema okolnostima slučaja bila su moguća i pooštrenja.⁴⁰¹ *Kazneni zakonik o zločinima i prijestupima od 26. lipnja 1879.* na snazi je bio sve do 1. siječnja 1930., kada je zamijenjen *KZ-om 1929.*

Odlukom Zemaljske vlade (koja je kao vrhovni organ uprave u Bosni i Hercegovini osnovana carskom uredbom već u listopadu 1878) donesenom 18. lipnja 1906. u Bosni i Hercegovini uveden je specifičan režim reglementacije prostitucije sa javim kućama, toliko poseban da liječnik Fran Gundrum u prvom licu u svom članku ustvrđuje: „... a da ne pjevam hvalospjeva – da se takvo što u tom načinu možda nigdje na svijetu ne može naći.“⁴⁰² Javne kuće postojale

---

³⁹⁸ Circularerlass der Landesregierung in Sarajevo vom 30. April 1880, Nr.7230, betreffend die ärztliche Untersuchung der Prostituierten, u: *Sammlung der für Bosnien und Hercegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen, I. Band. Allgemeiner Theil. Politische Verwaltung*, Wien, 1880., str. 167.

³⁹⁹ Verordnung der Landesregierung in Sarajevo vom 17. Juli 1879, Nr. 1342 Praes., betreffend die Einführung des Strafgesetzes für Bosnien und die Hercegovina, *Sammlung der für Bosnien und Hercegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen, II. Band. Justizverwaltung*, Wien, 1881., str. 77-78.

⁴⁰⁰ Strafgesetz über Verbrechen und Vergehen, u: *Sammlung der für Bosnien und Hercegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen, II. Band. Justizverwaltung*, Wien, 1881., str. 116.

⁴⁰¹ Kasumović, Amila, *op. cit.* (bilj. 397), str. 161.

⁴⁰² Gundrum, Fran: *O sarajevskim bludilištima*, Liječnički vjesnik, br. 11., god. 1903., str. 360.

su skoro u svim bosanskim gradovima, no u Sarajevu je vladao uistinu specifičan režim uređenja prostitucije čiji je primarni cilj bio iskorijeniti tajnu prostituciju i ograničiti prostitutke na izoliranom, užem gradskom području. Već je krajem 1899. pomno pronađena lokacija za niz javnih kuća u Sarajevu te se tada i počelo s pomnijim urbanističkim planiranjem,⁴⁰³ da bi naposljetku na rubu Sarajeva („... gdje gotovo nema, kome bi smetala buka i vika, piev i cika, koja se kadkad ondje rodi...“) bilo izgrađeno 8 kuća, od kojih je 7 imalo funkciju bludilišta, a najudaljenija je bila predodređena isključivo za liječnički nadzor nad prostitutkama.⁴⁰⁴ Ta posljednja vrlo čista kuća za liječenje imala je sve propisane instrumente kojima su kotarski liječnici pregledavali sarajevske prostitutke čak dvaput tjedno te je o njihovom stanju uredno vođen zapisnik na njemačkom jeziku.⁴⁰⁵

Jedinu veću zamjerku sarajevskim bludilištima Gundrum pronalazi u činjenici da se tamo prodaju i toče (kako klijentima tako i prostitutkama) žestoka pića te se on kao liječnik žestoko protivio takvoj praksi jer je smatrao da se omogućujući konzumaciju alkohola prostitutkama: „... baca nešto pod noge, čega se u svojoj sdvojnosti ili veselju rado laćaju, pa ako se za vremena ne znadu sustegnuti, ako ne umiju zagospodovati svojom voljom i željama, sigurno će propasti prije reda, pa biti na teret i svojim i obćini, jer će morati ili u bolnicu ili u ludnicu.“⁴⁰⁶ Nadalje, smatra kako bi u bludilištima trebao postojati razrađeni sustav prema kojemu će se znati kad koja prostitutka ima menstruaciju budući da u protivnom ako prostitutka u skladu s ondašnjim konzervativnim stajalištem održava spolne odnose tijekom: „... mjesečnog pranja obsjenjuje svoga gosta, a to bi obsjenjivanje moglo biti štetnim po zdravlje bludnice, pa mnogomu gostu, ako za njega sazna, veoma ogavnim.“⁴⁰⁷ Tome bi Gundrum stao na kraj svojim senzacionalnim izumom koji je upotrijebio kao liječnik dok je pregledavao bludnice u neimenovanom bugarskom bordelu, a riječ je velikoj crnoj ploči na kojoj bi na vidljivom mjestu u bordelu bio napisan: „...broj svake sobe, a uz broj ime i prezime bludnice, koja je u dotičnoj sobi stanovala, te uspjeh moje (Gundrumove) pregledbe.

---

⁴⁰³ Određeno je da javne kuće budu na lijevoj obali Miljacke te slijedi njihov detaljan prikaz zbog takve specifične planske izgradnje „kuća ljubavi“: „... u strogo izdvojenoj ulici i izvan neposrednog susjedstva. U svemu je predviđeno sedam objekta... Svi su objekti bili namjenski rađeni te se radilo o otmjenim kućama. Objekti su u prizemlju raspolagali sa po jednom prostranom dvoranom, tzv. malim salonom i jednom manjom – separeom. Na prvom katu svake kuće nalazio se niz jednokreventnih soba hotelskog tipa u koje su djevojke dovodile goste iz salona. Na katu su se nalazile i sobe za djevojke...“ Kasumović, *op. cit.* (bilj. 397), str. 175.

⁴⁰⁴ Gundrum, Fran, *op. cit.* (bilj. 403), str. 361.

⁴⁰⁵ *Ibid.*, str. 363.

⁴⁰⁶ *Ibid.*, str. 363-364.

⁴⁰⁷ *Ibid.*, str. 365.

Ako je imala mjesečno pranje, napisao sam to uz navod dana pregledbe. Tako su posjetnici mogli, čim su stupili u bludilište, odmah vidjeti, kako stoji s pojedinim bludnicama.“⁴⁰⁸

Pozitivno je što su prostitutke tijekom dana zajednički kratile vrijeme čekajući mušterije u čitanju, ručnom radu i međusobnom druženju te što je higijena bila na zavidnoj razini s obzirom da se radi o početku 20. stoljeća (morale su se često kupati, unutrašnjost kuća je bila vrlo uredna, a već su spomenuti obavezni pregledi). Nadalje, najvažnije je što je sa sarajevskim prostitutkama dobro postupano (za razliku od mnogih drugih koje nisu bile njihove sreće, a čije su priče već opisane) budući da: „... tamo nije moguća bezdušna eksploatacija, da posjednici bludilišta ne mogu niti smiju guliti i globiti svoju „živu robu“, jer svaka bludnica može i dužna je pritužiti se liječniku i redarstvu, ako misli, da je ma u čem okrnjena, a oblast odmah ispituje stvar najsavjestnije.“⁴⁰⁹

Spomenuta odluka Zemaljske vlade iz 1906. detaljno je regulirala prostituciju (zanimljivo da ta odluka unatoč tome što tolerira kontrolirane prostitutke, da ih svejedno naziva „tajnima“). Propisano je da se prostitutke nisu smjele približavati crkvama, džamijama, kasarnama i školama, niti zavoditi maloljetnike ili stanovati sa svodnicima i nedolično se ponašati u javnosti (galamiti, mamiti klijente na ulici i slično). Kontrolirane prostitutke mogu biti samo osobe starije od 20. godina (iako su i mlađe mogle biti na popisu, ukoliko se njihovo odvratanje od prostitucije pokazalo neuspješnim). Na tom spomenutom popisu prostitutke su mogle biti kako dobrovoljno, tako i prisilno.⁴¹⁰ Gundrum i kolege liječnici su napustili sarajevska bludilišta složivši se u zajedničkom (podosta poetskom i stoga za liječnike netipičnom) komentaru: „Mi smo otišli i napustili mjestnost, gdje se kao riedko gdje u jedan hip nagomilala i tuga i veselje i požuda i strast, ljubav i mržnja. Pa kad već nije druge, kad već tako u svietu mora biti, ne mogosmo, a da jednoglasno ne izrazimo svomu vodji naše proznanje vrhu uredaba, što smo ih tamo našli.“⁴¹¹

7. OBILJEŽJA PROSTITUCIJE KAO POJAVE U HRVATSKOM DRUŠTVU POČETKOM 20. STOLJEĆA

---

⁴⁰⁸ *Ibid.*

⁴⁰⁹ *Ibid.*, str. 364.

⁴¹⁰ Radulović, Dragan, *op. cit.* (bilj. 47), str. 174.

⁴¹¹ Gundrum, Fran, *op. cit.* (bilj. 403), str. 364.

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća po cijeloj je Hrvatskoj postojalo mnoštvo bordela. Samo neki od gradova u kojima su bile javne kuće (jednako rasprostranjeni pa i stariji sinonim za javne kuće u tom periodu, kako u zakonima tako i u svakodnevnom životu, glasio je bludilišta) su Zagreb, Osijek, Jastrebarsko, Čakovec, Split, Slavonski Brod, Karlovac, Bjelovar, Petrinja, Varaždin, Križevci, Koprivnica.⁴¹² Svaki od spomenutih gradova specifično je regulirao prostituciju, u skladu sa pravilnicima koje je donosila mjesna vlast, stoga ćemo u ovom djelu rada spomenuti samo neke izdvojene ne/zgode koje se tiču prostitucije, a koja je sukladno spomenutom, unatoč načelne nepoželjnosti zbog mnogobrojnih moralnih upitnosti predstavljala vrlo razgranati i lukrativan obrt u tim gradovima.

Zahvaljujući zapisima križevačkog fizika Frana Gundruma Oriovčanina⁴¹³ poznato je da je od spolnih bolesti samo 1909. u Hrvatskoj i Slavoniji bilo liječeno sveukupno 3.148 bolesnika, a vjerojatno velik postotak od tog pozamašnog broja činile su prostitutke, budući da se jedino prema njima primjenjivalo obavezno liječenje. Gundrum Oriovčanin nastojao je napraviti statistički pregled prostitutki te nam je zahvaljujući njemu danas poznato kako je 1908. u 22 hrvatska grada djelovalo 207 legalnih prostitutki, dok se o broju tajnih prostitutki može samo nagađati.⁴¹⁴

Zajedničko svim javnim kućama u Hrvatskoj na prijelazu 19. u 20. stoljeće je da su u njima stanovale i obrt obavljale vrlo mlade i često u seksualnom pogledu neiskusne djevojke, od kojih su neke bile mlađe i od 17 godina.⁴¹⁵ Kao što je već ranije rečeno, bludilišni pravilnici pojedinih gradova regulirali su minimalnu dobnu granicu koja je bila potrebna da bi žene postale legalne prostitutke. Zanimljivo da je (samo) njih 3% s obzirom na „stališ bludnica“, tj. bračno stanje, bilo udano što Gundrum objašnjava na sljedeći način: „Nije isključeno, da se gdjeka lakoumna ženskinja udade, da pod krinkom braka može raditi, što joj je volja; donekle

---

⁴¹² Gundrum, Fran, *op. cit.* (bilj. 1), str. 7.

⁴¹³ Taj znameniti liječnik u svojim tekstovima prvenstveno se bavio sprječavanjem širenja spolnih bolesti, a sporedno proučava i prostituciju, što je i logično, budući da sam ustvrđuje još 1910. da je „bludništvo najveća opasnost za proširenje spolnih bolesti, jer se ove bolesti najčešće prenose posredstvom bludnica.“ Gundrum, Fran, *op. cit.* (bilj. 1), str. 13.

⁴¹⁴ To i nije bilo puno s obzirom da je 1908. sveukupno u Hrvatskoj i Slavoniji živjelo oko 2,500.000 stanovnika, dakle, radilo se o jednoj prostitutki na približno 12.077 stanovnika. *Ibid.*, str. 24.

⁴¹⁵ Prostitutke su izgubile nevinost u vrlo različitoj dobi, neke od njih su: „... spolno rabljene već u 10-toj (!) godini, znala si je gdjeka sačuvati djevičanstvo sve do 22 godine. Tri su zaboravile (!) kad se taj važni čin dogodio!“ Zanimljivo da je najstarija bludnica imala 35 godina te da je od svih hrvatskih gradova jedino u Zagrebu postojala (diskriminatorna) odredba gradskog poglavarstva prema kojoj bludnicama ne smiju biti žene starije od 40 godina. Gundrum pragmatično primjećuje: „Posve je prirodno, da će posjednici bludilišta nastojati, da imade po mogućnosti što „mladju robu“, jer „kunte“ tako hoće, a kod nas uopće nema zakona ili naredbe vlade, koja određuje stanovitu dobu bludnice, sa kojom može u bludilište.“ *Ibid.*, str. 25, 32.

je zaštićena, pa se ne mora bojati redarstva i drugih neprilika; a možda bi gdjeka ženskinja išla u bludilište, da se nije udala!⁴¹⁶ Nadalje, u bordele su dolazile djevojke slabog imovinskog stanja⁴¹⁷ i većinski neobrazovane, a često su siromašne djevojke regrutirane u javne kuće iz redova služavki i spremačica.⁴¹⁸ Životni uvjeti u javnim kućama bili su često toliko stravični da ne čudi njihovo uspoređivanje na način da su: „... bordeli aždaje, koje proždiru neprestano nevine žene i djevojke, koje ostanu momentalno bez zarade, te ih bezdušni svodnici i svodilje varkom i himbom, obećavajući im raj na zemlji, zavode i bacaju u ralje ovim aždajama, gdje duševno i tjelesno propadaju sve niže dok sasma ne propadnu.“⁴¹⁹ Kratki novinski zapis svjedoči nam o ženskoj svodnici koja je svoj uhodani zanat obavljala još 1891.: „Jučer je na Jelačićevom trgu uhićena Urša Doler radi toga, što je nagovarala jednu djevojku da stupi u bludilište.“⁴²⁰ Slijedi opis jedne tipične javne kuće preuzet iz policijskog izvješća iz kojeg je vidljiv krajnji nemar vlasnika tih kuća prema higijenskim i prostornim životnim uvjetima u kojima su prostitutke obitavale: „Već same kuće u kojima su smještene bludilišta (bordeli) u našoj provinciji ne odgovaraju svojoj svrsi. Ove kuće nisu svojevremeno u tu svrhu građene već su donekle adaptirane, a te adaptacije nisu valjano provedene niti sa higijenskog stanovišta a nisi s obzirom na broj osoba koje u tim kućama stanuju. Tako dolazi da su ti bordeli prenatrpani i da u njima ne vlada ni red ni čistoća. Prostitutke u nekim većim javnim kućama spavaju u jednoj sobi, tzv. „kasarni“, njih po 15, a u manjim 5-6 i to u sobama odnosno sobicama bez zraka i dovoljnog broja kreveta, tako da u nekim bordelima po dve prostitutke u jednom krevetu spavaju.“⁴²¹ O tjelesnom propadanju prostitutki govori i podatak kako su mnogi liječnički pregledi, premda obavezni, često bili vrlo površni pa tako sarkastično prenosi Šilović podatak o „stručnosti“ pregleda u Petrinji, odakle je šest prostitutki očito zdravih samo na papiru odmah po završetku pregleda došlo u Zagreb spolno zaraženo.⁴²² Prostitutke su upadale u svojevrsni začarani krug bez povratka budući da nisu smjele napustiti javne kuće ni tu zlosretnu profesiju sve dok nisu otplatile dug/ove (jer izdatke

---

⁴¹⁶ *Ibid.*

⁴¹⁷ Odnosno, kako slikovito primjećuje beogradski liječnik Savićević koji je paralelno s Gundrumom (vjerojatno nisu ni znali da rade istotematiku statistiku, samo za druge gradove/države) vodio ambicioznu statistiku prostitutki, javnih kuća i spolnih bolesti, da čak 88% prostitutki nema nikakvu ušteđevinu pa stoga one: „... robuju, i moralno i telesno, nekolicini propalih individua kojima je policija, ili bolje reći država, dala pravo da može da ih cedi i da im sisa i poslednju kap krvi.“ Savićević, Miomir, *Javne ženske (prostitutke) u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti i njihov uticaj na širenje veneričnih bolesti*, Beograd, Naum i Stefanović, 1909., str. 100.

⁴¹⁸ „U oči pade veliki broj iz služećeg stališta, u koji vrstam sobarice (56), kuharice (16), kućanice (8), služavke (39), 9 blagajnica i konobarica (...) Također je velik broj onih djevojaka, koje su boravile u obitelji, koje su bile kod kuće (44).“ Gundrum, Fran, *op. cit.* (bilj. 1), str. 27.

⁴¹⁹ Šilović, Josip, *op. cit.* (bilj. 30), str. 75.

⁴²⁰ Redarstvene vlasti, *Jutarnji list*, 24. X. 1891., str. 3.

⁴²¹ Konstantinović, *op. cit.* (bilj. 89), str. 45-46.

⁴²² Šilović, Josip, *loc.cit.* (bilj. 30), str. 75.

za hranu, stan, skupu i neadekvatnu obuću i odjeću su im svodnici zaračunavali kako su htjeli).

U zapisima se spominje kako se završetak školovanja, odnosno „kraj mature“ išao slaviti u neimenovanu osječku javnu kuću,⁴²³ što je zapravo tada bio ustaljeni obrazac ponašanja kojim su se stjecala prva seksualna iskustva u to vrijeme po cijeloj Europi: „U pučkim se krugovima događa da neki antiklerikalno nastrojen otac, stric ili rođak odvede klinca k „veselim djevojkama“, kadšto već nakon prve pričesti, kao protutežu utjecaju župnika ili prepobožne majke. No za većinu mladih posjet bordelu odigrava se kasnije, u skupini, u vrijeme provjere sposobnosti za vojnu službu, novoga republikanskoga prijelaznog rituala.“⁴²⁴

U autobiografskim zapisima vojnika koji su sudjelovali u Prvom svjetskom ratu fragmentarno se spominju prostitucija, preljubi i seksualno nasilje na bojištima te sabrana svjedočanstva vojnika o tim razuzdanim pojavama. Široka rasprostranjenost tih moralno svakako upitnih pojava obrazlaže se na sljedeći pragmatičan način: „Masovna iskorijenjenost uzrokovana ratom i posljedična neravnomjerna distribucija spolova proizvode okruženje u kojemu podjednako čeznu žene čiji su muževi ili ljubavnici otišli u rat i vojnici savezničkih, pa čak i protivničkih vojski, s kojima ih sudbina dovede u dodir.“⁴²⁵ odnosno nimalo ne čudi da su zbog ratne situacije koja sa sobom nosi stalnu neizvjesnost i svakodnevnu mogućnost pogiblje, upravo zbog izloženosti životnoj opasnosti mnogi su se sudionici I. svjetskog rata i inače osjećali manje obavezani uobičajnim „građanskim“ uzancama.⁴²⁶ Slično opravdanje za vojnike daje i Fran Gundrum koji sa liječničkog stajališta objašnjava specifične okolnosti koje dovode do toga da vojnici na bojištima ubrzo zaboravljaju na moral i građanske obrasce ponašanja: „... Kod mladjih vojnika postaje putenost prava životna požuda, što ju prema čudi, sklonosti i odgoja pojedinca radja sada vrlo teško ratovanje. Vojnik, što ide na dopust, ne može svakiput obuzdati svoju putenost, ne mari često ni za supružničku vijernost i zlo je još gorje, kad i opojna pića vrše svoju gadnu moć, pa potpiruju putenu strast u vojnika, koji na dopustu žudi i za razbibrigom, dok se ne vrati u strijeljačke jarke itd., dok mu život opet ne bude u neprestanoj opasnosti, na kocki. Vojnici idu na dopust u gradove i u sela, raznose spolne bolesti svakamo, a time se stvara velika opasnost: Zaraza jezgre naše pučke zajednice, obitelji naime u gradu i selu. Sifiliziranje se pučanstva pospješuje; cijeli slojevi se bacaju u

---

⁴²³ Pojedine osječke javne kuće tijekom Prvog svjetskog rata imale su egzotične nazive, svakako netipične za tamošnje podneblje, kao što su Tripolis i Parasiانا. Zorko, Tomislav, *op. cit.* (bilj. 61), str. 34.

⁴²⁴ Knibiehler, Yvonne, *op. cit.* (bilj. 81), str. 32.

⁴²⁵ Holmes, Richard, *op. cit.* (bilj. 85), str. 98.

⁴²⁶ Hameršak, Filip, *op. cit.* (bilj. 86), str. 576.

bolest i tako su spolne bolesti državna opasnost prvog reda. Ovu opasnost valja suzbijati poradi unutarnje pravednosti, zdravstvene koristi i potrebe za rasu. Vojniku se napokon ne može toliko ni zamjeriti...⁴²⁷ Ujedno, neprijeporno je da su troškovi liječenja predstavljali luksuz tijekom ratnih nestašica sredstava.

Što se tiče prostitucije, suvremenici ratnih zbivanja tvrde: „Gradovi su bili puni propalih djevojčura, a za njima su se povodile i neke tako zvane bolje djevojke.“⁴²⁸ Sljedeći zapis vrlo slikovito govori o kategoričnom odbijanju usluge prostitutke od strane hrvatskog vojnika, ali iz njega također proizlazi spoznaja o rasprostranjenosti prostitucije u ratom pogođenim područjima: „... ne samo da nisam trpio razvratnice, koje se kupe oko vojske kao pčele oko meda, nego su mi uvijek bile odvratne radi onog mirisa po trimetilaminu.“⁴²⁹ U dnevnom tisku se tijekom ratnog perioda često moglo čitati o uhićenju bludnica i svodnica koje su svoje usluge nudile vojnicima i u gradovima (a ne samo na fronti), kao što je to bio slučaj i u sljedećem predmetu iz 1915.: „Dne 12. ov. mj. uhićena je po redarstvenom agentu poljodjelka Monika Lucin iz občine Sesvete, koja je zatečena spomenutog dana kod Terezije Gorenc u Petrinjskoj ulici 53 sa jednim vojnikom. Monika Lucin priznaje, da je sa istim vojnikom bila kod Gorencove već više puta, te da je morala svaki put platiti po 2 K. Na temelju svih njezinih navoda, uplašena je Gorencova, koja poriče da joj je Lucin plaćala 2 K, a osim toga veli, da se je Lucinova kod nje zadržavala uvijek tako kratko vrijeme, da nije držala shodnim da ju prijavi. Kod liečničke pregledbe ustanovljeno je da je Lucinova venerički zaražena, te je odpremljena u bolnicu, a protiv Gorencove poveden je daljnji postupak.“⁴³⁰

Već je spomenuto kako su dnevne tiskovine senzacionalistički pisale o slučajevima prostitucije i svodstva pa su u tom tonu prenosili i o predmetu kojega su nazvali „afera Viktora Grossa“. U toj aferi su uz spomenutog moćnika radi podvođenja maloljetnica i drugih kaznenih djela bile optuženi i Slava Veršec („... da je počinila u dva navrata zloč. bludnosti svodstvom glede koje nevine osobe označenim u §.132. toč. 44 kaz. zak.; zatim da je u dva navrata sukrivac zloč. silovanja označ. u §.125. kaz. zak. i da je počinila prekršaj suprot javnoj ćudorednosti svodstvom označ. u §.512. sl. a), b) i c) kaz. zak., sve uporabom §.34. i 35. kaz. zak. po §. 126. kaz. zak.“)⁴³¹ te Mirko Reverski, „obtužen radi prekršaja suprot javnoj

---

⁴²⁷ Gundrum, Fran: *Kako se kod nas suzbijaju spolne bolesti*, Zagreb, 191?, 1.

⁴²⁸ *Ibid.*, str. 578. (Hameršak preuzima iz Grgec, Petar : *U paklenom trokutu. Ratne uspomene*, sv. 2, Zagreb, str. 180).

⁴²⁹ *Ibid.*, str. 579. (Hameršak preuzima iz Vrgoč, Antun: *Moje uspomene na Svjetski rat. Godina 1914-1920*, sv 1-3, Zagreb, 1937., str. 68).

⁴³⁰ Redarstvene vesti: Uhićena bludnica i svodilja, *Jutarnji list*, 15. XII. 1915., br. 1342., str. 3.

⁴³¹ Domaće vesti, Afera Viktora Grossa, *Jutarnji list*, 24.VI.1914. str. 5

ćudorednosti svodstvom, isti paragraf, kažnjiv po §.513. kaz. zak., stroža stavka.“ Pred sudom je svjedočilo, kako prenosi članak dalje: „... šest svjedokinja, od kojih je svaka više manje kažnjena radi bluda, kradje, a jedna ima i izgon na 5 godina iz grada Zagreba, dočim se jedna i sada nalazi u zatvoru radi krivog izkaza tečajem same iztrage u ovoj aferi. Obranu Viktora Grossa preuzeo je dr. Dušan Popović, iza kako je točno proučio iza kako je točno proučio iztražne spise i iza kako se je uvjerio, da se u optužnici ne inkriminira nijedan čin, kod kojeg bi oštećena bila izpod 14 godina.“⁴³² Konačni epilog te višemjesečne, za ono vrijeme iznimno popraćene afere bio je sljedeći: „Pred ovdješnjim kotarskim sudom održana je jučer poslije podne razprava proti Elzi Muha, koja je bila optužena radi prekršaja svodstva i proti Veri Mikac, bivšoj krčmarici u Petrinjskoj ulici 51 radi prekršaja davanja prigode bludnosti. Na razpravu je bilo pozvano 15 svjedokinja, djevojčica od 18. godine, koje je Muha svadjala Viktoru Grossu (...) Oko 9 sati na večer izjavljuje razpravni sudac, da je dokazni postupak dovršen, te proglašuje osudu, kojom se Elza Muha osudjuje na 3 mjeseca strogo zatvora, a Vera Mikac na novčanu globu od 250 kruna, koja se pretvara u zatvor od mjesec dana. Troškovi su proglašeni utjerivima. Obje osudjenice su prizvale.“⁴³³

Jedan od slučajeva svodništva sa početka 20. stoljeća izniman je i u svjetskim razmjerima, odnosno, tako bar tvrdi Josip Šilović koji ga s neskrivenim gnušanjem prepričava. Radilo se naime o pokušaju podvođenja sedamnaestgodišnjakinje koja je stjecajem okolnosti spašena na zagrebačkom željezničkom kolodvoru gdje ju je od daljnjeg prostituiranja i iskorištavanja spasila policija temeljem anonimne dojava. Naime, mlada djevojka je zarađivala za život kao prostitutka u Bjelovaru, no zbog zaraze neidentificiranom spolnom bolešću završila je na prisilnom liječenju u bjelovarskoj bolnici. I tek tu dolazimo do krajnje apsurdnog razvoja situacije, budući da je prostitutku medicinska sestra Marija Varga (koja je ujedno bila odgovorna za njezino liječenje) u bolnici nagovarala da ode u Zagreb, gdje se trebala nastaviti baviti prostitucijom kod izvjesnog vlasnika javne kuće iz Jastrebarskog, Ljubomira Vučenovića. Prostitutka je nakon Marijinog svesrdnog obećanja boljeg života i dobrih primanja pristala na tu „zavidnu“ ponudu da bi potom svi akteri priče bili uhićeni. Takav nezamisliv epilog događaja vezan uz organiziranu prostituciju u kojemu jedna medicinska sestra podvodi prostitutku (umjesto da pridonosi njezinu liječenju) neprijeporno zaslužuje Šilovićevu jezgrovitu moralističku reakciju: „Kolike li pokvarenosti“⁴³⁴

---

⁴³² *Ibid.*

⁴³³ *Sudnica, Epilog afere Viktora Grossa, Jutarnji list, 27.X.1914., str. 8.*

⁴³⁴ Šilović, Josip, *op. cit.* (bilj. 30), str. 80.

Osim ovakvih izoliranih ali ipak postojećih situacija strahovitih iskorištavanja bijede mladih djevojaka od strane subjekata koji su zapravo (ironično) bili zaduženi za njihovu društvenu zaštitu, veliki problem je predstavljala i široka rasprostranjenost tajne prostitucije u svim gradovima. Tako je u Zagrebu jednom prilikom pred referenta socijalnog odsjeka policije bilo dovedeno petnaest uhićenih djevojaka radi prostitucije, od kojih samo jedna od njih nije prije imala problema sa zakonom. Ostale su djevojke sve odreda bila ozbiljne recidivisticke uhićivane i kažnjavane radi „skitnje i nemoral“, od kojih jedna od njih dapače već 70 puta.⁴³⁵ Spomenut ćemo samo intrigantnije sudbine uhićenih tajnih prostitutki i neke od posljedica njihova ignoriranja zakona. Tako je jedna od njih šest puta bila kažnjena i izagnana iz Zagreba te je radi nepridržavanja uvjeta kazne bila sukladno čl. 6. *Zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka*⁴³⁶ kažnjena smještajem u zavod za prinudni rad. Istu je kaznu zavrijedila i žena nimalo laskavog opisa iz policijskog izvješća: „Deseta je vezilja, teška alkoholičarka. Vječito je pijana i dotad kažnjena 21 put.“ Između gotovo identičnih nesuvislih i nevjerodostojnih (laičkih rječnikom „prozirnih“) obrana konobarica iz sumnjivih lokala, služavki, „sifiličarki“ te skitnica otprije evidentiranih u policijskim zapisima izdvaja se očajni (i možemo pretpostaviti iskreni) vapaj jedine uhićenice dotad nepoznate policijskim snagama, a riječ je o djevojci koju je: „... prijavio neki muškarac zbog bolesti. Ona je plakala i tvrdila, da je to zločest čovjek, koji je upravo nju unesrećio, Molila je, da je puste na slobodu, jer da će si odmah naći posao i da više nikada neće dati povoda za uhićenje. Napose je molila, da ništa ne javi njenom ocu, jer on je tako strog, da bi ju ubio.“⁴³⁷

U sličnom tonu je i sljedeći slučaj u kojemu je muškarac lažno optužio jednu gospođu 1919., po zanimanju „pisačicu“, da se bavi prostitucijom. No sasvim neočekivano s obzirom na tada rasprostranjeno stajalište o krajnje pasivnom ženskom rodu su odmah žustro u njezinu obranu, i to u formi novinskog teksta u časopisu „*Nova istina*“, solidarno stale njezine kolegice na način da su jasno, ne ostavljajući ikakva mjesta eventualnoj dvojbi, demantirale optužbu: „Našu drugaricu Pavošević Adelu objedio je zlikovac Alfred Diamantenstein da su kod nje u Osijeku bili „tajni sastanci“. Svatko tko pozna drugaricu znat će, da je to jedna ordinarna laž, već da se je kod nje pokatkad našao koji drug da štogod proćavrlja sa drugaricom, koja baš ne spada među najružnije osobe ženskog spola, i koja je vrlo inteligentna i skroz čestita (...)

---

⁴³⁵ *Ibid.*, str. 86.

⁴³⁶ Vidi infra, str. 64-65.

⁴³⁷ *Ibid.*

Ovom zgodom moramo spomenuti još i to, da je ona prigodom progona naših drugova u Osijeku bila ondje kroz 14 dana zatvorena – među bludnicama i kradljivkama.⁴³⁸

Pred kotarskim sudom u Zagrebu se 1925. vodio grandiozan i za ono vrijeme vrlo popraćeni slučaj koji (čak i za današnje vrijeme) zapanjuje tematikom i brojem osumnjičenika, budući da je čak šesnaestero ljudi završilo na optuženičkoj klupi zbog kaznenog djela svodstva, a moglo se u stjecaju s tim djelom raditi i o i trgovini ljudima, tada poznatije pod nazivom „trgovina bijelim robljem.“⁴³⁹ Kao svjedoci su pred kotarskim sudom pozvane mlade, naivne i siromašne djevojke, koje su sve odreda bile od strane svodnika pozvane da rade u hotelima i barovima kao konobarice i/ili sobarice. Međutim, kako to obično biva u takvim nesretnim slučajevima, kada su se konačno uputile na takva zamamna radna mjesta (budući da su poslodavci unaprijed obećali da se radi o dobro plaćenim radnim mjestima), ispostavilo se da se radilo o javnim kućama u Sisku, Petrinji, Splitu i Zemunu vođenih od strane optuženih svodnika u kojima su one bile prisilno zadržavane. Šilović prenosi stravične iskaze tih svjedokinja, ujedno i žrtvi svodstva. Tako doznajemo sudbinu izvjesne Slavice H. koju opisuje kao: „... nježnu plavu djevojku iz Zagorja, kao dvanaestogodišnja djevojčica pasla je blago, a onda došla kao služavka u Zagreb. Kada je bila bez mjesta, susreo ju je na Krvavom mostu nadkonobar Fekete i otpremio u javnu kuću Lenkucsove u Sisak.“⁴⁴⁰ Sljedeća u nizu prevarenih i lakovjernih djevojaka bila je „vrijedna i poštena“ (što su epiteti koji je opisuju u njezinoj služinskoj knjizi) Terezija G. koja je došla u Zagreb naći posao. Madame Agneza Wenzel pozvala ju je da radi za nju u kavani u Bjelovaru i pritom ponudila zaposlenje i njezinoj prijateljici Mariji K. Obje djevojke, nesvjesne stvarnih namjera „poštene“ poslodavke, po dolasku u Bjelovar zatočene su u javnoj kući, gdje su zadržane tri dana.⁴⁴¹ Nerijetko su djevojke (osim na prostituciju) bile prisiljene i da lažu o svojim godinama, pa je tako petnaestogodišnja Anka T. (inače silom prilika pobjegla od očuhova dugogodišnjeg zlostavljanja) odvedena: „... u Bjelovar Paliću u javnu kuću dok joj još nije bilo 16 godina. Palić joj je dao 60 Din., da ode u Grubišno polje i dobavi svjedodžbu, da je starija (...) U općini su joj povjerovali i izdali prema tome domovnicu. Onda je primljena.“⁴⁴² Osim lažiranja isprave, dodatna otegotna okolnost je bila što se, suprotno zakonskim odredbama, maloljetna osoba bavila prostitucijom. Nesretni slijed događaja koji je zadesio spomenute djevojke (a nije potrebno ni napominjati da je žrtava svodništva bilo neusporedivo više)

---

⁴³⁸ Užasan postupak sa jednom našom drugaricom, *Nova Istina*, br.16, Zagreb, 4. XII 1919.

⁴³⁹ Više vidi: Šilović, Josip, *op. cit.* (bilj. 30), str. 69.

⁴⁴⁰ *Ibid.*, str. 70.

⁴⁴¹ *Ibid.*

⁴⁴² *Ibid.*

dostatan je da je u jednom članku u ondašnjim novinama „*Novosti*“ koje su pomno pratile slučaj zaključeno sljedeće: „Iskazi djevojaka, bez obzira na samo priznanje vlasnika javnih radnja, otvaraju nam strašan vidik u taj ponor i pakao ljudskoga društva.“⁴⁴³

U zagrebačkim novinama „*Večer*“ često su izlazili članci o skandaloznom ponašanju tamošnjih prostitutki, ali ipak iz sadržaja istih proizlazi da je ugledne Zagrepčane znatno više mučila nesigurnost ulica u kojima su bile javne kuće (koje stoga dobivaju slikovit naziv „tužni noćni korzo“), budući da su redovito pisali o eksczesnom ponašanju prostitutki i njihovih gostiju. Stoga raste broj javnih prijedloga o regulaciji prostitucije vrlo sličnih sarajevskom uređenju prostitucije i javnih kuća: „Ako postoji ulična prostitucija u drugim velikim zapadnim gradovima to još nije nikakav razlog da bude i kod nas. Mi ne moramo biti velegrad po onim stvarima koje tim gradovima nisu nikakva slava (...) Danas je u Zagrebu ulična prostitucija rasprostranjena po svim ulicama, u velikoj većini grada, naročito u blizini centra i to nije sretno rješenje. Dnevno se radi toga čuju razni prigovori i često se noću događaju svakakve scene po ulicama koje nipošto nisu takve, da bi ih se moralo podnositi. Kad već mora da bude noću taj tužni korzo, zar ne bi bilo zgodnije, da bude samo u jednoj ulici, ili barem, samo u jednoj četvrti, a ne u cijelom gradu. Bolje je da jedan dio grada, jedna ulica, služi kao nevesela noćna promenada, pa makar da dobije i neki glas radi toga, nego da to bude u cijelom gradu i na svim ulicama (...) Slučajni prolaznici nehotice se daju zavesti laskavim riječima i tako mnogo puta postaju žrtve svoje lakomislenosti. Da je ulična prostitucija ograničena samo na jedan određeni prostor, takvi se slučajevi ne bi događali u tolikoj mjeri, niti bi na ulicama dolazilo do neugodnih i ružnih prizora (...) Dok bude onih koji plaćenu ljubav traže, bit će naravno i onih koji je prodavaju. Mi smo naglasili, ako prostituciju moramo trpjeti, kao nužno zlo, da moramo barem nekako ublažiti njene posljedice i ograničiti je na onu mjeru, koja će biti najmanje opasna.“⁴⁴⁴ Razumljiva je i donekle opravdana bojazan Zagrepčana kada se uzme u obzir da su se u javnim kućama znali događati raznorazni neugodni incidenti pa čak i kaznena djela poput (pokušaja) ubojstva i samoubojstva te (teških) tjelesnih ozljeda. Tako je poznat primjer mladića koji je u siječnju 1911. počinio samoubojstvo u neimenovaj zagrebačkoj javnoj kući jer njegova odabranica nije htjela napustiti posao prostitutke.⁴⁴⁵ Najrealističniji prikaz prostitucije u Zagrebu dan je u novinskom članku iz 1914.: „Uzmimo samo, što je naš Zagreb u pogledu prostitucije uzoran grad. Kod nas ima samo 170 siromašnih bića, koja služe tomu obrtu a i ta su sva internirana u

---

⁴⁴³ *Ibid.*, str. 75.

⁴⁴⁴ *Večer*, Zagreb, 16. III. 1929.; preuzeto iz: Zorko, Tomislav, *op. cit.* (bilj. 61), str. 59.

⁴⁴⁵ *Male novine*, Zagreb, 25. I. 1911.; preuzeto iz: *ibid.*, str. 45.

javne kuće, koje su daleko na sjevernom dijelu grada, da nas ne sablazne. Pa nije li zaista Zagreb i s te strane lijep i bijel? Jer o tajnoj prostituciji, o broju onih, koje se »nimo službene i prisilne kvalifikacije prostitutkom« bave tim poslom, mi slabo znamo, a tko nije bolje upućen, taj će sudeći po našem »noćnom životu« zaista držati da u nas toga svega nema. No čujete, šta čovjek u Pešti pa u Beču i drugdje vidi i doživljuje toga kod nas nema. Jest u tom imate pravo. Ali tko bi samo odvrnuo plašt sa te tajnovitosti i tko bi samo malo pazio na rasprave pred zagrebačkim sudbenim stolom morao bi doći do zaključka da se i u gradu Zagrebu stvara jedna generacija, koja će nam presaditi sve velegradske kriminalne cvijetiće k nama. Jest, događaju se i u Zagrebu stvari koje ni najmanje ne zaostaju za onima, koje nam donose dnevne vesti.⁴⁴⁶ Iz daljnjeg dijela navedenog članka bit će jasno zašto isti nosi naziv „Iz tamnog Zagreba“ te se poručuje da oni tankoćutniji, odnosno oni slabijeg želuca ne čitaju strahovita svjedočanstva o prostituiranju i podvođenju djece na zagrebačkim ulicama: „Dolaze svjedokinje: djevojčice od 11 do 14 godina. I te razvijaju pred nama jednu užasnu sliku, koja se ne da opisati! Prvo je dijete, posve maleno i nerazvijeno dijete, sa lijepom svjetlom kosom u poderanom odijelu i starim cipelama. I pripovijeda: Živi većinom na ulici (...) Roditelji su joj radnici, sirotinja. Kad god može, uteče od kuće i skiće se po gradu, jer ju na to nešto sili. Sa 11 godina prvi puta ju je jedan muškarac upotrijebio, a od onda to malo, nerazvijeno djetesce ide »gospodi« i dobiva honorare od 10 do 30 filira! I pripovijeda takove grozne stvari više nesvjesno, što je to sve, što proživljuje i doživljuje (...) Što čeka to malo dijete, koje već sada rabi bez rumenila frazeologiju onih iz javnih kuća? (...) Ovakovih mladih, pokvarenih djevojčica pun je Zagreb. Ima ih više, nego što bi tko i mislio. S dvanajstom ili trinajstom godinom se prostituiraju i onda proživljuju sve moguće faze toga zanata.⁴⁴⁷

Ipak, ostaju (makar malobrojnija) i neka zanosna svjedočanstva mladića koji su ušli u svijet „odraslih“ posjetom u javne kuće te koji su u svojoj opijenosti uočili samo iznimnu ljepotu prostitutki i glamuroznu unutrašnjost profinjenog bordela: „U Tkalčičevoj ulici, ondašnjem Potoku, bilo je nekoliko javnih kuća. U njima su ljubav prodavale ponajviše Mađarice pa su dosjetljivi i duhoviti Zagrepčani tu ulicu, zbog ugarskih aspiracija na naš Jadran, nazivali – „mađžarsko more“. Mene ju u tu ulicu grijeha odveo učenik Obrtne škole Zdislav, porijeklom Poljak (...) Često smo odlazili zajedno na zabave, a jedne me večeri, bez ikakva prethodnog dogovora i upozorenja, odveo ravno u – bordel, u današnjoj Medvedgradskoj 13. Ušli smo u

---

⁴⁴⁶ Iz tamnog Zagreba, *Obzor*, br. 101., Zagreb, 12.IV.1914., str. 1.

⁴⁴⁷ *Ibid.*

salon, vrlo udoban i otmjeno namješten, sav u crvenom plišu i brokatu, sa skupocjenim tepisima po podu, palmama u obojenim posudama, velikim slikama po zidovima i golemim zlatnim zrcalima (...) Zdislav me nutkao da izaberem sebi djevojku koja mi se sviđa. Kako izabrati kad mi se sve sviđaju! Sve su lijepe kao slike. Ugođaj je za mene bio nestvaran. Oko mene šecu djevojke čarobne poput vila iz priča, glasovirač prebire po tipkama sladunjavi valcer, plesni parovi se okreću, pije se kava, toče birana vina i šampanjac, cijeli salon kao da se vrti s plesačima u odrazu brojnih zrcala – a usred te izvanzemaljske ljepote i obilja, zaplašen i zatečen stoji sedamnaestogodišnji Zvonimir Rogoz i treba da bira.“⁴⁴⁸

8. „CASE STUDY“: PROSTITUCIJA U GRADU KARLOVACU

Karlovac je bio jedan od većih i važnijih gradova bivše vojne Krajine, a potom je nakon razvojačenja te pripojenja civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji svakako predstavljao sjecište (naj)važni(ji)h prometnih i trgovačkih pravaca na hrvatskom području. Takav geoprometno povoljan i zavidan položaj omogućio je Karlovcu, među ostalim, da bude mjesto susretanja različitih ljudi, svjetonazora, zabava (uključujući postojanje i regulaciju prostitucije na zavidnoj razini tijekom perioda kada je bila zakonski tolerirana u Hrvatskoj, ali i kao tajnu, prikrivenu prostituciju dok je ista bila zabranjena i kažnjiva), ali upravo radi toga i posljedичne raširenosti spolnih bolesti.

U Karlovcu kao vojničkom i trgovačkom gradu postojale su mnoge javne kuće o kojima se više govorilo nego pisalo. Ono što je postalo jasno iz provedenoga arhivskog istraživanja jest da se u Karlovcu pokušao stvoriti (kao uostalom i u ostalim gradovima kod kojih nam je poznato da je u istraživanom periodu bila rasprostranjena prostitucija): „... svojevrsni *modus vivendi* s tom nečasnom i nepristojnom djelatnošću, a koristi proizašle iz toga mogle su biti višestruke.“⁴⁴⁹ Upravo su u Karlovcu vidljivi višestruki benefiti proizašli iz zakonski regulirane prostitucije budući da su strogo kontrolirane javne kuće donosile redarstvene i porezne prednosti, prije svega mogućnost stalnog nadzora prostitucije i efikasno onemogućivanje javnih izgređa, kao i zdravstveno-higijenske koristi za sam Karlovac, kao i njegovo stanovništvo.

---

⁴⁴⁸ Rogoz, Zvonimir, *Mojih prvih 100 godina*, Zagreb, 1986., str. 48-49.

⁴⁴⁹ Kevo, Mario, *op. cit.* (bilj. 299), str. 392.

Legenda kaže kako se na karlovačkom području veća pojava prostitucije veže uz posjet Marije Terezije ovome gradu, koja je uočila brojčanu prevlast žena, odnosno vrlo mali broj muškaraca. Iz toga je razloga tada izdala naredbu prema kojoj četiri pukovnije imaju doći u karlovački kraj i pritom tamo ostati tri mjeseca. Kroničari toga vremena kažu da je time započeo masovni lov na žene po svim selima u okružju te da su česta pojava bila prava orgijanja.⁴⁵⁰ Pred kraj vladavine Marije Terezije (1740-1780.) donesen je Statut grada Karlovca (1778.) koji je sadržavao 121 članaka. U Statutu je detaljno (među ostalim) određena i dužnost gradskog kapetana. On je u mnoštvu zaduženja bio prije svega odgovoran za: „...unutarnju sigurnost grada odnosno nadzorništvo (...) Naročitu skrb kapetan je imao posvetiti javnoj sigurnosti za vrijeme tjednih i godišnjih sajмова kada u grad dođe puno stranaca, osobito iza »granice«. Dužnost kapetana bila je sprječavanje izgređa u gostionicama, kavanama i svratištima, a brinuo je i da se skitnice i bjegunci vraćaju u svoja mjesta prebivališta.“⁴⁵¹ Iste godine objavljena je napredna naredba Marije Terezije iz 1769. o postupanju s čedomorkama na način da je bila službeno priopćena gradskom poglavarstvu grada Karlovca te upućena svom stanovništvu grada Karlovca i okolice. Cilj naredbe je bio nastojati senzibilizirati javnost i karlovačke gradske službenike (prvenstveno suce i policiju) o teškim okolnostima u kojima se nalaze trudne nevjenčane žene te kako im svekolika javnost mora pomoći da ne dođu u iskušenje da počine tako strašan zločin. Pri kraju naredbe spominje se povezanost prostitucije kao primjer krajnje neurednog i samozivog *modus vivendi* te mogućnosti da takva žena iz krajnje nemoći i očajja počini čedomorstvo. Tu senzibilnost Marije Terezije naspram „palih“ žena u bezizlaznoj situaciji dolazi do vrhunca (pogotovo s obzirom na njezinu poznatu potpunu predanost kršćanstvu), što se vidi iz sljedećeg: „Spomenuto njezino presveto veličanstvo milostivo nalaže da treba paziti da se ovakve žene javno ne šibaju ili kažnjavaju drugim sramnim kaznama. Vidljivo je naime da je strah od javne prostitucije često bio poticaj da se počini ovo teško i strašno nedjelo.“⁴⁵²

Istražujući postojeću literaturu o regulaciji prostitucije u Hrvatskoj, uočeno je kako je o povijesti prostitucije u gradu Karlovcu uistinu malo poznato te da povijest karlovačke prostitucije predstavlja svojevrsnu „tabu“ temu. Navedena okolnost zaintrigirala je autoricu koja je na poticaj mentorice počela istraživati povijesno postojanje prostitucije u Karlovcu. Tijekom odlazaka u Državni arhiv grada Karlovca potvrđeno je da se radi o uistinu neistraženoj temi te stoga ni sami djelatnici arhiva nisu znali reći hoće li se išta pronaći u

---

⁴⁵⁰ <http://www.monitor.hr/clanci/hrvatske-nevolje-s-prostitucijom/14028/>, pristupljeno 9. travnja 2015.

⁴⁵¹ Miholović, Katica (prir.), *Statut grada Karlovca 1778.*, Državni arhiv, Karlovac, 2000., str. 11.

⁴⁵² *Ad registraturae numero 22, fasciculi numero 1, 1778.*, izdano 14. studenog 1769. *Ibid.*, str. 51.

fragmentarnim arhivskim zapisima, koji se odnose na proučavano razdoblje od 1852. do 1934. Razlog tome je, među ostalim, veliki požar u Karlovcu koji je bio 1907. i u kojem je nastradalo mnoštvo nikad više pronađene arhivske građe. Radi toga tijekom višetjednog istraživanja pozornost je bila usmjerena prvenstveno na Arhivsko gradivo uprave i javne službe, vezano uz široka područja kao što su uprava, pravosuđe, zdravstvo i socijalne ustanove. Razdoblje obuhvaćeno arhivskim istraživanjem je razdoblje od 1848. do 1918. te sljedeće razdoblje od 1918. do 1941. Pri tome su posebno bili proučavani zapisi gradskog poglavarstva i redarstva, imajući u vidu da su upravo navedena tijela imala ovlast donositi norme kojima se regulira prostitucija.

Niz novinskih članaka objavljenih u *Svjetlu* 1893. govore nam o razuzdanom (i tajnom) noćnom životu Karlovca i Karlovačana: „U našem gradu žalibože biva svaki dan javni moral sve slabiji, te se tragovi i posljedice nemorala očito očituju, te se mogu vidjeti i u bolnicama. Da djevojke i žene padnu, posrnu u glib najogavnijeg bludnoga života, kriv je u prvom redu zao roditeljski uzgoj, a ponajviše i prilike, koje ih na to navedu. Notorno pak jest, kada posrne jedared, - onda je propala, onda joj nema spasa (...) U nas ima sva sila takih moralno propalih žena, nać ćemo na žalost iz boljih kuća, a najviše se rekrutiraju u služinčadi. Gledali smo s užasom one seoske žene i djevojke, što su prije nekoliko tjedana ovdje u hrpama punile ulice, tražeći težačkoga posla: vidjeli smo tako sablažnjivih prizora, da smo se zgražali. Po bielom danu provodile se najnedostojnije šale – a pred očima djece, djevojaka i drugih poštenih ljudi. Policija je doduše nešto posredovala, ali – sve to nije ništa. S večeri pune su promenade razuzdanih djevojčura i služkinja, koje se do kasna doba noći vucare ulicama, birtijama i razvaljuju po klupama na promenadi. Nedjeljom je upravo zanimivo proći po nekim mjestima u i izvan grada. Svake ruke služkinja šeće ovamo načičkano – kao frajla – a naravno, da su ulice pune vojnika i drugih raznih na to sklonih ljudi, koji ašikuju sa služavkama. Koli nedostojno i gadno je to vidjeti, kad s »molitvenikom« u rukama šeće takova gnjusoba pijana, a vode ju po dva ašikčije (...) Da bude sramota još i veća, ima potajnih sastajališta, gdje se u sumračje sastaju djevojke iz boljih kuća, pa sa mladim ljudima provode – nedužne šale. To nas sjeća na onu staru pjesmu: Karlovčanke misle da su svete, zato jer ljube kadete! No to još nije sve. Mi njesmo napomenuli ni zloglasnih kuća na Pogorjelini, mi ne spominjemo ni čitavu legiju konobarica, koje se ne stide javno pred oblašću priznati, da svojim tijelom – služe kruh; smećemo na stranu i one mužkarce, koji – prem oženjeni, prolaze, pred nama se

još svejednako vije najcrnija slika o javnom moralu. Ima ženskih individua, koje noći obilaze kavane i gostione, koje idu baš u »lov« (...) da zasite gadnu strast i služe kruh.⁴⁵³

Iz navedenog teksta jasno je kako su autori istoga (kao i većina Karlovčana) prostitutke smatrali građankama drugog reda te da nisu skrivali svoj prijezir naspram istih. Nastavak tog članka navodi i neke konkretne mjere autora koje bi se prema njegovom mišljenju trebale poduzeti protiv neobuzdanih djevojaka: „Ako već gospodari dopuštaju kćerima i služkinjama i svojoj svojti, da grezne u vlastito svoje zlo, neka oni organi, koji su zvani, da bdiju na red i poredak, neka oni ulože truda, da tomu stanu na put. Djevojčure i žene, koje niese ovdje zavičajne, tako isto i mužkarci – a policija ih uhvati u nemoralnom činu, neka se otjeraju, a gospodari njihovi najstrožije kazne. Pošten bo gospodar neće držati nepoštene i razuzdene ni sluge ni služkinje! (...) Neki krčmari drže naročito te »vabce«, da više prodaju; neki tjeraju time gotovo i obrt, a ima već za taj gnjusni posao i agente, koji mlade ljude vabe! Neka javne oblasti pripaze na sve te individuje, pa ih novčano ili zatvorom što je moguće strožije kazne. U Zagrebu zatvore svaku djevojku, koja prolazi poslije 10 sati u noći sama, a bez posla (...) Tako bi trebalo i ovdje, jer svako mjesto, u kome nema reda i poredka, naliči mlinu bez vode. Skrajne je vrijeme, da stanemo na kraj nemoralu, a zaštitimo javni moral, ako ne ćemo da tjelesno i duševno nepropademo u kalu današnjega pokvarenoga života. Imajmo uvijek na pameti, da će doći čas kajanja (...) ali će biti prekrasno; da je Bog – koji sve vidi, sve zna i koji će ljudstvu po mjerilu njihovih činova suditi u dan suda!⁴⁵⁴

Slijedi kronološki prikaz statistike zaraženog karlovačkog stanovništva spolnim bolestima. Tako prvo sačuvano izvješće iz 1885. detaljno sadrži sljedeći zapis: „Najveći broj po vrsti bolesti podala je bludobolja (*veneria et syphilis*): liečeno bje od nje mužkaraca 48, ženskih 98, ukupno 146.“⁴⁵⁵ Prema izvješću 1895. bilo je pregledano njih samo 89 radi bluda, od čega ih se ostalo bolnički liječiti samo njih 33.⁴⁵⁶ Što se tiče zdravstvenih prilika prostitutki u Karlovcu novinski članak iz 1899. prenosi: „Bludobolnih liečile su se 150 i dvie osobe, od kojih ozdraviše 140 i tri, ostadoše koncem godine u liečenju devetorica.“⁴⁵⁷ Iz iste godine

---

⁴⁵³ Javni moral u našem gradu, *Svjetlo*, Karlovac, 6.VIII.1893., str. 1-2.

⁴⁵⁴ Javni moral u našem gradu (nastavak), *Svjetlo*, Karlovac, 13.VIII.1893., str. 2.

⁴⁵⁵ *Gradska bolnica. Liečničko izvješće o bolestnicih, liečenih godine 1889. u javnoj gradskoj bolnici u Karlovcu.*

Svjetlo Ka 25.V.1890. str. 2

⁴⁵⁶ Gradsko redarstvo, *Svjetlo* Ka 20.I.1895. str. 2

⁴⁵⁷ Gradska bolnica. Liečničko izvješće o bolestnicih, liečenih godine 1888 u javnoj gradskoj bolnici u Karlovcu, *Svjetlo* Ka 14.IV.1889., str. 2

saznajemo podatak kako: „Iz noćnih zabavišta bijaše zbog bludobolje predano u bolnicu 16, a od 78 kod redarstva pregledanih ženskinja 15.“⁴⁵⁸

O postojanju javnih kuća u Karlovcu već početkom 20. stoljeća doznajemo posredno iz jednog novinskog demantija Paje Jugovića iz 1902.: „... naročito i odrješito poričem da sam ja suvlastnikom kakvog bludilišta.“⁴⁵⁹ Spomenuti Jugović pritom je demantirao novinski zapis koji je glasio: „Daljnjim izvidjajima ustanovljeno je, da je u Centralu ukradjenju uru, koja je vrijedna do 50 K, od Huttera kupio suvlasnik bludilišta u Karlovcu Pajo Jugović za ciglih 8 kruna.“⁴⁶⁰ Isto tako, naredne 1903. novine prenose kako je u Karlovcu uhićena jedna prostitutka: „Dne 17. o. mj. uhićena je poznata skitnica i bludnica Josipa Leibold – Gales iz Vivodine, neudata, mati 3 nejake djece, ter će biti iz grada izgnana i u zavičaj otpraćena.“⁴⁶¹

Prema Statutu slobodnog kraljevskoga grada Karlovca iz 1904. postojali su posebni Bolničko-ubožki zavod (koji je bio zadužen za „uzdržavanje zdravstvenih bolničkih-ubožkih zavoda i obskrbi bolesnika, ubogih i siročadi...“)⁴⁶² te Zdravstveni odbor čije je ustrojstvo moralo biti u skladu s člankom 59. ranije analiziranog *Zakona o uređenju zdravstvene službe od 24. siječnja 1894.*⁴⁶³ Spomenuti su odbori važni za temu ovoga rada jer su upravo oni nadzirali i odgovarali za zdravstveno stanje karlovačkih prostitutki. Ipak je najveću ulogu u nadziranju prostitutki imalo karlovačko redarstvo koje je, uz mnoštvo ostalih zaduženja, predano vodilo statistički izvještaj redarstva i oružništva o kriminalitetu na području grada Karlovca, sukladno naredbi bana kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 3. prosinca 1898.⁴⁶⁴ Nama je važno da je deseta kategorija „zločinstva“ u naredbi za koje se morala voditi evidencija bila šira skupina kaznenih djela usmjerenih protiv spolne slobode i ćudoređa kao što su „silovanje, oskrnuće i ostali slučajevi teške bludnosti (među ostalima bi svakako bila i prostitucija).“⁴⁶⁵ Upravo zahvaljujući navedenoj obavezi o vođenju izvještaju kriminaliteta poznati su nam brojni izgredi vezani uz narušavanje javnog reda i mira te zdravlja na karlovačkim ulicama (od kojih su mnogi bili izravno povezani s prostitucijom).

---

⁴⁵⁸ Zdravstvene prilike u Karlovcu, *Karlovački glasnik*, 23. II. 1901., str. 1.

⁴⁵⁹ *Ispravak, Karlovački glasnik*, 6. IX. 1902., str. 4.

⁴⁶⁰ Redarstvene vijesti, *Karlovački glasnik*, 30. VIII. 1902., str. 3

⁴⁶¹ *Karlovački glasnik*, 21. III. 1903., str. 4.

⁴⁶² *Statut slobodnoga i kraljevskoga grada Karlovca ob uređenju gradske uprave*, Knjigotiskara Dragutina Hauptfelda, Karlovac, 1904., str. 17.

⁴⁶³ *Ibid.*, str. 18.

⁴⁶⁴ Naredba bana kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 3. prosinca 1898. br. 5080 Pr. o redovitom mjesečnom sabiranju statističkih podataka o prilikah javne sjegurnosti te o djelatnosti kralj. ugar. hrv.-slav. oružništva i redarstva u gradovih kraljevina Hrvatske i Slavonije, u: *Sbornik zakonah i naredabah valjanah za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*, god. 1898., (Komad I.-XIV. broj 1-86.), kom.XIII., br.32., Zagreb, 1898., str. 563.

⁴⁶⁵ *Ibid.*

Tako iz sačuvanih Izvješća karlovačkog redarstva iz 1911. doznajemo da je služavka Bara Brljačić 10. ožujka 1911. u 3 sata po podne uhićena radi „odbjegnine iz službe i spolne bolesti“, dok su u noćnim satima istoga dana uhićene dvije služavke samo radi „noćnog skitanja“. Izvjesna Pelegrina Jerbić, zanimanjem služavka, uhićena je 7. svibnja u 9 sati u večer radi „vođenja bluda.“ Helena Božičanin, detaljnije opisana kao neudata i neporočna služavka iz Križevca stara 20. godina, uhićena je radi toga što je: „... prilikom pregledavanja svratišta, nadjena okrivljena u svratištu „Kum“ spolno općiti.“ U redarstvenoj prijavi sačuvano je i ime Marte Dopuvdje, zanimanjem jednostavno određene kao skitnica, koja je u u 5 sati ujutro 30. svibnja uhićena radi „skitanja i tjeranja bludnog života.“ Dvorkinja Rozika Lojan uhićena je pak 30. lipnja iste godine radi „vodjenja nemoralnog života“ od strane redarstvenog stražara Pavletića. Radi javne sablazni (iako nije poznato koju je to točno radnju predstavljala javnu sablazan) bio je uhićen „trgovački pomoćnik Ivan Draganu.“, što je ujedno i jedino spominjanje muškaraca na ovom popisu počinitelja djela vezanih uz sferu seksualnosti. Služavka Anka Paulić bila je uhićena 16. ožujka u „10 sati u noći radi vodjenja bludnog života.“ Vodjenje bludnog života došlo je glave i Bare Plemić, zanimanjem služavke, koja je radi istoga bila uhićena 27. kolovoza 1911. od strane policajaca Franje Pavičić i Stanka Drobnjaka. Istoga dana bile su uhićene i radnice Rada Lorkić i Pelegrina Jerbić, doduše, samo radi „noćnog skitanja“, dok je služavka Anka Juranić tada uhićena radi „neposluha spram službovaca i izgrednog ponašanja.“ Niz Karlovčanki (pa i jedna koja „neće da iskaže ime i prezime ženska osoba“) bilo je uhićeno radi „besposlena skitanja“, dok su mnoge žene (zanimanjem uglavnom određene kao skitnice, primjerice Zora i Ruža Hlačan) uhićene radi „nepovlastnog povratka u grad“. Spominjem ove slučajeve jer je česta kazna za prostitutke bila izgon iz grada, a i inkriminacijom „besposlenog skitanja“ nastojalo se (među ostalim) utjecati na otežavanje činjenja izgreda te remećenja javnog reda i mira (što su prostitutke nesumnjivo samim svojim postojanjem činile). Problematične su očito bile i „piljarice“ Marija Lovrenček i Barbara Raučić uhićene su 12. kolovoza 1911. radi „izgrednog i sablažnjivog ponašanja na ulici“. Bilo bi zanimljivo imati uvid u sablažnjive radnje koje su dotične Karlovčanke radile na karlovačkim ulicama.⁴⁶⁶

Iako iz dokumenta nije vidljivo radi li se o 1911. ili 1912. godini, jasno je iz sačuvanog redarstvenog Popisa agendah pritvorenih osoba da je u gradu Karlovcu postojao posebni

---

⁴⁶⁶ Puni naziv redarstvenog dokumenta bio je: „Izvješće vrhu podnešenih prijava, te uhićenih i u gradskom pritvoru pridržanih osoba“. Sva navedena redarstvena izvješća sadržana su u kutiji nazvanoj: Gradsko poglavarstvo grada Karlovca, razdioba službe 1911. – 1912. Redarstveno povjereništvo 1909. Spisi 1 – 1322.

„Upisnik bludnicah.“⁴⁶⁷ Sigurno je poznato kako je krajem 1907. u Karlovcu bilo 15 registriranih prostitutki, a s obzirom da je prema popisu stanovništva iz 1900. Karlovac imao 15.641 stanovnika, dolazi se do podatka kako je jedna prostitutka došla na 1.042 stanovnika.⁴⁶⁸ Taj se broj očito povećao 1929. jer je prema podacima koji su se koristili za izradu jubilarnog sveska Almanaha Kraljevine SHS, Karlovac te godine imao 19.860 stanovnika.⁴⁶⁹

Inače, u razdoblju od 1908. pa sve do njegova ukidanja 1918. u Karlovcu je djelovalo kraljevsko redarstveno povjereništvo, u čiji je djelokrug, među ostalim, spadalo vršenje redarstva ćudorednosti, podijeljivanja dozvole za glazbene produkcije te kazališne i druge javne predstave, kao i nadziranje „krčma, gostiona, kavana kavotočija, pivara, rakijašnica i drugih javnom polazku i zabavi namijenjenih mjesta i lokala“, mjesta koja su, kao što je već bilo rečeno, smatrana visokorizičnim po pitanju prostitucije.⁴⁷⁰

Iz arhivske građe vidljivo je kako je jedan Karlovčanin uputio svoju žalbu gospodinu nadstražaru Klobučaru (kako je ujedno i naslovio svoje pismo) još 10. kolovoza 1905., koja je najprije bila usmjerena protiv prosjačenja, dok u drugoj točki svoga pisma napominje: „Pošto su u privatnim kućama kao i u nekojim krčmama zadržaje mnogo sumnjivih osoba to imade pod osobnom odgovornosti počam od subote sve takve kuće previdjeti i sumnjive osobe koje neimadu valjane putnice te su bez zanimanja ovom redarstvu podvesti dati n. p. u Rakovcu u kući Strohala nalazi se cielo bludilište.“⁴⁷¹ Mnogo više negoli zbog moralističkog zdvajanja nad sumnjivom klijantelom ugostiteljskih objekata, anonimni podnositelj pritužbe nam je iz današnjega gledišta važan jer njegovo pismo odaje lokaciju jednog (možebitnog) od očito brojnih karlovačkih bludilišta. Također, iz istog razloga je bitna evidencija vlasnika krčmi i ugostiteljskih objekata u kojima se mogla točiti rakija iz 1907. Naime, u nizu imena vlasnika tih radnji izdvaja se ono Malvine Schwarz, upisane pod rednim brojem 14., budući da je pod rubrikom naslovljenom zanimanje bila upisana „javna kuća“ i to na „prebivalištu Radenska,

---

⁴⁶⁷ „Popis agendah kr. redar. Povjereništva za grad Karlovac te prijavnog ureda. Kr. redar. Povjereništvo. 10. Upisnik pritovrenih osobah, Upisnik bludnicah“ Gradsko poglavarstvo grada Karlovca, Razdioba službe 1911. – 1912. Spisi 1884 – 1908.

⁴⁶⁸ Ujedno prema istom popisu Frana Gundruma Karlovac je bio 5. grad po broju registriranih prostitutki, nakon Zagreba (46 bludnica), Osijeka (28), Zemuna (27) te Slavenskog Broda (18). - Gundrum, Fran, *op. cit.* (bilj. 1), str. 24.

⁴⁶⁹ Gradsko poglavarstvo Karlovca, Opći spisi, 1929. – 1939., 3 – 1315, kut 274, god. 1929.

⁴⁷⁰ Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 3. srpnja 1918. broj 2216 Pr., kojem se ukida kr. redarstveno povjereništvo za grad Karlovac, *Zbornik zakona i naredaba valjanih za Hrvatsku i Slavoniju*, god. 1918. (Komad I.-XVII., broj 1.-136.), kom.IX., br. 67., Zagreb, 1919., str. 254.

⁴⁷¹ Redarstveno povjereništvo 1909. Spisi 1 - 1322

kućni broj 20.⁴⁷² Uz navedenu vlasnicu javne kuće nema upisanih posebnih zabilješki u rubrikama plaćeni porez i opaske, pri čemu zaključujemo da je ta vlasnica bludilišta (koja će biti spomenuta u jednom intrigantnom slučaju) uredno podmirivala sve svoje obaveze.

Najburnije i sigurno sasvim oprečne reakcije bi i danas izazvalo pismo iz 1906. upućeno „slavnom gradskom redarstvu“ od strane žena koje same sebe nazivaju „Odbor otmenih gospojah u Karlovac“. Tim otmjenim gospođama je bludnica Roza Popovic, podrijetlom iz Rijeke, smetala u tolikoj mjeri da su se ne brinući previše za svoj vlastiti dignitet obratile karlovačkom gradskom redarstvu da istu uhite i deportiraju iz Karlovcu jer ona svojim postojanjem čini turobnim njihov svakodnevni obiteljski život što opisuju na sljedeći način: „... a to je po mnogu nas velika nesreća jer nas naši muži radi te gadnice zanemaruju i zlostavljaju.“ Pritom je signifikantna pa i svevremenska razina ženske mržnje usmjerena prema drugoj ženi jer je jasno kako nisu (bilo iz straha ili vlastite nemogućnosti šireg sagledanja situacije) nimalo osuđivale svoje muževe koji su (očito) bili zalučeni tom bludnicom, već samo tu spomenutu prostitutku koju su u pismu redarstvu častile „epitetima“ kao što su grozna žena i gadnica te zahtijevaju odmazdu zbog njezina promiskuitetnog ponašanja.⁴⁷³

Slučaj iz 1908., koji je sačuvan u karlovačkom Arhivu, na čak 12 stranica mnogo govori o položaju prostitutki, ali također i o međusobnom odnosu prostitutki i vlasnica bordela.⁴⁷⁴ Naime, navedeni slučaj je jedinstveni među svim prethodno spomenutim i analiziranim na hrvatskom području budući da je ovdje prostitutka Terezija Plankl prijavila vlasnicu bludilišta (već spomenutu) Malvinu Schwarz jer joj potonja nije htjela vratiti kovčeg koji je Terezi ostao u bludilištu. Kontradiktorne izjave u redarstvenom zapisniku stranaka ne pomažu da se slučaj jednoobrazno prikaže, stoga ćemo ukratko uputiti u tekstu rada na iskaze kako vlasnice bludilišta, tako i prostitutke. Ukratko, prostitutka Terezija Plankl navodi da je Schwarz kao vlasnica bludilišta često sama pregledavala svoje zaposlenice prije službene liječničke vizitke (što naravno nije smjela) kako bi pravovremeno otkrila boluje li koja od njih od koje spolne bolesti. Prema daljnjem kazivanju Terezije, vlasnica bordela ustvrdila je da je njezina bludnica bolestna (što samoj Tereziji nije priznala) te je iz tog razloga zamolila nadležnog liječnika da prostitutku „ne pregleda zrcalom, jer da Planklovu trbuh boli.“. Ujedno ju je (uz pripomoć svoje dvije sestre i zaposlenice bordela) na prijevaru poslala njezinoj sestri u

---

⁴⁷² Magistrat sl. i kralj. grada Karlovca, Razni spisi, 1907., kutija 246, br. dok.: 12019 – 13000, br. 11 288

⁴⁷³ Svi navodi preuzeti su iz: Magistrat sl. i kralj. grada Karlovca, Razni spisi, 1906., kutija 230, 6601 – 7855. Radi zanimljivosti i ranije neiskorištenosti pisma isto prilažem kao privitak I. Vidi više: str. 106.

⁴⁷⁴ Gradsko poglavarstvo u Karlovcu, primljeno dne 27. 10. 1908, na broj 15269

Marburg, tvrdeći da joj je sestra bolesna. Na kraju se to (po Terezijinim navodima) nije pokazalo ispravnim te je unatoč činjenici što joj je Schwarz dala 10 kruna za put, dvaput pisala zahtijevajući naknadu za putni trošak budući da se namjeravala vratiti u karlovačko bludilište. Ne dobivši odgovora, novce za put posudila je od svoje sestre te se vratila u Karlovac gdje je doznala da je bolesna i da se mora liječiti u Zagrebu. Dalje optužuje Schwarzovu da je u bludilište primila jednu šesnaestogodišnjakinju koju je podvodio vlastiti suprug i koju je, unatoč liječničkom protivljenju, Schwarzova uzela za bludnicu. Schwarzov iskaz prikazuje drugu stranu medalje, budući da ista žustro opovrgava da je bilo kako utjecala na Terezijin odlazak iz bludilišta, već da je na nju utjecao misteriozni muškarac s kojim je ona „valjda htjela pobjeći iz bludilišta“ te da joj je isti javio da je njezina sestra na umoru. Iz epizode s tim neimenovanim muškarcem doznajemo zanimljiv bludilišni običaj, a to je da se: „... gostovi gore dočekuju, a ne dole.“ Kako god bilo, Malvina Schwarz tvrdi da je uredno platila Tereziji sve putne troškove te stoga iste potražuje od Terezije nazad i ujedno tvrdi da je ona iz Karlovca otputovala zdrava. Dalje navodi zanimljivu činjenicu kako je Terezija zapravo samo zamjenila javnu kuću u kojoj obavlja zanat te da je od sad zaposlenica u Zagrebu i da je za cijeli slučaj zapravo odgovorna njezina nova vlasnica bordela, budući da ju je ona nagovorila na redarstvenu prijavu za povratak kovčega. Spomnuti je kovčeg Terezija zaprimila pouzećem. Slijedi i Malvinino objašnjenje tužne sudbine podvođene maloljetne supruge od strane njezina muža: „... u istinu jedan čovjek doveo jednu djevojku imenom Marija Jedvaj iz Zagreba u večer u 10 h te ju ostavio ovdje u bludilištu i na njezinu računu i njezinom dozvolom podigao 20 Kr i otišao nazad. Slijedećeg dana izjavila je Marija Jedvaj, da je onaj čovjek njezin zakoniti muž bio i da ju je dao u bludilište, da mu ona novaca zasluži i kući pošalje, pošzo je on bolestan pa nemože zasluživati.“ Ona tvrdi da je to prijavila gradskom fiziku te je temeljem njegove odredbe odmah jednu djevojku otpustila iz službe i čak da joj je dala 10 kruna za put (doduše, nije se ustručavala uzeti njezinu košaru u zalog). Iz navedenog prikaza jasan je bijedan položaj žene koje su, ili ovisile o nehajnom postupanju zakonitih partnera (koji, kao što je vidljivo iz navedenog, očito nisu prezali ni od svodništva kako bi na njima zaradili), ili od vlasnica bludilišta čije je ponašanje prije svega usmjeravala želja za stjecanjem profita u toj uhodanoj, ali moralno i iz raznih drugih aspekata upitnoj djelatnosti.

Iz 1909. sačuvan je epilog dugogodišnje svađe između Marije i Rozike Piškuz koji je završen izgređom, u vidu međusobnog naguravanja u gradskoj vijećnici. Naime, spomenuta Rozika je u redarstvenom zapisniku dala iskaz u kojemu stoji da ju je Marija više godine neosnovano

nazivala pogrđnim izrazima kao što su „kurva, kupljerica“ te ju optuživala: „...i da sam bila u „Centralu“ svakako misli ona kao zla djevojka da sam bila bludobolna.“, što je nju očito smetalo.⁴⁷⁵ Slijedi slučaj u kojem je optuženica iz Generalskog Stola redarstvu prilikom saslušanja dala lažno ime (budući da je kasnije ustvrđeno da se ne zove Anka Kolić), a bila je optužena radi vođenja bludnog života sa dvojicom u sjeniku. Isto tako, u skladu sa ranije analizanom naredbom kojom se faktički otežavalo ženama da budu konobarice i gostioničarke (jer se njihovo zanimanje dovodilo u vezu s prostitucijom), u gradu Karlovcu nisu bili rijetki izgređi u kojima su muškarci na konobarice iz ljutnje (u konkretnom slučaju jer mu nije pijanom nastavila točiti piće) vikali na istu te joj: „... kleli Mater Bozju i nju nazivali palandrom i kurvom te joj obećao da će silom šupom puleg obaviti pred svima gostima u gostioni.“⁴⁷⁶

Karlovačke bludnice morale su imati minimalno 16. godina ukoliko su se htjele baviti prostitucijom te je to regulirala (na jednak način kao i u Požegi, Slavonskom Brodu i Zagrebu) odredba gradskog poglavarstva.⁴⁷⁷

Nažalost, nije sačuvan Bludilišni pravilnik za Karlovac (koji je neupitno postojao što se dade zaključiti iz podataka koji su poznati iz ostalih fragmentarnih zapisa u Državnom arhivu grada Karlovca), ali se može s velikom vjerojatnošću pretpostaviti da je (kao i za ostale gradove u Hrvatskoj gdje su ti pravilnici sačuvani) isti donesen u skladu sa ranije analiziranom naredbom kraljevske vlade (odjela za unutarnje poslove od 19. V. 1911. broj 23.490) kojom je izdan naputak za sastavljanje „pravilnika za bludilišta“ u periodu između 1911. i 1912. godine.

Zanimljivost vezana uz bogatu povijest židovstva i židovske kulture u gradu Karlovcu jest da židovski doprinosi razvoju grada Karlovca nisu bili (kao što je uvriježeno) isključivo vezani uz njihove obrte i tvornice svih profila proizvodnje, uslužne djelatnosti te dosege u kulturi. Naime, pikantna je i slabo poznata činjenica kako je jednu od najpoznatijih javnih kuća u Karlovcu otvorio 1918. upravo Židov Adolf Rozental.⁴⁷⁸ Zna se kako je javna kuća u njegovu vlasništvu imala 14 soba. Potkrijepljena je povijesnim izvorima općepoznata činjenica (koja vrijedi do današnjih dana) da je prostitucija bila za vlasnike javnih kuća uistinu lukrativan

---

⁴⁷⁵ Predmet Piškuz Rosalija Mariji Piškuz radi izgređe u viećnici. Zapisnik od 28. veljače 1909. sastavljen kod kr. redarstvenog povjereničtva za grad Karlovac.

⁴⁷⁶ Zapisnik o izgređu u krčmi.

⁴⁷⁷ *Ibid.*, str. 25.

⁴⁷⁸ <http://paviljon-katzler.hr/vijesti/zidovi-u-karlovcu>, pristupljeno 24. travnja 2015.

posao, budući da je Rozental u samo 15 godina postojanja svoga bordela uspio kupiti čak četiri nekretnine u gradu Karlovcu.⁴⁷⁹

Poznati karlovački liječnik, gradski fizik dr. Gajo Petrović⁴⁸⁰ bio je zadužen za pregled prostitutki od strane gradskog magistrata. Zapisi poglavarstva govore o cijeni seanse od 30 dinara u trajanju pola sata, pri čemu je prvotna raspodjela zarade uvelike išla u korist svodnika (budući da je vlasniku javne kuće prostitutka davala 10 dinara za hranu, 10 za liječničke preglede i policijsku zaštitu, dva dinara za porez, pet za odjeću te joj je od zarade ostajalo bijednih 3 dinara za život(arenje) i preživljavanje.⁴⁸¹

Karlovačanin Pero Blašković bio je sudionik Prvog svjetskog rata te je u svojoj autobiografiji bez zadržke i lažnog moraliziranja opisivao već spomenute vojne logore na fronti (njem. *Feldpuffe*) te usputno primjećuje kako su seksualnih užitaka željni vojnici postupali s prostitutkama kao s prijenosnom stvari: „Kako su te »dame« izgledale poslije upotrebe nije teško zamisliti, pošto su kao »buter« išle od ruke do ruke gladnog naroda punog para.“⁴⁸² Prvi svjetski rat sa svojim razornim posljedicama osjetili su i Karlovčani. Osim brige za vlastite bolesne i osakaćene, Karlovčanima dolaze brojni zarobljenici s ruskog bojišta koji tijekom 1916. bivaju prisiljeni izgrađivati put od grada do rijeke Korane (po njima nazvan Ruski put)⁴⁸³, a na kojemu će se kasnije nalaziti i bordel.⁴⁸⁴ Također, u ratnom periodu Karlovčani su često bili izloženi općoj nestašici i rastućem siromaštvu pa su stoga bili doneseni niz zabrana i mjera, koje su trebale staviti pod prismotru inače tradicionalno raskalašeni karlovački noćni život.⁴⁸⁵

Najpoznatija javna kuća bila je u današnjoj Kukuljevićevoj ulici, u kući na dnu ulice „vječno zatvorenih zelenih prozora“. U zapisniku karlovačkog poglavarstva iz 1928. stoji da je u kući bilo 11 djevojaka, a tarifa je bila 30 dinara, od čega je prostitutki pripadalo 7,5 dinara, a ostatak gazdi. On je snosio troškove održavanja prostorija i liječničkih pregleda, a djevojke su gazdama otplaćivale trošak za toalete. *Madam* je s gazdom birala nove kandidatkinje i uvodila

---

⁴⁷⁹ <http://www.monitor.hr/clanci/hrvatske-nevolje-s-prostitutijom/14028/>, pristupljeno 9. travnja 2015.

⁴⁸⁰ Gajo Petrović (Moravice, 30. I. 1895 – Zagreb, 5. I. 1967) bio je jedan od najpoznatijih karlovačkih liječnika 20. stoljeća. Krasio ga je naziv „narodnog liječnika.“ Skrbio se o bolesnicima, posebice o sirotinji, obilazeći ih danju i noću biciklom. *Karlovački leksikon*, (gl. ur. Ott, Ivan), Školska knjiga, 2008, str. 454.

⁴⁸¹ <http://www.monitor.hr/clanci/hrvatske-nevolje-s-prostitutijom/14028/>, pristupljeno 9. travnja 2015.

⁴⁸² Blašković, Pero, *Sa Bošnjacima u Svjetskom ratu*, Beograd, 1939., str. 41.

⁴⁸³ *Karlovački leksikon*, *op. cit.* (bilj. 479), str. 506.

⁴⁸⁴ <http://kafotka.net/2697>, pristupljeno 26. travnja 2015.

⁴⁸⁵ Preuzeto iz kataloga izložbe *Karlovačanin u velikom ratu* (1914-1918.), Zavičajni muzej Ozalj, 2014., str. 2.

ih u posao. Goste su dočekivale u „crvenom salonu napola gole“. Česti klijenti bili su pitomci Kadetske škole.⁴⁸⁶

Karlovačko poglavarstvo je 1928. pokušalo ukinuti javnu kuću ili je preseliti na periferiju, ali nije postiglo potrebnu većinu pri glasovanju. Tu je i u gradu Karlovcu vidljiv klasični primjer koji se može najjednostavnije opisati engleskom frazom „Not in My Back Yard“⁴⁸⁷ budući da su Karlovčani očito silno željeli da se glavna javna kuća preseli na periferiju i makne što dalje iz gradskog središta, gdje je svima bila vidljiva i na dohvata ruke. Točka 4. dnevnog reda za 10. rujna 1928. poglavarstva slobodnog i kraljevskoga grada Karlovca predviđala je raspravu o „uredjenju pitanja prostitucije u Karlovcu“.⁴⁸⁸ Na toj sjednici izvjestitelj o pitanju prostitucije bio je gradski fizik dr. Izidor Vinski koji je zahtijevao i upozorio na sljedeće: „Povodom članka »Kuće Sodome i Gomore« donešenog u Hrvatskoj Slobodi od 27.VII.1928. naredio je gosp. Veliki župan primorsko – krajiške oblasti povjerenstveni očevid u javnoj kući, koji je obavljen 28.VII.o.g., a osim toga sazvao je gosp. gradski načelnik Anketu u tom predmetu za 28.VIII.o.g. na kojoj se je pitanje javne prostitucije u gradu Karlovcu svestrano pretreslo, te je tom prigodom Anketa stvorila zaključak, da se gradskom zastupstvu predloži: 1. da se pridrži i nadalje kuserniranje bludnica u javnoj kući; 2. da se današnja javna kuća makne sa današnjeg mesta na periferiju grada i da se za to odredi rok od šest mjeseci, i 3. da se provedu reforme u javnoj kući i da se reguliše odnošaj izmedju gospodara i djevojaka navlastito u pogledu obračuna taksa. Samoupravni odbor nakon odluje rasprave na predlog grad. Zastupnika Dra. Matanića zaključuje jednoglasno: 1. da se javna kuća imade u roku od 6 mjeseci odstraniti od današnjeg mjesta i da se smjesti negdje na periferiji grada; 2. da se bludilišni pravilnik izmjeni po odboru, u koji se biraju grad. vijećnik Aleksandar Kreser, Dr. Izidor Vinski, gradski fizik, šef redarstva, a sa strane grad. zastupstva Dr. Stanislav Steinfl i Kovačić i tako izmjenjeni pravilnik predloži gr. Zastupstvu na odobrenje.“⁴⁸⁹

Spomenuti zapisnik gradskog poglavarstva je značajan jer nam ujedno potvrđuje već spomenutu tezu da je i grad Karlovac imao svoj bludilišni pravilnik, koji nažalost nije sačuvan u arhivskoj građi.

---

⁴⁸⁶ Vidi više natuknica javne kuće, kupleraji: *Karlovački leksikon, op. cit* (bilj. 479), str. 237-238.

⁴⁸⁷ Monori, Gabor, *Prostitution/ as a Paradoxical Problem between the Legal Regulation and Reality*, *Pravni vijesnik*, 21 (3-4), 2005., str. 328.

⁴⁸⁸ Poziv kojime se saziva sjednica samoupravnog odbora slob. i kralj. grada Karlovca za dan 10. rujna 1928. Dnevni red 12354/28. Uredjenje pitanja prostitucije u Karlovcu. U: Gradsko poglavarstvo Karlovca, Opći spisi, 1929-1939., 3 – 1315, kut 274, god. 1929.

⁴⁸⁹ Zapisnik broj 14936/1928. Sjednice samoupravnog odbora gradskog zastupstva slob. i kralj. grada Karlovca održana dne 10. IX. 1928. u 3 sata poslije podne... U: Gradsko poglavarstvo Karlovca, Opći spisi, 3 – 1315, kut 274, god. 1929.

Uz ovu, kontroliranu javnu kuću, bilo je mnoštvo ilegalnih, obično uz gostionice, gdje su se okupljale i „noćne dame“, opisane kao „ženska klatež prodavajući stid za neznatnu krajcaru“. Godine 1909. novine javljaju kako je hotel na Korani „noćno sastajalište razne gospode s raznim damama“. Karlovački zdravstveni samoupravni odbor izvjestio je gradsko poglavarstvo 12. prosinca 1928. kako svaka gradska općina mora sukladno *Uredbi o suzbijanju zaraznih bolesti* imati izdvojeni bolnički odjel za zarazne bolesti te kako Karlovac ispunjava tu obvezu. Značajnije je sljedeće upozorenje referenta na zahtjev iz uredbe ministarstva narodnog zdravlja od 27. rujna 1927. iz koje proizlazi kako: „... sve općine koje nadmašuju 10.000 stanovnika, moraju u roku od 5 godina osnovati i dalje uzdržavati jedan dispanzer za tuberkulozne i jedan ambulatorij za veneričke bolesti. Samoupravni odbor zaključuje jednoglasno, da se osnivanje i uzdržavanje ovih gorespomenutih odjelenja stavi u dužnost grad. bolnici, da ih osnuje i uzdržava u svom okviru, o čemu se imade ravnateljstvo grad. bolnice obavijestiti.“⁴⁹⁰

Govoreći o zastupljenosti prostitucije u gradu Karlovcu u ovome razdoblju, spomenut ćemo i neke, doduše manje vjerodostojne podatke, više sklone senzacionalizmu i pretjerivanju, koji govore da je do zatvaranja javnih kuća 1934. u Karlovcu bilo čak 1.000 prostitutki.⁴⁹¹

Iako vremenski prelazi naznačene okvire ovoga rada, bitno je istaknuti kako prostitucija, koja usprkos zakonskim mjerama iz 1934. nije bila u potpunosti iskorijenjena, nastavlja se i u Drugom svjetskom ratu, kada se već 1. lipnja 1941. traži od karlovačkog poglavarstva dopuštanje za otvaranje javne kuće za talijanske vojnike. Nakon 1945. nije bilo javnih kuća, ali je „najstariji zanat“ prosperirao: 1960-ih SUP je evidentirao 80-ak djevojaka i žena koje se time bave.⁴⁹² U razgovoru sa starijim sugrađanima, koji su bili obavljani tijekom istraživanja za ovaj rad, došlo se do informacija o lokaciji nekih „tajnih“ karlovačkih bordela nakon Drugog svjetskog rata. Njihovo poslovanje je prije svega bilo vezano uz karlovačke hotele i motele te strance (uglavnom se radilo o talijanskim lovcima) koji su u Karlovcu boravili, a nove su pojave bile tzv. *call girls* povezane s ljudima koji su im tražili mušterije, i potom tzv. eskort dame. Tako smo zahvaljujući usmenoj predaji starijeg sugrađanina doznali intrigantnu informaciju o luksuznom i poznatom hotelu Jadran⁴⁹³ u karlovačkoj četvrti Banija, gdje su gradska gospoda (prije svega suci, pravnici i liječnici) često kartali i kockali te su pobjednici u

---

⁴⁹⁰ Zapisnik broj 19283./28. Zapisnik sjednice samoupravnog odbora zastupstva sl. i kralj. grada Karlovca, obdržavane dne 12. prosinca 1928. U: Gradsko poglavarstvo Karlovca, Opći spisi, 1929. – 1939., 3 – 1315, kut 274, god. 1929.

⁴⁹¹ <http://www.monitor.hr/clanci/hrvatske-nevolje-s-prostitucijom/14028/> - preuzeto 25. travnja 2015.

⁴⁹² Karlovački leksikon, *op. cit.* (bilj. 479), str. 237.

⁴⁹³ „Gostionica i prenoćište, osnovan 1918. (...), zatvoren 1970.“ *Ibid.*, str. 230.

tim igrama imali priliku popeti se na drugi kat hotela i izabrati damu za druženje u nekoj od brojnih hotelskih soba. Također, iz istoga izvora potječe podatak o luksuznom bordelu koji se nalazio na uglu današnjih Radićeve i Tomislavove ulice u strogom centru grada, a koji je bio nasuprot poznate kavane Aeroplan, koja je do svoga zatvaranja 1938. radila čitavu noć, usprkos tadašnjoj odredbi prema kojoj su kavane i gostionice mogle raditi najkasnije do 1 sat ujutro.⁴⁹⁴

Čak i iz ovakvih fragmentarno očuvanih podataka o prostituciji, sadržanima u karlovačkom Arhivu i novinama iz proučavanog razdoblja, dade se zaključiti kako je grad Karlovac na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće po pitanju regulacije prostitucije neupitno bio dijelom dominantnih hrvatskih, ali i širih europskih strujanja.

---

⁴⁹⁴ *Ibid.*, str. 3.

9. REZULTATI RADA – Prilog 1.

Slavno gradsko redarstvo!

Danas u jutro u pet sati uoputovana je iz Rieke nekta bludnica imenom Moxa Popovic koja je strah Karlovackih vrenitih gospodjah buduc joj nije nijedno redarstvo preločesto da njiko ve miše od njih odvratā.

Mi imademo doste da od te grozne rēne tepimo buduc danam nase miševē zavadjā a to je po mnogo nas velika neneia jer nas nase miše rasti te gadnice zanemariju i zlobostaju. Zato liepo molimo gradsko redarstvo da joj se odmah na promenadi gde će se u gurno naci, buduc tamo na svoj plien vreba, uhite te pod pratnom opre mi na Susak te joj se stogo zabrani da opet se sino vrati.

DRŽAVNI ARHIV
U KARLOVCU

odbor otmenih
gospojah u
Karlovac

Prilog I. predstavlja „Pismo odbora otmenih gospojah u Karlovac“, Magistrat sl. i kralj. grada Karlovca, Razni spisi, 1906., kutija 230, 6601 – 7855, Državni arhiv grada Karlovca

9. ZAKLJUČAK

Prostituciju je teško definirati na način da obuhvati sve njezine ključne elemente. Koliko je bila prijepornom i kompleksnom pojavom tijekom 19. i 20. stoljeća, u toj mjeri je takvom ostala do današnjih dana. Danas smo također svjedoci burnih rasprava o tome treba li promijeniti zakonsku i državnu politiku prema prostituciji, kako na široj europskoj, tako i na hrvatskoj razini, što najbolje ukazuje na neiscrpnost i svestremenost pitanja prostitucije i njezine regulacije.

U širem kontekstu, uz prostituciju kao društvenu i povijesnu pojavu vežu se brojna etička, vjerska, moralna, zdravstvena i pravna (naročito, kaznenopravna) pitanja. Pošto je ženska prostitucija tijekom povijesnog razvitka bila neusporedivo rasprostranjenija od one muške, stoga se i ovaj radi bavi tim pojavno češćim oblikom prostitucije. Iz brojnih danih primjera u radu jasno proizlazi kako su se žene nalazile u bezizlaznim situacijama te im je jedina alternativa koja im je mogla omogućiti puko proživljavanje često bilo upravo bavljenje prostitucijom. Povijesni izvori citirani u ovom radu prikazuju kako su prostitutke bile grubo eksploatirane od strane svodnika (čije je postupanje prema njima bilo usmjereno prije svega željom za stjecanjem maksimalnog profita, dakle, krajnjom pohlepom i gramzivošću) i brojnih klijenata te radi toga i zbog svog niskog društvenog statusa one (i povijesno) predstavljaju marginalnu i ranjivu društvenu skupinu u svim razdobljima i društvima, neovisno o njihovoj razvijenosti. U radu se potvrđuje teza kako su prostitutke u najvećem broju slučajeva bile svedene na puki objekt (muške) naslade, užitka i satisfakcije.

U kriminološkom pristupu ovoj temi ključno je osvijestiti činjenicu kako je prostitucija bila smatrana tipično ženskim kriminalitetom, koja se vezivala uz prevladavajuće shvaćanje o specifičnim fizičkim i psihičkim karakteristikama žena. Također, trebalo bi ukazati na okolnost kako sama egzistencija prostitucije ovisi o stalnoj i nepresušnoj potražnji za tom vrstom djelatnosti; odnosno, ovom prilikom prenosimo zaključak iz rada, kako je potražnja *conditio sine quo non* postojanja prostitucije.

Postoje različiti pravni pristupi u regulaciji prostitucije, od kojih su povijesno i teritorijalno najrašireniji bili sistemi reglementacije, abolicije i njezine prohibicije, odnosno zakonske kriminalizacije. U radu je jasno prikazano kako različite zemlje, zbog svojih povijesnih i kulturoloških specifičnosti, imaju različit pristup naspram prostitucije, što se, uostalom, jasno

vidjelo i u regulaciji prostitucije u promatranim europskim državama, pa i na hrvatskom području tijekom 19. i početka 20. stoljeća. Uz malo poznatih iznimki, ustaljen povijesni slijed u proučavanom razdoblju u regulaciji prostitucije išao je od njezine reglementacije, ka aboliciji i naposljetku prema stajalištu da prostituciju treba iskorijeniti, što je temeljna misao prohibicionista.

Detaljnim komparativnim i povijesnopravnim prikazom razvoja prostitucije u europskom okruženju (Njemačkoj, Austriji, Velikoj Britaniji i Italiji) nastojalo se prikazati kako je po pitanju stajališta pravnog sustava prema prostituciji uočeno kako je u promatranim državama postojao ustaljeni trend reagiranja na prostituciju: od reglementacije, preko abolicije ka njezinoj prohibiciji, koja je nastupila u prvoj polovini 20. stoljeća. Također, vidljivo je kako su hrvatski regulatorni propisi vjerno i u stopu pratili sve europske razvojne trendove (bilo pozitivne, ili negativne) u regulaciji prostitucije.

Analizom pojedinih hrvatskih srednjovjekovnih partikularnih izvora, zaključeno je kako je prostitucija u ranijem srednjovjekovnom razdoblju (suprotno ustaljenim predrasudama) predstavljala relativno toleriranu pojavu, s kojom je bio moguć normalan suživot. Tek u kasnijem srednjem vijeku, pod utjecajem kršćanskih gledišta o moralu, dolazi do oštrije kriminalizacije prostitucije, a posebice se kažnjivim počinje tretirati svodstvo. Sukladno temi i nazivu rada, najveća pozornost posvećena je pregledu relevantnih zakonskih odredbi i pravilnika kojima se regulirala prostitucija u periodu od 1852. do 1934. godine. Pritom se ukazalo na značenje i utjecaj odredbi Kaznenog zakona iz 1852. te Krivičnog zakonika iz 1929., na samu prostituciju. Temeljna odredba Kaznenog zakona iz 1852. u definiranju prostitucije bila je sadržana u §.509. kojim je bio propisan prekršaj „bludnost kao obért“ i kojom je kažnjavanje prostitutki bilo prepušteno nadležnosti lokalnog redarstva. Sukladno tome, kažnjavanje prostitutki prema Kaznenom zakonu iz 1852. bilo je moguće samo u tri taksativno navedena slučaja. Izvan tih slučajeva, prostitutke su podlijegale nadzoru i kaznama određenim od strane redarstvenih vlasti. Kazneni zakonik iz 1929. predviđao je razmjerno stroge kazne za podvođenje, iskorištavanje prostitutki i trgovinu bijelim robljem, pri čemu na taj način faktički u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca dolazi do prihvaćanja prohibicijskog sistema u regulaciji prostitucije. Ipak, određeni pomaci vidljivi u odnosu na prethodno zakonodavstvo su nastojanje da se spriječi poticanje na prostituciju, organiziranje prostitucije i eksploatacija samih prostitutki. Bitno je istaknuti kako potonji kazneni zakon nije sadržavao odredbu kojom bi se izrijekom predvidjelo kažnjavanje samih prostitutki poput ranijeg Kaznenog zakona iz 1852., iako su neki pravni stručnjaci onoga vremena navodili kako je to

implicite proizlazi iz pojedinih odredbi o pomaganju u bludu i podvođenju. Zanimljivo je da je zakon sadržavao posebno kazneno djelo kojima je bilo inkriminirano iskorištavanje profesionalnih prostitutki. Osim kaznenopravnih propisa, u okviru šireg i detaljnijeg pregleda normativnog uređenja prostitucije, izvršena je i analiza relevantnih zdravstvenih i redarstvenih propisa. Proučavajući normativni okvir regulacije prostitucije, uočeno je kako se zbog složenosti prostitucije kao društvene pojave i zbog njezinih brojnih implikacija, osim kaznenopravnim normama, na nju nastojalo reagirati i zdravstvenim te redarstvenim propisima. Zbog tadašnjeg vladajućeg shvaćanja kako su prostitutke glavni izvor spolne zaraze, donose se brojni zdravstveni propisi kojima se nastojalo utjecati na raširenost i uvjete bavljenja prostitucijom. Analizom redarstvenih propisa kojima se prostitucija nastojala staviti pod nadzor mjesne vlasti, zaključeno je kako usprkos tome što su pojedini gradovi imali vlastite zasebne bludilišne pravilnike, razlika među njima bila je neznatna, pogotovo ako usporedimo navedene pravilnike iz razdoblja nakon što je hrvatska zemaljska vlada izdala naputak za izradu bludilišnih pravilnika, a koji je poslužio kao svojevrsna šablona za njihovu izradu. Na kraju rada zaključno je detaljno analiziran Zakon o suzbijanju (s)polnih bolesti, jer je njegova važnost u tome što je njime konačno prostitucija na hrvatskom području kriminalizirana. Dakako, to ne znači da je tim zakonom prostitucija automatski i nestala s analiziranih područja, već time, kako je u radu i pokazano, počinje razdoblje tajne prostitucije. Jedna od početnih premisi rada, koja je naposljetku potvrđena, jest da su registrirane prostitutke u proučavanom periodu dobivale adekvatnu zdravstvenu njegu i da su bile zakonski zaštićene od ugnjetavanja i izrabljivanja svodnika i klijenata. Ipak, potrebno je naglasiti kako su normativna rješenja jedno, a stvarnost drugo pa slučajevi izneseni u radu svjedoče o potresnim sudbinama mladih djevojaka koje su se iz egzistencijalne nužde neplanirano upale u ralje prostitucije.

Ključan dio rada je istraživanje o prostituciji u gradu Karlovcu u kojemu je u promatranom razdoblju, kao važnom vojničkom i trgovačkom gradu, prostitucija bila široko rasprostranjena. Signifikantna je činjenica da, unatoč tome, o toj „tabu“ temi još nije nitko pisao. Nažalost, nije sačuvan karlovački bludilišni pravilnik, nalik onima koje su donosile gradske redarstvene vlasti u periodu između 1911. i 1912. Međutim, izloženi slučajevi jasno ukazuju da je prostitucija bila dijelom svakodnevnog karlovačkog *modus vivendi* te da je bila detaljno regulirana mjerodavnim odredbama mjesne vlasti (prije svega poglavarstva i redarstva). Sveobuhvatnim i iscrpnim istraživanjem nesumnjivo je utvrđeno kako je grad

Karlovac na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće po pitanju regulacije prostitucije bio dijelom dominantnih hrvatskih, ali i širih europskih strujanja.

Iako nije uobičajeno, na kraju bih u zaključku rada prenijela kao svezremensku misao i poticaj za daljnje razmišljanje riječi, u radu više puta citiranog, Frana Gundruma o poveznici između mizogonije i prostitucije: „ Kad ne bi bilo misogynije, koja je danas još jako rasprostranjena, dalo bi se drugojačije protiv bludništva postupati, bez misogynije si ne bi mogli protumačiti začudjenja vrijednu činjenicu, da vrlo izobražene osobe brane bludništvo i da ga smatraju kao nešto neophodno potrebnoga, a onda se mora priznati, da bludništvo neprestano podmiruje mržnju prema ženskinjama (...) Bludnicu obično mrze, pa je gdje koji stavlja u redove sa zločincima. Bludnica si nekoga traži, koji bi mogao njezinom srcu nešto biti; za nekim žudi, komu nije prosta, jednostavna roba...“

10. ZAHVALE

Veliku zahvalu dugujem prof. dr. sc. Ireni Majstorović s Katedre za obiteljsko pravo koja je prva ukazala na moj afinitet prema pisanju radova, što se odrazilo u objavljivanju moga prvoga izvornog znanstvenog rada nazvanog „Obiteljskopравни položaj žena u Hrvatskoj od 1914. do 2014.“ u Pravniku te me prof. dr. sc. Irena Majstorović svojom potpunom predanošću i susretljivošću motivirala (među ostalim) i za daljnje pisanje znanstvenih radova. Također, zahvaljujem i dr. sc. Zoranu Buriću s Katedre za kazneno procesno pravo što je u mnoštvu kvalitetnih seminarskih radova prepoznao kvalitetu upravo moga rada kaznenoprocenke i povijesne tematike o kaznenom postupku protiv Dreyfusa i što ga je stoga pristao mentorirati za daljnje objavljivanje. Uz to puno mi je značilo i to što je pohvalio moj pristup akademskom pisanju.

Daljnja zahvala ide i prof. dr. sc. Mladenu Vedrišu, predstojniku Katedre za ekonomske znanosti koji nas studente konstantno potiče na razvijanje razvijanje raznovrsnih vještina i koji mi svojim nesebičnim i susretljivim pristupom svakako predstavlja uzor kako u akademskom, tako i u osobnom razvoju. Radi istoga mogu zahvaliti i prof. dr. sc. Nikoli Mijatoviću s Katedre za financijsko pravo i financijsku znanost koji je uz sve to uspio prepoznati i pohvaliti moj očiti interes prema povijesnim temama.

Zahvaljujem i svojoj obitelji te Andri Mrljaku na neizmjerne podršci i istinskom strpljenju budući da su razumjeli i tolerirali moju predanost u pisanju ovoga rada, pošto sam uistinu mnogo vremena proteklih mjeseci provela u istraživanju i pisanju.

Veliko hvala zaslužuju prof. dr. sc. Dalibor Čepulo, doc. dr. sc. Mirela Krešić i dr. sc. Ivanu Kosnici s Katedre za povijest hrvatskog prava i države na ohrabrenju da se upustim u pisanje ovoga rada te na svim dragocjenim informacijama vezanim uz pronalaženje literature i arhivsko istraživanje, kao i na konstantno poticajnoj radnoj i kolegijalnoj atmosferi na Katedri na kojoj imam neizmjernu čast biti demonstrator.

Konačno, moje najveće hvala ipak ide njihovoj kolegici s Katedre i mojoj cijenjenoj mentorici dr. sc. Dunji Pastović koja je prva prepoznala moj interes za povijest i radi čije sam preporuke dobila priliku biti demonstratorom na takvoj iznimnoj Katedri. Dr. sc. Pastović ovim putem zahvaljujem na predanom mentorstvu, nesebičnoj pomoći vezano uz kaznenopravni i komparativni (ali zapravo i svaki drugi) aspekt ovog rada, ali i radi prvotnog ohrabrenja da pišem o ovako intrigantnoj temi te inzistiranja da provedem znatan dio vremena u istraživanju

u Državnom arhivu grada Karlovca. Zahvaljujem joj na prilici koju mi je pružila i na tome što je sudjelovala u svim etapama nastanka ovog rada. Njezina srdačnost i entuzijizam oko pisanja rada, kao i njezini stručni savjeti predstavljali su mi neprocjenjive smjernice za nastanak ovog rada i na tome joj neizmjereno zahvaljujem. Sigurna sam da bez njezina mentorstva ovaj rad ne bi ugledao svjetlo dana u ovakvom obliku.

11. POPIS LITERATURE

Knjige

1. *A Hangman's Diary, being the journal of Master Franz Schmidt, public executioner of Nuremberg, 1573-1617*, London, 1928. (reprint Monntclair, 1973)
2. Abramson, Paul R. i Pinkerton, Steven D.: *O užitku: razmišljanja o naravi ljudske spolnosti*, Zagreb, Jesenski i Turk, 1998.
3. Aldrich, Robert (ur.): *Povijest gej i lezbijskog života i kulture*, Sandorf, Zagreb/Beograd, 2011.
4. Babić, V.: *Za ili protiv abolicije*, Kriminal, Zagreb, studeni/prosinac 1932.
5. Bartley, Paula: *Prostitution: Prevention and Reformi n England, 1860-1914*, Routledge, London, 2000.
6. *Biblija*, Novi svijet, Zagreb, 2006.
7. Blašković, Pero: *Sa Bošnjacima u Svjetskom ratu*, Beograd, 1939.
8. Bloch, Ivan: *A History of English Sexual Morals*, translated by William H. Forstern, Francis Aldor, London, 1936.
9. Bloch, Iwan: *Die Prostitution*, vol. 1., Marcus, Berlin, 1912.
10. Brener, Albert Friedrich: *Lehrbuch des Deutschen Strafrechtes*, Achtzehnte Auflage, Verlag von Bernhard Tauchnitz, Leipzig 1898.
11. Cvitanović, Leo; Derenčinović, Davor; Munivrana – Vajda, Maja, Turković, Ksenija: *Posebni dio kaznenog prava*, Pravni fakuletet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013.
12. Čepulo, Dalibor: *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu*, Pravni fakultet, Zagreb, 2012.
13. Čulinović, Ferdo: *Žene u našem krivičnom pravu*, Globus, Beograd, 1934.
14. Dean, Trevor: *Crime and Justice in Late Medieval Italy*, Cambridge University Press, 2007.

15. Derenčinović, Davor, Getoš, Anna-Maria: *Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008.
16. Dolenc, Metod: *Tumač Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije*, Tipografija, Zagreb, 1930.
17. Draženović, Maja: *Prostitucija i sociokulturni aspekti zakonske regulacije prostitucije (u Hrvatskoj)*, diplomski rad (mentor dr. sc. Aleksandar Štulhofer, red. prof.), Zagreb, lipanj 2013.
18. Felicinović, Joso: *Na obranu ženske časti*, Narodna zaštita, Zagreb, 1920.
19. Flexner, Abraham: *Prostitution in Europe*, New York, 1914.
20. Freund-Widder, Michaela: *Frauen unter Kontrolle: Prostitution und ihre staatliche Bekämpfung in Hamburg vom Ende des Kaiserreichs bis zu den Anfängen der Bundesrepublik*, Lit Verlag, Münster, 2003.
21. Galbraith, Anna M.: *The Family and the New Democracy. A Study in Social Hygiene*, W. B. Saunders, Company, Philadelphia-London, 1920.
22. Gibson, Mary: *Prostitution and The State in Italy, 1860-1915*, Rutgers, 1986.
23. Greco, Giovanni: *Lo scienziato e la prostituta: due secoli di studi sulla prostituzione*, Nuova Biblioteca Dedalo, Edizioni Dedalo, Bari, 1987.
24. Grgec, Petar : *U paklenom trokutu. Ratne uspomene*, sv. 2, Zagreb,
25. Grozdanić, Velinka i Šelih, Alenka (ur.): *Žene i kazna zatvora*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2001.
26. Hameršak, Filip: *Tamna strana Marsa: Hrvatska autobiografija i Prvi svjetski rat*, Ljevak, Zagreb, 2013.
27. Henriques, Fernando: *Historija prostitucije, Prostitucija primitivnih, klasičnih i istočnjačkih naroda*, Svezak I., Epoha, Zagreb, 1968.
28. Holmes, Richard: *Acts of War: The Behaviour of Man in Battle*, London, 2004.
29. Hope Ditmore, Melissa: *Encyclopedia of Prostitution and Sex Work*, Opseg 1, Greenwood Publishing Group, 2006.

30. Horvatić, Željko (ur.): *Rječnik kaznenog prava*, Masmedia, 2002.
31. Hügel, Friedrich S.: *Zur Geschichte, Statistik und Regelung der Prostitution. Socail-medicinische Studien in ihrer praktischen Behandlung und Anwendung auf Wien und andere Grossstädte*, L. C. Zamarski & C. Dittmarsch, Wien, 1865.
32. Hull, Isabel V.: *Sexuality, State, and Civil Society in Germany, 1700-1815*, Cornell University Press, Cornell 1996.
33. Husinec, Franjo: *Fran Gundrum Oriovčanin. Gradski fizik u Križevcima*, Matica hrvatska, Križevci, 2001.
34. Janeković Römer, Zdenka: *Rod i grad: Dubrovačka obitelj od XIII. do XV. stoljeća*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1994.
35. Johnson, Eric A.: *Urbanization and Crime Germany 1871 – 1914*, Cambridge University Press, 1995.
36. Kanowitz, Leo: *Women and the Law: The Unfinished Revolution*, University of New Mexico Press Albuquerque, 1968.
37. *Karlovački leksikon*, (gl. ur. Ott, Ivan), Školska knjiga, 2008.
38. Keller, Samuel: *Wird die Sittlichkeitsbewegung siegen? Vortrag, Gehalten im Architekten Hause zu Berlin am 1. April 1892*, Berlin, 1892.
39. Klaić, Bratoljub: *Rječnik stranih riječi*, Zora, Zagreb, 1972.
40. Knibiehler, Yvonne: *Seksulanost kroz povijest*, Agam, Zagreb, 2004.
41. Konstantinović, Bogoljub: *Prostitucija i društvo: socijalno-medicinska rasmatranja sa naročitim obzirom na problem prostitucije i njeno suzbijanje u Jugoslaviji*, Knjižarnica Franje Baha, Beograd, 1930.
42. *Korčulanski statut, Statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb – Korčula, (priredio i preveo Cvitanić, Antun), 1987.
43. Krstitelj Tkalčić, Ivan: *Povijestni spomenici slobodnog kraljevskog grada Zagreba*, svezak IV., Zagreb, 1897.
44. Lewinsohn, Richard: *Historija seksualnosti*, Zora/Naprijed, Zagreb, 1959.

45. Lombroso, Cesare i Ferrero, Guglielmo: *Das Weib als Verbrecherin und Prostituirte: antropologische Studien, gegruendet auf eine Darstellung der Biologie und Psychologie des normalen Weibes*, Hamburg, 1894.
46. Lombroso, Cesare i Ferrero, Guglielmo: *La donna delinquente*, Fratelli Bocca, Torino, 1923.
47. Lueder, Carl: *Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich vom 15. Mai 1871 nach Novelle vom 26. Februar 1876, nebst Einführungs- und Abänderungs- Gesetz*, Verlag von Andreas Deichert, Erlangen, 1876.
48. Maklecov, Aleksandar: *Krivična dela protiv javnog morala u Krivičnome zakoniku Kraljevine Jugoslavije*, Štamparija "Privrednik", Beograd, 1930.
49. Marković, Tomislav: *Prostitucija (skripta iz socijalne patologije)*, Visoka defektološka škola Sveučilišta u Zagrebu, 1965.
50. Mattson, Greggor Christian: *Governing Loose Women: Rationalizing European Prostitution*, 1998-2004
51. Mažuranić, Vladimir: *Prinosi za hrvatski pravno – povjestni rječnik*, Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti, Informator (pretisak), Zagreb, 1975.
52. McGinn, Thomas A. J.: *Prostitution, Sexuality, and the Law in Ancient Rome*, Oxford University press, 1998.
53. Miholović, Katica (priredila): *Statut grada Karlovca 1778.*, Državni arhiv, Karlovac, 2000
54. Miles, Rosalind: *Ženska povijest svijeta: Tko je skuhao posljednju večeru?*, EPH Liber, Zagreb, 2009.
55. Milović, Đorđe: *Kaznena prava šest sjevernokvarnerskih statuta*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Biblioteka Zavoda za kaznene znanosti Mošćenice, Rijeka, 2005.
56. Mischler, Ernst; Ulbrich, Josef (ur.): *Österreichisches Staatswörterbuch. Handbuch des gesamten österreichisches öffentlichen Rechtes*, Zweite, wesentlich umgearbeitete Auflage, Vierter Band. R-Z., Alfred Hödler, k. u. k. Hof- und Universitäts-Buchhändler, Wien, 1909.
57. Modly, D.; Korajlić, N.: *Kriminalistički rječnik*, Tešanj, Centar za kulturu i obrazovanje, 2002.

58. Novoselec, Petar, Bojanić, Igor: *Opći dio kaznenog prava*, Četvrto, izmijenjeno izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013.
59. *Opća enciklopedija jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, Svezak 6., gl. urednik Šentija, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1980.
60. Otis, Leah Lydia: *Prostitution in Medieval Society: The History of an Urban Institution in Languedoc*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1985.
61. Pateman, Carole: *Ženski nered: Demokracija, feminizam i politička teorija*, Ženska infoteka, Zagreb, 1998.
62. Petak, Olga: *Socijalni i socijalno – psihološki faktori regrutiranja uličnih prostitutki*, magistarski rad Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1980.
63. *Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007.
64. Radulović, Dragan: *Prostitucija u Jugoslaviji*, Zavod za izdavačku djelatnost Filip Višnjić, Beograd, 1986.
65. Rogoz, Zvonimir: *Mojih prvih 100 godina*, Zagreb, 1986.
66. Savičević: *Javne ženske (prostitutke) u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti i njihov uticaj na širenje veneričnih bolesti*, Beograd, Naum i Stefanović, 1909.
67. Schrank, Josef: *Die Prostitution in Wien: in historischer, administrativer, und hygienischer Beziehung, I. Band: Die Geschichte der Prostitution in Wien*, Beč, 1886.
68. Self, Helen J.: *Prostitution, Women and Misuse of the Law: The Fallen Daughters of Eve*, Routledge, 2003.
69. Singer, Mladen; Kovčo Vukadin, Irma; Cajner Mraović, Irena: *Kriminologija*, Zagreb, 1996.
70. *Statut grada Splita, Splitsko srednjovjekovno pravo*, III. izdanje, Književni krug, Split, 1998.
71. Šeparović, Zvonimir: *Kriminologija, studije o žrtvama*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1985.

72. Šilović, Josip: *Kazneno pravo po Dru. K. Janki*, Četvrto popravljeno izdanje, Naklada kralj. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, Kr. zemaljska tiskara, Zagreb, 1908.
73. Šilović, Josip: *Trgovina bijelim robljem, Pučka sveučilišna predavanja 29. i 30. januara i 1. i 2. februara 1932.*, Narodne novine, Zagreb, 1932.
74. Šilović, Josip: *Uzroci zločina*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1913.
75. *Štatut slobodnoga i kraljevskoga grada Karlovca ob uredjenju gradske uprave*, Knjigotiskara Dragutina Hauptfelda, Karlovac, 1904.
76. Štulhofer, Aleksandar; Raboteg – Šarić, Zoran; Marinović, Lovorka: *Trgovanje ženama i djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja*; Centar za istraživanje tranzicije i civilnog društva, Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Zagreb, 2002.
77. *The Emperor's new code of criminal laws. Published at Vienna, the 15th of January, 1878.* Translated from the German, by an officer, Printed by John Rea, for messrs. Moncrieffe, White, Byrne, and Moore, Dublin, 1787.
78. Tomičić, Zvonimir: *Iločki statut i njegova kaznenopravna regulacija*, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu; Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija (Kaznenopravno-kriminalistička biblioteka „Vladimir Bayer“), Zagreb, 2006.
79. Tošić, Đuro: *Srednjovjekovna turobna svakodnevica (od prostitutke, preko vještice do vampira)*, Istarski institut, Beograd, Edicija Studije, knji. 6, Beograd, 2012.
80. Veillard, M.: *La prostitution*, Lyon, 1918.
81. Vrgoč, Antun: *Moje uspomene na Svjetski rat. Godina 1914-1920.*, sv 1-3, Zagreb, 1937.
82. Walkowitz, Judith R.: *Prostitution and Victorian society: Women, class and the state*, Cambridge University Press, New York, 1980.
83. Wilson E.: *What is to be Done About Violence Against Women*, Penguin, 1983.
84. Zoepfl, Heinrich: *Die Peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karl's V. nebst der Bamberger und der Brandenburger Halsgerichtsordnung sämmtlich nach den ältesten Drucken und mit den Projecten der peinlichen Gerichtsordnung Kaiser Karl's V. von den Jahren 1521 und 1529*, Akademische Verlagsbuchhandlung von C. F. Winter, Heidelberg, 1842.

85. Zorko, Tomislav: *Prostitucija u Zagrebu u prvoj polovici XX. stoljeća (do početka Drugog svjetskog rata)*, Biakova, 2013.

86. *Žene Hrvatske u radničkom pokretu (do aprila hiljadu devetsto četrdeset prve)*, Konferencija za društvenu aktivnost žena Hrvatske, Zagreb, 1967.

Članci

1. Anderson, Scott A.: *Prostitution and Sexual Autonomy: Making sense of the Prohibition of Prostitution*, Ethics, Vol. 112, No. 4, 2002., (str. 748-780)

2. Balmer, Paul: *The Legal Attitude of Germany, Austria and Switzerland on the Subject of Prostitution*, Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology, Northwestern University, vol. 3, no. 1, 1912., (str. 107–108)

3. Belušić, Morana; Doležal, Dalibor; Dvorski, Ivana; Draganja, Martina: *Trgovanje ljudima*, 2006., Kriminologija i socijalna integracija, vol. 14, no. 2, (str. 51-59)

4. Dickinson, Edward Ross: *Policing Sex in Germany 1882 – 1992: A Preliminary Statistical Analysis*, Journal of the History of the Sexuality, vol. 16, , No2, 2007., (str. 204 – 250)

5. Dickinson, Edward Ross: *The Men's Christian Morality Movement in Germany, 1880 – 1914: Some Reflections on Politics, Sex and Sexual Politics*, The Journal of Modern History, Vol. 75, No. 1, 2003, (str. 59 – 110)

6. Dmitrović, Saša: *Šporki stari grad: kratka povijest prostitucije u Rijeci*, Susačka revija, br. 44, godina XI, (str. 79 – 84)

7. Gundrum, Fran: *Kako se kod nas suzbijaju spolne bolesti*, Zagreb, 191?, 1.

8. Gundrum, Fran: *O sarajevskim bludilištima*, Liječnički vjesnik, br. 11., god. 1903.

9. Gundrum, Fran: *Statistika javnih bludnica u Hrvatskoj i Slavoniji*, Liječnički vijesnik, 1, 1910. (str. 7-37)

10. Evans, Richard, J.: *Prostitution, State and Society in Imperial Germany, Past and Present*, Oxford University Press, No. 70, 1976., (str. 106–129)

11. Farkaš, Kamilo: *Uredjenje prostitucije u Zagrebu, Skupštine i kongresi. 7. sastanak dermato-venerološke sekcije*, Predavanje Dr. Farkaša o uređenju prostitucije u Zagrebu, Liječnički vjesnik, Staleški glasnik, god.44., br.9, Zagreb, septembar 1922., (str. 217-222)
12. Filipović, Sergej: *Reguliranje prostitucije u Osijeku na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće: Pravilnik o uređenju i nadziranju prostitucije iz 1896. i Pravilnik za bludilišta iz 1911.*, Scrinia Slavonica, 14, 2014., (str. 141–158)
13. Grayzel, Susan R.: *Mothers, MARRAINES and Prostitutes in First World War France*, The International History Review, vol. 19, 1, 1997., (str. 66-82)
14. Habek, Dubravko: *Bludobolja u Bjelovaru na prijelazu XIX. u XX. stoljeće*, Gynaecol Perinatol, 2008., (str. 216–218)
15. Heršak, Goran B.: *Kratki pregled prostitucije kroz povijest*, Pravnik, Zagreb, 1996., (str. 111– 124)
16. Homen, Zoran: *Pravilnik za bludilišta u gradu Križevcu iz 1913. godine*, Muzejski glasnik, Glasilo muzeja Sjeverozapadne Hrvatske, 1993., (str. 73-75)
17. Ivičević, Jozo: *Javna uprava zdravstvom u (sjevernoj) Hrvatskoj 1868-1928. godine*, Arhivski vjesnik, god. 36, 1993., (str.117-130)
18. Kanduč, Zoran, Grozdanić, Velinka: *Prostitucija (nepoželjna tema, kažnjiva radnja i stalna pojava)*, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, v. 19., br. 1., 1998., (str. 25-47)
19. Karbić, Damir: *Marginalne grupe u hrvatskim srednjovjekovnim društvima od druge polovine XIII. do početka XVI. stoljeća*, Historijski zbornik, god. XLIV (1), 1991., (str. 43-76)
20. Karbić, Marija: *Što znamo o nezakonitoj djeci u gradskim naseljima u međurječju Save i Drave tijekom srednjeg vijeka?*, Scrinia Slavonica 2(2002), Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod 2002.,
21. Kasumović, Amila: *Prilog povijesti marginalnih skupina u Bosni i Hercegovini u doba austro – ugraske uprave: prostitutke*, Historijski zbornik, 2007., (str. 161–178)
22. Kevo, Mario: *Bludni život Broda na Savi pred Prvi svjetski rat*, Kolo, 2004., (str. 391–406)

23. Kevo, Mario: *Pravilnik za bludilišta u gradu Brodu na Savi*, Scrinia Slavonica, 2004., (str. 530–542)
24. Kogoj, Franjo: *Liječenje luesa*, Liječnički vijesnik, br. 6., Zagreb, 1937.
25. *Konferencija jugoslavenskih venerologa o prostituciji*, Liječnički vijesnik, br. 2-3, Zagreb, 1928.,
26. Kovčo, Irma: *Organizirani kriminalitet: pedofilija i prostitucija*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 5, broj 2, 1998., (str. 641-679)
27. Lerner, Gerda: *The Origin of Prostitution in Ancient Mesopotamia*; Signs, Vol.11., No.2., Winter, The University of Chicago Press
28. Levine, Philippa: *Consistent Contradictions: Prostitution and Protective Labour Legislation in Nineteenth-Century England*, Social History, Vol. 19, No. 1
29. Matak, Šime, Vargek, Ana: *Trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja – utječe li legalizacija prostitucije na smanjenje trgovanja ljudima?*, Pravnik, br. 1. (92), 2012., god. 46., (str. 60–79),
30. Mazur, Nives; Lulić, Mira: *Trafficking in women for the purpose of sexual exploitation on the territory of the former Yugoslavia*; Pravni vijesnik 23, 3-4, 2007., (str. 155-171)
31. McGinn, Thomas A. J.: *Prostitution, Sexuality, and the Law in Ancient Rome*, Oxford University press, 1998.
32. Milivojević Antoliš, Lana; Mihajlović, Petar; Štrk, Davor: *Prostitucija u hrvatskome prekršajnom i kaznenom pravu*, Policijska sigurnost, Zagreb, god. 22., broj 2, 2013., (str. 284-296.)
33. Monori, Gabor: *Prostitution/ as a Paradoxical Problem between the Legal Regulation and Reality*, Pravni vijesnik, 21 (3-4), 2005., (str. 327-330)
34. Novak, Zrinka: *Neki aspekti pravnog položaja ženâ u Vinodolskom zakonu, Senjskom i Krčkom statutu*, Historijski zbornik, god.LXII (2009), br. 2, Zagreb, (str. 315-343)
35. Vilim pl. Pejčić (izvjestitelj kr. zdravstveni savjetnik dr.): *Suzbijanje spolnih bolesti. Izvješće kr. zem. zdravstvenog vijeća iz sjednice od 19. travnja 1918.* (Liječnički vijesnik, br. 6., god. 40., Zagreb, 15. lipanj 1918.)

36. Ravančić, Gordan: *Dubrovačke prostitutke na izmaku srednjeg vijeka*, Matica hrvatska
37. Ravančić, Gordan: *Prilog poznavanju prostitucije u Dubrovniku u kasnom srednjem vijeku*, Radovi 31, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1998., (str. 123–131)
38. Reagin, R., Nancy: “*A True Woman Can Take Care of Herself*”: *The Debate over Prostitution in Hannover, 1906.*”; *Central European History*, Vol. 24, No. 4 (1991), (str. 347-380)
39. Shaver M., Frances: *Prostitution: A Critical Analysis of Three Policy Approaches*, *Canadian Public Policy*, University of Toronto Press, vol. 11, no. 3, 1985., (str. 493 – 503)
40. Simić, M.: *Prostitucija i naša borba protiv nje*, *Ženski pokret*, 4 (9-10), 1923., (str. 411–420)
41. Sorgato, Alessia: *I reati in materia di prostituzione*, Stampa: Grafiche TPM S. r. l. - Padova, Padova, 2009., (str. 1-7.)
42. Summers, Anne: *Which Woman? What Europe? Josephine Butler and International Abolitionist Federation*, *History Workshop Journal*, No. 62, 2006, (str. 214-231)
43. Štulhofer, Aleksandar; Raboteg – Šarić, Zoran; Marinović, Lovorka: *Trgovanje ženama i djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja*; Centar za istraživanje tranzicije i civilnog društva, Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Zagreb, 2002.
44. Taylor Allen, Ann: *Feminism, Venereal Diseases, and the State in Germany, 1890 – 1918*, *Journal of the History of Sexuality*, Vol. 4, No. 1, 1993., (str. 27–50)
45. Tomašević, Mirna: *Obitelj i djeca u Statutu Dubrovačke Republike: osvrt na čedomorstvo, napuštanje i posvojenje djece*, *Pravnik*, vol. 47., br. 95, (str. 73-97)
46. Zorko, Tomislav: *Ženska prostitucija u Zagrebu između 1899. i 1934. godine*, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 38., br. 1., Zagreb, 2006., (str. 223–241)
47. Željko, Darija: *Obiteljskopравни položaj žena u Hrvatskoj od 1914. do 2014. godine*, *Pravnik*, vol. , br. 96, (str. 22-47)

Web stranice

1. <http://havoscope.com/tag/prostitution>, pristupljeno dana 16. ožujka 2015.
2. <http://zenskasoba.hr/podrucja-rada/trgovanje-zenama/uvog-sakriveno-u-sjeni-klinicka-opazanja-o-prostituciji/>, pristupljeno dana 24. ožujka 2015.
3. http://www.univie.ac.at/elib/index.php?title=Geschichte_der_Prostitution_in_Wien_-_Werner_Sabitzer_-_2000, pristupljeno 4. travnja 2015.
4. <http://www.monitor.hr/clanci/hrvatske-nevolje-s-prostitucijom/14028/>, pristupljeno dana 9. travnja 2015.
5. <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67025>, pristupljeno 21. travnja 2015.
6. <http://paviljon-katzler.hr/vijesti/zidovi-u-karlovcu>, pristupljeno dana 24. travnja 2015.
7. <http://kafotka.net/2697>, pristupljeno dana 26. travnja 2015.

Zakoni

1. Constitutio Criminalis Theresiana oder der Römisch-Kaiserl. zu Hungarn und Böheim Königl. Apost. Majestät Maria Theresia Erzherzogin zu Oesterreich, peinliche Gerichtsordnung, gedruckt bey Johann Thomas Edlen von Trattnern, kaiserl. königl. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, Wien, 1769.
2. Cesarski patent od 27. Svibnja 1852, kojim se za svukoliku cesarevinu, izim vojničke Krajine, kao jedini kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekèršajih, proglašuje i od 1. Rujna 1852 počamši, u kriepost stavlja novo, poznijimi zakoni popunjeno izdanje kaznenoga zakona o zločinstvih i teških redarstvenih od 3. Rujna 1803, u koje je primljeno više novih ustanovah, u: Sveobći dèržavo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austriansku, god.1852., komad XXXVI., br.117., Beč, 1852.
3. Strafgesetz über Verbrechen und Vergehen, u: Sammlung der für Bosinien und Hercegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen, II. Band, Justizverwaltung, Wien, 1881.
4. Zakon od 24. Svibnja 1885, kojim se izdaju kaznenopravne ustanove o dopustivosti pridržavanja u robijašnicah ili popravnica, u: Državo-zakonski list za kraljevine i zemlje, zastupane u vieću cesarevinskom, god. 1885., kom. XXVIII., br. 89., Beč, 1885.

5. Konvencija za suzbijanje trgovine bijelim robljem, od 18. svibnja 1904.
6. Zakon od 25. ožujka 1906. o zdravstvu, preuzet iz: Katačić, Vladimir: Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak III. za vrijeme od 1. srpnja 1907. do 1. prosinca 1908., Tisak kr. zemaljske tiskare, Zagreb, 1909.
7. Zakon o zaštiti javne sigurnosti, od 6. VIII. 1921., Narodne novine, broj 176.
8. Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (obnarodovan u br. 142a „Službenih novina“ na Vidov-dan 28. juna 1921. u Beogradu), Državna štamparija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Beograd, 1926.
9. Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 27. januara 1929. Bilješkama popratili: Josip Šilović, sveučilišni profesor u miru, i Stanko Frank, sveučilišni profesor, Zakoni Kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca, Knjiga IV., Tisak i naklada jugoslav. štampe d.d., Zagreb, 1929., str. V-VI.
10. Zakon o suzbijanju spolnih bolesti, preuzet iz: Spitzer, Adolf: Zbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak XXI, Zagreb, 1934.

Podzakonski akti (kronološki poredano)

1. Circularerlass der Landesregierung in Sarajevo vom 30. April 1880, Nr.7230, betreffend die ärztliche Untersuchung der Prostituierten, u: Sammlung der für Bosnien und Hercegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen, I. Band. Allgemeiner Theil. Politische Verwaltung, Wien, 1880., str. 167.
2. Verordnung der Landesregierung in Sarajevo vom 17. Juli 1879, Nr. 1342 Praes., betreffend die Einführung des Strafgesetzes für Bosnien und die Hercegovina, Sammlung der für Bosnien und Hercegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen, II. Band, Justizverwaltung, Wien, 1881., str. 77-78.
3. Naputak kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 15. lipnja 1894. br. 24.209. kojim se k zakonu od 24. siječnja 1894. ob uredjenju zdravstvene službe u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji izdaje Provedbeni naputak glede djelokruga i službenih odnošajih kr. zemaljskih, gradskih i občinskih liečnikih.

4. Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije o redovitom mjesečnom sabiranju statističkih podataka o prilikah javnih sjegurnosti te o djelatnosti kralj. ugar. hrv.-slav. oružništva i redarstva u gradovih kraljevina Hrvatske i Slavonije, od 3. prosinca 1898. br. 5080 Pr.
5. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 6. siječnja 1908. broj 1. kojom se izdaje provedbeni naputak k zakonu od 25. ožujka 1906. o zdravstvu.
6. Naredba kr. zem. vlade, odjela za unut. poslove, od 6. prosinca 1909. br. 37.729 Ženska posluga u svratištima, restauracijama, kavanama i gostionama – zapriečenje prostitucije. U: Katičić, Vladimir (ur.), Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe. Dodatak V., Tisak kr. zemljanske tiskare, 1912.
7. Naredba kraljevske vlade, odjela za unutarnje poslove od 19. V. 1911. broj 23.490, kojom je izdan naputak za sastavljanje „pravilnika za bludilišta“; preuzeta iz: Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, dodatak V., ur. Katičić, Vladimir, Zagreb, 1912., str. 51.
8. Naredba kr.hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela unutarnjeg o suzbijanju spolnih bolesti kod vojničtva, od 20. listopada 1915., br. 62.675., preuzeta iz: Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe. Dodatak VII, ur. Katičić, Vladimir, Zagreb, 1916.
9. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela unutarnjeg o suzbijanju spolnih bolesti kod vojničtva, od 24. siječnja 1916., br. 3578., preuzeta iz: Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe. Dodatak VII, ur. Katičić, Vladimir, Zagreb, 1916.
10. Suzbijanje spolnih bolesti. Izvješće kr. zem. zdravstvenog vijeća iz sjednice od 19. travnja 1918. (izvjestitelj kr. zdravstveni savjetnik dr. Vilim pl. Pejčić, Liječnički vijesnik, br. 6., god. 40., Zagreb, 15. lipanj 1918)
11. Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 3. srpnja 1918. broj 2216 Pr., kojom se ukida kr. redarstveno povjereništvo za grad Karlovac, Zbornik zakona i naredaba valjanih za Hrvatsku i Slavoniju, god. 1918. (Komad I.-XVII., broj 1.-136.), kom.IX., br. 67., Zagreb, 1919
12. Odredba kr. redarstvenog ravnateljstva u Zagrebu od 24. rujna 1922. Br. 11027 prs. o nadzoru nad prostitucijom na području grada Zagreba, preuzeto iz Zbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, dodatak XIII., (ur.) Spitzer, Adolf i Barac, Mihovil.

13. Pravilnik za izvršenje zakona o suzbijanju polnih bolesti, Narodne novine, Zagreb, 27. VI. 1934., preuzet iz: Zbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, dodatak XXII. (ure. Adolf Spitzer), Zagreb, 1935.

Novine

1. *Der Arbeitsfreund*, br. 5, Zagreb, 1875.
2. *Jutarnji list*, 24. X. 1891.
3. *Svjetlo*, Karlovac, 6.VIII.1893., str. 1-2.
4. *Svjetlo*, Karlovac, 13.VIII.1893., str. 2.
5. *Karlovački glasnik*, 30. VIII. 1902., str. 3.
6. *Liečnički viestnik*, br.18, 5. studeni 1904
7. *Karlovački glasnik*, 6. IX. 1902., str. 4.
8. *Karlovački glasnik*, 21. III. 1903., str. 4.
9. *Male novine*, Zagreb, 25. I. 1911.
10. *Obzor*, br. 101., Zagreb, 12.IV.1914.
11. *Jutarnji list*, 24.VI.1914.
12. *Jutarnji list*, br. 1342.15. XII. 1915.,
13. *Nova Istina*, br.16, Zagreb, 4. XII 1919.
14. *Večer*, Zagreb, 16. III. 1929.
15. *Grič*, Zagreb, 20. IV. 1935.

Arhivski izvori (vlasništvo Državnog arhiva grada Karlovca)

1. Razni spisi, 1906., kutija 230, 6601 – 7855.
2. Magistrat sl. i kralj. grada Karlovca, Razni spisi, 1907., kutija 246, br. dok.: 12019 – 13000,
3. Gradsko poglavarstvo u Karlovcu, primljeno dne 27. 10. 1908, na broj 15269
4. Redarstveno povjereništvo 1909. Spisi 1 – 1322., br. 11 288

5. Gradsko poglavarstvo grada Karlovca, razdioba službe 1911. – 1912
6. Gradsko poglavarstvo grada Karlovca, Razdioba službe 1911. – 1912., Spisi 1884 – 1908.
7. Opći spisi, 1929-1939., 3 – 1315, kut 274, god. 1929.

12. SAŽETAK

Cilj ovoga rada autorice Darije Željko nazvanog „*Sestre bluda*“: *zakonska regulacija ženske prostitucije na hrvatskom području u razdoblju od 1852. do 1934., s posebnim osvrtom na grad Karlovac i europsko okruženje* jest prikazati povijesnopravni položaj prostitutki na hrvatskom području u razdoblju od 1852. do 1934., i to prvenstveno analiziranjem odredbi tada važećih zakona i mjerodavnih pravilnika koji su regulirali njihovu specifičnu djelatnost. Iz povijesnopravnog aspekta kojime se autorica služi, prostitucija neupitno predstavlja slabo proučavanu pojavu unatoč njezinoj raširenosti na hrvatskom području u analiziranom razdoblju. Autorica je nastojala u radu prikazati na koje sve načine pravni sustav regulira prostituciju (sustavi reglementacije, abolicije i prohibicije prostitucije), pri čemu je dala i komparativni prikaz razvoja prostitucije u državama europskog okruženja. Uz sažetiji prikaz regulacije prostitucije u srednjovjekovnom periodu, autorica je svoj naglasak stavila na novovjekovno razdoblje, i to na različite kaznene, zdravstvene i redarstvene propise koji su važni za regulaciju prostitucije u analiziranom razdoblju. Autorica je uočila i ukazala na niz pravnih, zdravstvenih i socijalnih problema koji se vežu uz prostituciju. Pošto nije bilo napisanih radova o prostituciji u gradu Karlovcu, autorica rada je provela arhivsko istraživanje u rodnom gradu Karlovcu. Pritom je ustvrdila kako je grad Karlovac na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće po pitanju regulacije prostitucije neupitno bio dijelom dominantnih hrvatskih, ali i širih europskih strujanja.

Ključne riječi: prostitucija, povijesni modeli regulacije prostitucije, pravna regulacija prostitucije u Hrvatskoj, razdoblje 1852.-1934., prostitucija u Karlovcu

13. SUMMARY

The purpose of this work called „*Sisters of fornication: statutory regulation of women prostitution in Croatian territory in the period between 1852 and 1934, with special reference to the city of Karlovac and European context*“ by author Darija Željko, is to present a position of prostitutes in Croatian territory between 1852 and 1934, from a historical and legal aspect, by analyzing the provisions of then applicable law and relevant regulations which were used to regulate their special activity. From a historical and legal aspect, prostitution unquestionably represents poorly studied phenomenon despite its incidence on Croatian territory in analyzed period. Author has endeavored to present in what ways the legal system regulates prostitution (systems of relementation, abolition and prohibition of prostitution), where she gave a comparative overview of the development of prostitution in the studied period. With a concise review of prostitution in the medieval period, the author emphasized modern age period, especially on various criminal, health and police regulations which are important for regulation of prostitution in the analyzed period. The Author has observed and identified a number of legal, medical and social problems that are associated with prostitution. Since there was no written works on a subject of prostitution in the city of Karlovac, the author has conducted an archival research in her home town of Karlovac. During the research, author has established that the city of Karlovac at the turn of 19th and 20th century was a part of dominant Croatian and wider European circulations in terms of regulation of prostitution.

Key words: Prostitution, historical models of regulation of prostitution, legal regulation of prostitution in Croatia, period from 1852 – 1934, prostitution in Karlovac

14. ŽIVOTOPIS

Darija Željko rođena je 28. siječnja 1994. u Karlovcu, gdje je s odličnim uspjehom završila Osnovnu školu Dragojle Jarnević i Opću gimnaziju Karlovac. Usprkos raznim drugim aktivnostima, interes prema povijesti otkrila je vrlo rano, još u osnovnoj školi, gdje je po prvi puta sudjelovala na Županijskim natjecanjima iz tog predmeta. Istaknula se kao zapažena natjecateljica i u Gimnaziji Karlovac, odakle kao najveći uspjeh ističe osvojeno 2. mjesto na 12. Državnom natjecanju u Poreču u trećem razredu srednje škole te plasman na Državno natjecanje sljedeće godine u Dubrovniku naredne godine. Autorica Darija Željko upisala je Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu 2012. godine te je povodom Dana fakulteta 2014. nagrađena Nagradom fakultetskog vijeća kao jedna od najboljih studenata u svojoj generaciji. Demonstratorica je na Katedri za povijest hrvatskog prava i države te na Katedri za ekonomske znanosti. Uspješno je pohađala seminare Katedre za kazneno pravo 'EU Substantive Criminal Law and Protection of Victims' u Dubrovniku od 22-26.4.2014., te prestižni seminar Katedre za europsko javno pravo 'Jean Monnet:Advanced Issues of European Law: The Risk Regulation' od 19– 25. travnja 2015. U fakultetskom časopisu „Pravnik“ izašao je njezin članak nazvan „Obiteljskopравни položaj žena u Hrvatskoj od 1914. do 2014. godine“ pod mentorstvom prof. dr. sc. Irene Majstorović. Aktivno sudjeluje u ovogodišnjem studentskom programu Akademije za politički razvoj te je tijekom srednje škole bila stipendist grada Karlovca, a od ove godine prima stipendiju Sveučilišta u Zagrebu. Trenutno volonterira u Pravnoj klinici Pravnog fakulteta u Grupi za suzbijanje diskriminacije i diskriminacijskog ponašanja.